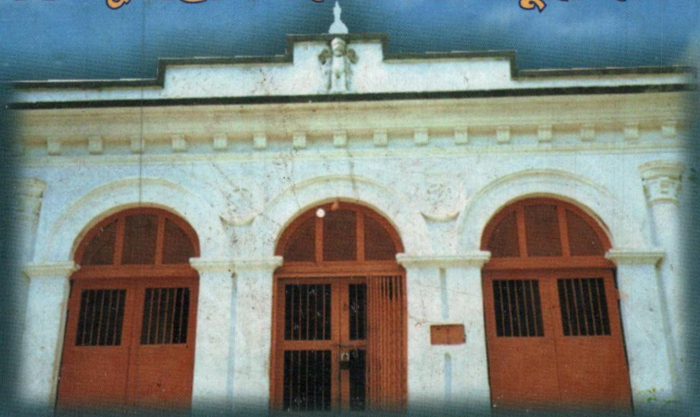

धर्मचारी गुरुमां

किन्दुःबहा निसे निर्वाणमूर्ति तक

लोचनतारा तुलाधर

विहारे दुने च्वंगु निर्वाणमूर्ति

निर्वाणमूर्ति विहार थौकन्हे

धर्मचारी गुरुमां
किन्द्वःबहाःनिसें निर्वाणमूर्ति तक

पिकाकः
निर्वाणमूर्ति विहार
किम्डोल, स्वयम्भू यें
फोन : ४२८५८११

धर्मचारी गुरुमां

किन्दःबहाःनिसैं निर्वाणमूर्ति तक

(जीवनी)

पिकाकः : निर्वाणमूर्ति विहार
किम्डोल, स्वयम्भू, यैं
फोन : ४२८५८११

सर्वाधिकार : © पिकाकयाके सुरक्षित

न्हापांगु प्रकाशन : कछ्खलागा त्रियोदशी, ११२८ (२००० पा)

बुद्ध संवत् : २५५१
नेपाल संवत् : ११२८
इस्वी संवत् : २००७
बिक्रम संवत् : २०६४

थुगु सफूया दक्वं आर्थिक भार
कुबुया दीपिं : डा. सुदर्शनमान तुलाधर व अनीता तुलाधर (वासिङ्गटन, अमेरीका)

द्यवः क्पिपा : धर्मचारी गुरुमां, किन्दःबहाः, निर्वाणमूर्ति विहार

द्यव क्पिपा डिजाइन : उष्णीषतारा तुलाधर

कम्प्यूटर ले-आउट : चीनीकाजी महर्जन, सुरेन्द्रकुमार राजथला

मू : धर्मदान

थाक् : न्यू नेपाल प्रेस
मू ज्याकुथि : १२० मनकामना मार्ग, नागपोखरी, काठमाडौं ।
फोनः ४४३४८५०, ४४३४७५३; फ्याक्सः (००९७७-१) ४४३३९२९
कचा ज्याकुथिः शुक्रपथ, न्यूरोड, काठमाडौं ।
फोनः ४२५९०३२, ४२५९४५०; फ्याक्सः (००९७७-१) ४२५८६७८

ISBN : 978-99946-2-982-4

DHARMCHARI GURUMA

Kindobahaanisen Nirwanmurtitakka

ध्व सफू धर्मदान यानाया पुण्यं
जिमि अबुजु व मां निर्वाण लँपुइ प्रतिष्ठित जुइमा
धयागु कामना याना ।

अबुजु प्रत्येकमान तुलाधर

(जन्म: विसं १९८१, पौष
दिवंगत विसं २०४८, भाद्र)

मां जगतशोभा तुलाधर

(जन्म: विसं १९९० कार्तिक
दिवंगत विसं २०३८, वैशाख)

काय् सिद्धार्थमान तुलाधर / भौ डा. सुमनकमल तुलाधर
काय् डा. सुदर्शनमान तुलाधर / भौ अनीता तुलाधर

म्ह्याय् लोचनतारा तुलाधर / जिलाजं सरोजकुमार तुलाधर
म्ह्याय् उष्णीषतारा तुलाधर / जिलाजं अजयमानसिं तुलाधर

छर्यापिं-

उर्णातारा तुलाधर, प्रणिधितारा तुलाधर, नियुतमानसिं तुलाधर,
सनीकुमार तुलाधर, आभाषमानसिं तुलाधर

भित्तुना

लोचनतारां अनागारिका धर्मचारी गुरुमांया बारे च्वयातगु ब्वना साप हे लयूतावल । थुकी थेरवाद धर्म-प्रचार नाप स्वापूदुपिं भन्तेपिं व मेमेपिं मनूतयगु नं नां दुथ्याना च्वंगु दु । धर्मादित्य धर्माचार्ययागु थेरवाद धर्मप्रचारय् तःधंगु ल्हाःदुगुनं खँ दुथ्याः । धर्मचारी गुरुमांया बारे च्वया तःगु थुगु सफू ब्वब्वं उपन्यास ब्वने बले थें रसस्वाद दत । उपन्यास धयागुली पात्र व खँ काल्पनिक यक्व दु । थुगु सफुती व्यक्ति व खँत सत्य तथ्यपूर्ण व जुया वने धुंकुगु घटनात कया च्वयातःगु खः । उकिं थुगु सफू ब्वनेबले अनं लिपा छु वैथें धैगु सीकेगु आशा दया च्वं । थुगु सफू धर्मप्रेमी युवावर्गं ब्वने बहःजू । ६०/७० वर्ष न्हापाया असं त्वाया व येंदेया वातावरण व धर्मया अवस्था गथे च्वं धयागु सीकातये बहःजू ।

मेगु बांलागु खँ लक्ष्मीनानी धयाम्ह मिसा संघर्षशील व क्रान्तिकारी अथे धयागु मिसातयूत आखः ब्वनेमागु चेतना जागरण हया ब्यूगु खँ च्वछाय् बहजू । हानं अजागु अवस्थाय् धार्मिक अन्धविश्वासं बलि बिया छः खुशीयायगु कुसंस्कारया विरोधयाना ब्यूगु, भम्चा जुया च्वंम्हस्यां भातपिंथाय् यागु देपुजा बले दुगचा स्यायगु कुप्रथा बन्द याना बिल । थ्व तःधंगु हे क्रान्तिकारी ज्या खः धाय्फु ।

राणाशासनकाले मिसां धर्मया बाखँ कनेमज्यू धया च्वंबले लक्ष्मीनानी मयजुं साहस याना बाखँ कना बिल । किन्द्रःबहाले बाखँ कना मनूत यक्व मुंबले धर्मप्रचार याना च्वंपिसं नापं लक्ष्मीनानीयात विघ्न-बाधा ब्यूगु ब्वने बले साधारण मनूतयूके जक मखु धर्मप्रचार याना च्वंपिं धर्मात्मा धाःपिके नं इर्था सुला च्वंगु दु धयागु खने दु ।

धातर्थे धाये माल धाःसा किम्डोल परिनिर्वाणमूर्तिया नां विहार मतसे उपासिकाराम तःगु हे भन्तेपिनि कय्कुं नुगलं खः । झीथाय् बुद्धमूर्ति दुथाय् बहाबही धाइगु खः अथे धयागु विहार खः ।

थुगु सफुती बुद्ध जन्म जूगु नेपाले खःसां राणा शासने बुद्धया शिक्षा धर्मप्रचार यायूगु स्वतन्त्र मदु धयागु खँ दुध्याः । धर्म प्रचार यात धकाः भिक्षु, भिक्षुणीपिन्त देशं पितिना छवत । श्री ३ चन्द्रशम्शेरया पालय् न्याम्ह व श्री ३ जुद्ध शम्शेरया पालय् च्याम्ह भिक्षुपिं पितिना छवत । जुद्ध शम्शेरया पालय् भिक्षुणी पिसं धर्मप्रचार याये मखु धाःगुलिं देशं पिने वने म्वाल ।

सुखया ल्यू ल्यू दुःख नं वइ, दुःखया ल्यू ल्यू सुख नं वई धाःथें निर्वाणमूर्ति किम्डोल विहारया इतिहास खँ नं जुया वन । धर्मचारी गुरुमां मदय् धुंकाः थःथितिपिसं हक नालाः नालिस तक नं तयाः दुःख ब्यूगु दुर्भाग्यया खँ खः -। अपायधिकःम्ह निर्वाणमूर्ति स्थापना याना तःगु व त्यागीपिं गुरुमांपिं च्वंच्वंगु दय्क नं गुकथं हक नालाकाःगु थुइका काये थाकुगु खँ खः ।

थुगु सफू यक्व कुतः यानाः, अन्वेषण याना छम्ह मिसाया साहसिक जीवन व मेमेगु न्ह्यव्वया दीगुलिं मय्जु लोचनतारा तुलाधरयात यक्व यक्व सुभाय् दु ।

सुभाय !

Dhamma.Digital

भिक्षु अश्वघोष

उप-संघनायक

भिक्षु संघया धर्मानुशासक

श्रीघः विहार

११२७, यँलागा अष्टमी

प्रकाशकीय

मिसातसें छुं हे ज्या याय्गु अधिकार मदुनिबले हे यक्व संघर्ष याना: बुद्ध धर्म प्रचारयाना बिज्या:म्ह “धर्मचारी गुरुमां” या सफू लोचनतारां च्व:गुलिइ तसकं लयूताया च्वना । जिपिं नकतिनि बर्मां लिहां वया बलय् अर्थात् बिसं. २०२० पाखे धर्मचारी गुरुमांया थाय् यक्व वना । जिमि मांपिं यलं निसें किन्द्व तक नं बरोबर हे वनीगु ख: छाया् धा:सां विरति गुरुमां विमुखा गुरुमांपिं नं यलयापिं हे जुल । उथाय् निर्वाणमूर्ति विहारय् वइपिं यल व यैयापिं आपालं हे श्रद्धालुपिं दातापिं दु । वस्पोलया प्रभावशाली नेतृत्वं याना: थनया उपासक उपासिकापिं धर्म याये सल, धर्मया खँ न्यने सल दान याये सल, भोजन याके सल । अनं लिपा तिनि मनूत बुलुं भन्तेपिन्थाय् वने सल । लिपा लिपा गुरुमां बुरी जुइ धुंका: किन्द्वय् ल: मदुगुया दु:खया खँ न्ह्यामसितं कना जुइगु यात ।

जीन्दगीइ विभिन्न संघर्ष याना वंम्ह “धर्मचारी गुरुमां” या थ्व सफू थौं न्हूधा: जुया व:गु निर्वाणमूर्ति विहारं प्रकाशन याये दुगुलि लयूता:व: । थ्व सफू उपासक प्रत्येकमान तुलाधर व उपासिका जगतशोभा तुलाधरपिनि नामं काय्/भौ सुदर्शनमान तुलाधर व अनीता तुलाधर (वाशिङ्गटन, अमेरिका) पिसं प्रकाशनया सम्पूर्ण आर्थिक भार क्वबुया: धर्मदान याना दीगुलिं वयूक: दातापित यक्व साधुवाद नापं सफू च्व:म्ह धर्मकीर्ति बौद्ध अध्ययन गोष्ठीया सक्रिय दुज: लोचनतारा तुलाधर यात यक्व धन्यवाद !

धम्मवती गुरुमां

‘शासनधज धम्माचरिय’

‘अरगमहागन्थवाचक पण्डित’

अध्यक्ष

निर्वाणमूर्ति किम्डोल विहार

किम्डोल, स्वयम्भू, यँ

१९२७, कउलाथ्व श्रीघ:पुन्ही

साधुवाद !

जिपिं भारतया मगध विश्वविद्यालय विद्यावारिधिया अध्ययन याना च्वनागु इलय् अनागारिका धर्मचारीया विषय यक्व न्यने नं । वस्पोलं नेपालय् थेरवादी बुद्ध शासन म्वाकेत तःधंगु संघर्ष याना बिज्याःगु जुया च्वन । वस्पोलं निर्वाणमूर्ति सहितगु आवास गृह नापं दुगु विहार दय्का विज्यात । अथे नं वस्पोल उगु थाय्यात 'विहार' धयागु नामाकरण याय्खन । त्यागी, प्रवजितपिं गुरुमांपिं च्वनेगु आवास खया नं थ्वयागु नां 'उपासिकाराम' जक तये खन । नेपाःया अनागारिकापिन्त जुया च्वंगु शोषण व दमनया नमूना खः थ्व । अयनं वस्पोल हरेश मनसे उपासिकारामय् आपालं गृहस्थपिन्त शुद्ध धर्मया रसपान याय्गु अवसर दय्का बिया बिज्यात ।

धर्मचारी गुरुमांया ल्यू विरति गुरुमां न देहावसान जुसेलि थुगु पूण्यभूमिया अस्तित्व लोप जुइगु अवस्थातकं थ्यन । थबलय् अति साहसीम्ह "अरगमहागन्धवाचक" धम्मवती 'धम्माचरीय' गुरुमानं थ्व विहारया संरक्षणया जिम्मेवारी कया बिज्यानाः जिपिं निम्ह दो मोलिनी व धम्मविजयायात बिया बिज्यात । सन् २००३, जुलाइ ५ खुनुनिसैँ श्रद्धेय धम्मवती गुरुमां नं लिखित रूपं विहारया कार्यभार जिपिं निम्हेसित बिया बिज्यात ।

Dhamma Digital

जिपिं थन च्वं वया वलय् आपालं वाधात वल । विहारय् अपरिचित व्यक्ति दुहाँ पिहाँ जुया च्वनीगु । विहार व विहारया जग्गा मेपिनिगु ल्हातिई लाःवनेत्यंगु थें जाःगु दुष्प्रयासयात बचय् याय्त पूर्णरत्न बज्राचार्य तःधंगु भूमिका मिहता च्वन । जीर्ण अवस्थाय् लाना च्वंगु उपासिकारामयात पुनः निर्माण याय्त जिपिं न्ह्योचिला । जीर्णगु अतिथि भवन पूर्णरूपं थुनाः दय्केगु क्वःजित । Loyola Mary Mount University, La., Ca., Dayton University Ohio, Antioch University Ohio व Wilmington College, Ohio लय् बुद्ध धर्म अध्यापन याना वलय् दानया रूपया प्राप्त जूगु रकम जिमिसं भवन निर्माण याय्त छ्यला । थुकथं धर्मचारी गुरुमांया मेहनतं धस्वाका थकूगु थुगु पुण्यभूमिइ जिमिसं थप ज्यायाये खन । विभिन्न स्वदेशी विदेशी दातापिनि सहयोगं भवन निर्माणया ज्या बांलाक न्ह्याना च्वंगु दु ।

जिमिगु अनुभवय् ११ औं शताब्दी लिपाया इतिहासय् भिक्षुणी संघया इतिहास तसकं कम जक च्वया तःगु दु । थजाःगु अवस्थाय् उपासिका श्रीमती लोचनतारा तुलाधरं अमूल्य योगदान बियाः नेपालया बौद्ध जगतय् गुरुमांपिनिगु शुरुनिसैं आःतकया इतिहास च्वयादिल । धर्मचारी गुरुमांया योगदान सकल महानुभावपिनिगु न्ह्यःने तयादीगुलिइ जिपिं गुरुमांपिनिपाखें लेखिका लोचनतारा तुलाधरयात यक्व-यक्व साधुवाद अनुमोदन याना च्वना । भविष्यय् नं थजाःगु ज्या याना वने फय्मा । अथे हे अन्तर्राष्ट्रिय जगतं थुइगु अंग्रेजी नं थ्व सफूया Version च्वया दीगुलिइ सुडमा तुलाधरयात नं साधुवाद व दीर्घायुया कामना याना । सफू प्रकाशनार्थ सम्पूर्ण आर्थिक भार क्वबुया दीपिं डा. सुदर्शनमान तुलाधर व अनीता तुलाधर (अमेरीका) पित्त नं दीर्घायु व सुवास्थ्यया कामनायासैं साधुवाद बिया च्वना ।

साधु ! साधु !! साधु !!!

नेसं ११२७, गुंलागा पारु

डा. दो मोलिनी गुरुमां
डा. धम्म विजया गुरुमां
निर्वाणमूर्ति किम्डोल विहार

च्वमिया थःगु खँ

धर्मचारी गुरुमां नेपाःया आधुनिक इतिहासय् स्थविरवाद नकतिनि दुहां वःगु इलय् प्रवजित जुयाः नेपालय् बुद्धशासन धिसि लाकेत थःगु जीवन फ्याना बिज्याःम्ह न्ह्यलुवा नारीरत्न खः । निर्वाणमूर्ति उपासिकारामया संस्थापिका ! अलय् नेपालभाषाया काव्यख्यलय् जनस्तरं दना वःम्ह न्हापांम्ह कवयित्री लक्ष्मीनानी उपासिका ! गृहस्थ जीवनयाम्ह लक्ष्मीनानी उपासिका व प्रवजित जीवनयाम्ह धर्मचारी गुरुमां - छुम्ह व्यक्तिया निगुलिं नां उतिकं हे प्रसिद्ध जू । थुकिं हे सीदु कि वस्पोल गुलि प्रतिभावान्म्ह धकाः । नेसं १०१८ स जन्म जुया नेसं १०९८ स दिवंगत जुया बिज्याःम्ह गुरुमांनं नेपाःया राणाकालया शासकपिं चन्द्रशम्शेर जवरा निसैं पद्मशम्शेर जवरा तकया, शाहकालिन त्रिभुवन निसैं वीरेन्द्रतकया शासनया अनुभव यात । राणाशासनया दमनया चूर अवस्थाय् उदय जूम्ह वस्पोलं जीवनया पलाः पलाख्य् आपालं संघर्षयानाः थेरवादी बुद्ध शासन थुलं तय्त तःधंगु भूमिका म्हितल । नेपाःलय् गथे बुद्ध धर्म प्रचार प्रसार यायगुलिइ भन्तेपिं मध्ये अग्रजपिं महाप्रज्ञा प्रज्ञानन्द महास्थविर, धर्मा लोक महास्थविरपिनिगु योगदान दु, अथेहे धर्मचारी गुरुमांया नं तःधंगु योगदान दु । उम्ह नेतृया तःधंगु कुतलं धस्वाका थकूगु न्हापांगु अनागारिकापिं च्वनेगु निर्वाणमूर्ति उपासिकारामया विगतया इतिहास व वर्तमानया अवस्थायत थौं प्रकाश मयात धाःसा धर्मचारी गुरुमां इतिहासया गर्भय् तुं दुसुना वनीगु भयं थ्व सफू च्वये माःगु जिं थःगु कर्तव्य भाःपा ।

धर्मचारी गुरुमांयात मालेगु इवलय् न्हापां मय्जु सुशीला शाक्यजुया सफू “अनागारिका धर्मचारी तथा उपासिकारामया संक्षिप्त परिचय” नांगु सफू पूर्वक ब्वना । धर्मचारी गुरुमां जीवित कालय् हे न्यनेकने यानाः च्वया तःगु सफू जूगुलिं थ्व सफू हे जिगु मालेज्याया मुख्यगु स्रोत व आधार खः । थुगु सफुली लुयावयाच्वंगु न्ह्यसःतसैं जितः मालेज्या न्ह्याकेत अझ घ्वात्तु घ्वात । तर थ्व सफू त्वःताः मेमेगु खँ लिपिवद्ध जुया च्वंगु मालेत तसकं थाकुल । उगु ईया सफू पत्र-पत्रिका मामां वना, धर्मचारी अथवा लक्ष्मीनानीया नां वक्व सफू माला यंका । वस्पोल नाप हने नंपिंनाप न्यनेकने यायां च्वच्वंयंका । घटनाक्रम, तिथिमिति इवःलाकेगु ज्यां वस्पोलया जीवन क्रमवद्ध कथं माःहना यंका ।

चवयावं यंके धूलिसे थ्व सफू धर्मचारी गुरुमांया जीवनी जक मजुसे थुकिं निर्वाणमूर्तिं विहारया जीवनचक्र नं कःघाना यंकल । निर्वाणमूर्तिं विहार स्थापना कालय् चंचं धायक न्ह्यानाच्वंगु ज्या इवलं निसै थ्व विहार न्हना वने त्यंगु ई, अलय् हाकनं थुगु पुण्यभूमिं पुनःजीवन प्राप्त याय्खंगु अवस्था तक थुकी दुध्यात । अलय् थेरवादी भन्ते व गुरुमांपिसं ७० वर्ष न्ह्यः तक बुद्ध जन्मभूमि नेपालय् बुद्धधर्म प्रचार याय्त गुकथं संघर्ष याना वन धयागु खँ नं थुकी क्यनेगु कुतः जुल ।

धर्मचारी गुरुमां विषय न्यनेत वस्पोलनाप ह्वनेनपिं विभिन्न व्यक्तित्वपिनाप खँल्हावल्ला न्ह्याकायंका । पूज्य भन्ते कुमार काश्यप महास्थविर, पूज्य भन्ते अश्वघोष महास्थविर, धम्मवती गुरुमां सहित आपालं व्यक्तित्वपिनाप खँल्हाबँल्हा न्ह्यात । निर्वाणमूर्तिं किम्डोल विहारया अतिथि गृह पुनःनिर्माण ज्याय् सशक्त भूमिका म्हिता बिज्यानाः थुगु विहारयात थौकन्हय् संरक्षण बियाः च्वना बिज्याना च्वपिं डा. दो मोलिनी गुरुमां व डा. धम्मविजया गुरुमापिसं जितः माक्व गुहालि व हःपाः बिया बिज्याना च्वन । वस्पोल भन्तेपिं व गुरुमापिन्त दुनुगलंनिसै वन्दना !

धर्मचारी गुरुमां देहवसानया स्वीदँ लिपा थुगु सफू च्वय्गु ज्या न्ह्यात उकिं अनुसन्धानया क्रमय्, आपालं व्यक्तित्वपिनिं पाखें गुहालि काय्माल । उकीमध्ये विशेषं पूणदेवी बनिया, इतुंबहाः अमृतमान ताम्राकार, भोताहिति व पूर्णरत्न बज्राचार्य, बालाजु खः । पुलांगु फोटो, हस्तलिखित दस्तावेज सहित माःगु तक ज्वलं चूलाका बीगुली अमृतमान ताम्राकारजुं तःधंगु गुहालि याना दिल । पूर्णरत्न बज्राचार्यजुं संरक्षण विहीन उपासिकारामया अवस्थाया संपूर्ण ज्ञान जितः बिया दिल । जिं मालेज्या न्ह्याका धाःसां सफूया रूप बीत थाकुया च्वंगु इलय् नेपालभाषा व संस्कृति विषयया अनुसन्धाता हनेवहःमह काशीनाथ तमोट सरं अनुसन्धान विधिया सम्पूर्ण ज्याखँ वैज्ञानिक ढंग स्यना बिया दियाः तःधंगु गुण याना दिल । अथे हे पाटन संयुक्त क्याम्पसया नेपाल भाषाया शिक्षिका व सक्रिय साहित्यकार इश्वरीमैयाँ श्रेष्ठजुं भाषा व्याकरणशुद्धि प्रुफ स्वयंगुनापं लिधंसा, नां धलः दय्केगु ज्याय् व पुलांगु पत्रिकात मालेगु ज्याय् माक्व गुहालि याना दिल ।

धर्मचारी गुरुमांया व्यक्तित्व झी दथुइ जक लिकुना मच्चनेमा धकाः अंग्रेजी नं थ्व सफूया सारांश तयेगु मंनंतुनायात पूर्वका बिइगुली जिमि कका सुडमा तुलाधर क्वातुक जिम्मा कया दिल । थुगु ऐतिहासिक सफू गुकथं च्वया यंकेगु धयागु खँय् सल्ला साउति बियाः न्हापांगु गुरुकापी च्वया बलयनिसैं दाजु सिद्धार्थमान व पीभत डा. सुमनकमल तुलाधरपिसं थ्व ज्याय् माक्व हःपा बिया च्वना दिल । अलय् थुजोम्ह

ऐतिहासिक मिसाया बारय् सफू च्वये हे माः धका नविन चित्रकारजुं इलय् व्यलय् घ्वात्तु घ्वानाः जितः न्ह्यज्याकेत हःपा बिया च्वना दिल । किन्दुःबहाः व निर्वाणमूर्ति किम्डोल विहारया फोटो काय्गु व स्कानिड याय्गुलिइ संजीवरत्न ताम्राकार व सुमन श्रेष्ठपिं सुभाय्या पात्र जुया दिल ।

छ्रता दुःखया खँ जिं थ्व ज्या न्ह्याकागु स्वदँ दत तर पूर्वकेत धाःसा थाक्या च्वन । उगु स्वदँया दुने जिं खँल्हा-बल्हा याना च्वया च्वनापिं प्यम्ह व्यक्तित्वपिं दिवंगत जुया दिल । वस्पोलपिं खः- सुमना गुरुमां (चित्तधर हृदयया केहें), बौद्ध विद्वान् धर्मरत्न शाक्य “त्रिशुली”, समाजसेवी यूदीमाया तुलाधर, निर्वाणमूर्ति उपासिकारामया कोषाध्यक्ष मणिरत्न तुलाधर । वस्पोलिपिन्त थुगु सफूया रूप बियागु क्यने मखन ।

थुकथं धर्मचारी गुरुमांया जीवनी च्वये सिधल । च्वये जक सिधयां सफू मजूनि । सफूया ख्वापालं पिलू वय्त हाकनं विभिन्न व्यक्तित्वपिसं थःथःगु थासं गुहालि बिया दिल । दिवंगत जिमि अबुजु प्रत्येकमान तुलाधर व मां जगतशोभा तुलाधरया नामं जिमि दाजु सुदर्शनमान तुलाधर व पीभत अनीता तुलाधरपिसं थ्व सफू पिथनेत माक्व सम्पूर्ण आर्थिक भार क्वबुइगु जिम्मा कया दिल । अलय् प्रकाशक निर्वाणमूर्ति किम्डोल विहार जुइगु क्वःजित ।

न्याको खुक्वो संशोधन याये माःसां उसि मचासे चीनीकाजी महर्जन व सुरेन्द्रकुमार राजथलापिसं सफूया आखःग्व, कम्प्यूटर टाइप, सेटिड व ले-आउटयाना बिल । केहें उष्णीषतारा तुलाधरं च्वः किरा डिजाइन यानाः सफू झःझः धाय्का बिल । अनुसन्धान इवल्य् माःथाय् तक वनेत जि जहान सरोजकुमार तुलाधर इलं लाका बिल । अथेहे ज्वाला तुलाधर, बागबजाः, निर्वाणमूर्ति उपासिकारामया सकल दुजःपिं, नक्सा दय्का दीम्ह जुजुरत्न तुलाधर, इलय् हे सफू पिथनेगु व बांलाक छ्रपाइ याना ग्वहालीयाना दीपिं न्यू नेपाल प्रेसया भाजुपिं विजयमानसिं तुलाधर व अजयमानसिं तुलाधर सहित प्रेसया सकल दुजः पिन्त दुनुगलं सुभाय् देछाना च्वना ।

धलःपौ

१. मचाबलेया लक्ष्मीनानी	१
१.१ पृष्ठभूमि	१
१.२ लक्ष्मीनानीया मचा ई	३
१.३ इहिपा	४
२. किन्द्रःबहालय् लक्ष्मीनानी ब्रनिया	६
२.१ धर्मया रस मालेगु कुतलय् लक्ष्मीनानी	६
२.२ किन्द्रः बहाःया वंखँ	६
२.३ वज्रयानी व महायानी चर्याय् लक्ष्मीनानी	१०
२.४ लक्ष्मीनानीया पुत्री वियोग	११
२.५ 'गुरुजु'या रूपय् लक्ष्मीनानी	१२
२.६ कवयित्री लक्ष्मीनानी	१३
३. उपासिका लक्ष्मीनानी	१८
३.१ लक्ष्मीनानी स्थविरवादपाखे	१८
३.२ पशुबलि विरोधी लक्ष्मीनानी	१९
३.३ मुलुकी अड्डाय् लक्ष्मीनानी	२१
३.४ ज्याउलाख्यः दरवारय्	२२
३.५ उगुं थुगुं पंगः	२३
४. धर्मचारी गुरुमां	२५
४.१ लक्ष्मीनानी प्रवज्या	२५
४.२ किन्द्रः बहालय् धर्मचारी गुरुमां	२७
४.३ शील बीगुलिं वञ्चित	२९
४.४ भिक्षु, अनागारिकापिंत मार	३२

४.५ परिनिर्वाणमूर्तिया निर्माण	३७
४.६ निर्वाणमूर्ति उपासिकाराम	४२
४.७ धर्मचारी गुरुमाया अन्तिम जीवन	५०
५. धर्मचारी गुरुमाया देहावसानं लिपा	५३
५.१ विरति गुरुमाया अध्यक्षता	५३
५.२ निर्वाणमूर्ति उपासिकारामयात मार	५४
६. निर्वाणमूर्ति किन्दोलविहारया न्हगु ख्वाःपाः	५७
६.१ डा. दो मोलिनी गुरुमां व डा. धम्मविजया गुरुमां	५७
६.२ अतिथिगृह पुनः निर्माणया प्रस्ताव	५९
६.३ जग स्वनेज्या	६०
७. अंग्रेजी भावानुवाद Following the Foot-prints of Dharmachari Guruma	65
८. Notes on some of the non-english words used... ..	81
९. धर्मचारी गुरुमां - 'किन्दःबहाः निसैं निर्वाणमूर्तितक' सफू ब्वने धुंका	८२
१०. लिधँसा (References)	८४
११. खँल्हाबल्हा (Interview)	८७
१२. नां धलः (Index)	८८
१३. बुखँय् किन्दोलविहार	९२
१४. लितँसा-१,२,३,४,५,६	९४-९९

संसार: Image of a century

असं त्वाः, नेसं १०२१ विसं १९५८

१

मचाबलेया लक्ष्मीनानी

Dhamma.Digital

१.१ पृष्ठभूमि

सच्छिदं दं ति न्ह्यःया थुगु खं छगू इतिहासया पाना खः, गबले थन येँ देय्या साल्लुसेच्वंगु बस्तिया लकस अतिकं न्ह्यैपुस्से च्वं । बागमति, बिष्णुमतिइ यच्चुगु नीलः कलकल न्ह्याना च्वं । येँया मू मू त्वाल्य् चःदेगलं छायापियाच्वंगु दुसा थासंथासे वाउंसे च्वंगु स्वां, सिमा, जःधुं, तुं, हिति, लुँहितिं यानाः लः फय्या धन्ना मदु । छेँखा छेँखाया झ्यालं हे तायगः सिमा धस्वाना च्वंगु खनेदु । आँयपा पौ दुगु छेँया भौप्वाःचां कुँत्याः पिहां वलकि उगु छेँय् भूतू च्यात, जा थुइ ई जुल धकाः सी दु । सुथय् तोप मतय्कं छेँय् नं सुं मनू पिहां वये मदु । बहनी तोप तये धुनकि सुं मनू लँय् जुइ मदु । लिबाः न्ह्यबाः लँ सुनसान । अथेला तिं न्हिनय् हे मनूत लँय् जू मदु ।

लँय् लँय् मोटर, मोटरसाइकल, साइकल खने मदु । छेँया मचात लँय्, चुकय्, ननिइ निर्धक्क जुयाः मज्जां भिहता च्वनी । इमिसं ब्वने कुथिइ वनेगु, गुरुं बियाहःगु पाठ यायग्या पीर गज्यागु धयागु मस्यू । धुलय्, चागलय्, च्वाँय्कासाय्

इमिगु मचासू न्ह्याना च्वनी । सफू ब्वनेगु स्वयेखने मदु, आखः छाया ब्वनेमाः, इमिसं मस्यू । मिसा मचातय्गु ला खँ हे त्वःते, मिजं मचात ला बनेज्या यायूत गाक्क ल्याःचाः व आख सय्व गाः धाइगु । श्री ३ चन्द्रशम्शेर जंगबहादुर राणाया एकतन्त्रीय शासन न्ह्याना च्वंगु ई । जनतां आखः सय्कलकि थःगु राज्य सत्ता च्वतुला वनीगु भयं जनतायात जिक्व तिसिना तःगु बखत । मिसा मचां आखः ब्वने मत्यः धयागु हे सामाजिक मान्यतां थाय् कया तल । लँय् चुकय् म्हितु म्हितुं मिसा मचात बःचाधिकः जुइ, घः ब्यकुं च्याये सइ, मांयात गुहालि याये सइ । अलय् छँ ज्यां हे इमि लिमलाना वइ । छँय् छँय् हिति मदु । उखँ थुखँ लः काः वनेगु, वा सुइगु, कुति वाय्गु, प्वः हाय्गु, त्यप थुइगु, वसः हीगु, जा थुइगु, नखःचखः वःसा नीसी याय्गु इत्यादि ज्यां हे इमि न्हि वं मचाः । प्याखं स्वयाः, टि.भि. स्वयाः म्हाइपु छ्याय्माःगु अवस्था मदु । उकीसनं थःमांपिनि स्वम्ह, प्यम्हं अप्वः रवाः रवाः मस्त दयाच्वनीबले तःधीम्ह म्हायाय्ला मचाकामी च्वनेत पाय्छि जुयाच्वनी । शारीरिक परिश्रमं हे इमिगु मचासू ल्यासेसू घुसुं न्ह्यानाच्वनी । बौद्धिक विकास याय्गु ई मदु । शाय्द बौद्धिक विकास याय्माः धयागु खँ हे वाः मचाः । खय्तला अबलय् विसं १९९० य् निर्माण जूगु दरवार स्कूल दय्धुंकल ।

म्हिताः म्हिताः न्हि वं चा वं मचाय्कं हे न्हय्दँ, च्यादँया उमेरय् इमि इहिपा जुइ । मिसामचा कर्किया छँय् वनीगु जूगुलिं इपिं भाःतया छँय् हे समर्पित जुइसा मिजंमचां थःगु छँय् हे छुं छुं आत्म विकास याना काइ । अले मिसामचाया उमेर मत्यवं प्वाथय् दयाः संसारया दुःख जालय् तक्यना वनी । थथे छुं मस्युनिपिं मचातय् इहिपा जुइगु जूगुलिं, गुलिसिया त्यपू लिपा ल्यासे ल्याय्म्ह जुइकाः बायाच्वने माःगु अवस्था वइगु खः । मिजंया ला थःगु छँजः नं मतसे छुवये धुन कि सिधल । मिस्तसँ आखः ब्वना सय्काः थःगु तुतिइ चुइ फइगु अवस्था मदु । उकिं दुःखया गालय् लाइपिं मिसात जुल ।

उथाय्या धार्मिक अवस्था स्वय्गु खःसा जयस्थिति मल्लयां लिपा नेपालय् श्री ३ चन्द्रशम्शेरं बुद्ध धर्म थहांवइ धकाः गाक्कं क्वत्यलातःगु खः । हिन्दु धर्मयात जक महत्व बियाच्वंगु सरकारं जुजु (श्री ३) या उजं मदय्कं बौद्ध जुइ मदय्का तल । बुद्ध धर्म धकाः प्रज्ञापारमिता, ललितविस्तर पाठ याय्गु दान बीगु चलन अले ब्रत व कर्मकाण्डय् जक विश्वास याइगु चलन । थेरवाद बौद्ध भिक्षु भिक्षुणीपिनिगु नां हे मदु । चैत्य, चीभाः, पंचबुद्ध, दीपंकर बुद्ध आदिया जक मूर्ति दुगु खःसा, भिक्षुपिनिगु रुप धकाः बहाः, बहिहलिइ अंगलय् कियातःगु किपा व मूर्तित जक स्वये दु ।

थजाःगु हे पृष्ठभूमिइ यँदिया नुगःचु असंत्वाःया ध्याक्वछँया मानकाजी व रत्नमाया तुलाधरया न्हय्म्ह मचात म्हाया न्याम्ह व काय् निम्ह मध्ये प्यम्हम्ह

म्ह्यायूमचा कथं लक्ष्मीनानी तुलाधरया जन्म जुल । उम्ह लक्ष्मीनानी तुलाधरं थःगु कुलया जक मखु उगु इलय् शिक्षां द्याकाः च्वनेमाःगु मिसापुचःयात थः न्ह्यलुवा जुयाः तुयूजःया लँय् हया बिलसा लिपा थेरवाद बुद्ध शासनया छचाः सशक्तगु घःचाः जुयाः अनागारिका धर्मचारीया नामं प्रख्यात जुया वन । नेसं १०१८/विसं १९५५ सालया लक्ष्मीपूजाया आमाइया चान्हय् जन्म जुया दीम्ह लक्ष्मीनानी थःगु जीवन त्वाथः गगं हे पुन्हिया तिमिला त्वय्कल ।

१.२ लक्ष्मीनानीया मचा ई

लक्ष्मीनानीया मचा ई नं उगु ईया मेमेपिं मचातय् स्वयां मपाः । थः तःकेहेपिं त्वाःबाःया पासापिं नापनापं चुकय् ननिइ म्हितः जुजुं व न्हय्दँ च्यादँति दत । न्हय्दँ च्यादँति उमेरया मचात थःगु स्वभावं हे चञ्चल व जिज्ञासु जुइ । न्ह्यागुं उखेंथुखें स्वःजुइगु सयुके सीके मास्ति वइगु खः । ब्वनेगु ज्वलं दत धाःसा उथाय् इमिगु बुद्धि याकनं याकनं विकास जुयाच्वनी । उगु उमेरया पुचलय् चलाखम्ह लक्ष्मीनानी थःगु छँनं पिने म्हितः जुजुं हे मेमेपिसं ग्वरःलय् च्वयाः ब्वंगु स्वस्वं हे “न मो बा गि श्व रा य” आखः ब्वने, च्वये सय्कल । छँय् मांयात गुहाली याय्गु व पसः जुइगु वया ज्या ।

छन्हु लक्ष्मीनानीयात वया मामं मू क्यें न्याके छ्वःगु जुयाच्वन । वं न्ह्याबलें थें कागुनदाइया पसलय् मू न्याः वन । कागुनदाइ व्यापारी सां शिक्षा प्रेमीम्ह । वं थःगु पसः जःखःयापिं मचातय् आखः स्यनेगु नं याः । उथाय् नं वं प्यम्ह न्याम्ह मस्त मुंकाः धयाच्वन - “स्व मस्त, छिमिसं थ्व ‘क ख ग घ ङ’ न्यागः आखः च्वये फुसा न्यागः धेबा बी । का सुनां च्वये फु ?” लक्ष्मीनानी थ्व दृष्य स्वयाःच्वन । कागुनदाइनं वयात हे च्व धाइला धकाः व पियाच्वन । मिसामचां उघरी आँट याइ मताःया मस्यु कागुनदाइ नं वयात च्वय्फुला मधाः । मधाःसां वं थःम्हं आखः च्वय्फइ धयागु वयाके आत्म विश्वास दनावल । ग्वरःलय् च्वयातःगु आखःयात वं मिखा चचःकंक स्वयाच्वन । “जितः च्वकूसा जिं च्वया बी धयागु मनेतया आखः ग्वः त्वालां स्वयाच्वंम्ह लक्ष्मीनानीयात कागुनदाइ नं खंकल । “का छं च्वय्गु खःला ?” कागुनदाइ नं न्यन । लक्ष्मीनानीयात अगःचा मालां देगःचा लूथें जुल । वं हथाय् पथासं ग्वरःलय् न्यागः आखः चट्ट च्वंक च्वया बिल । लक्ष्मीनानी च्वःगु आखलं कागुनदाइ तस्सकं लय्ताल । लक्ष्मीनानीयात सिरपाः कथं गोफुकी छमना, साखः भचा व न्यागः ध्यबा नापं वं न्याःवःगु मू नं बिया छ्वत । मचातय पुचलय् थःम्हं बांलाक आखः च्वयाः सिरपाः त्याका हयाः व थःथम्हं न्हाय् तपुकल । ब्वाँय् वनाः छँच्वंम्ह मांयात थ्व खँ कनाः सिरपाः नं क्यन । थः म्ह्यायूनं उकथं ब्वंगु खखँ रत्नमाया तसकं लय्ताल । म्ह्यायूमचां आखः ब्वने मत्यः धयागु मान्यतायात अःखः जुइक वं थः म्ह्यायूयात

हौसला बियां वन । उखे थुखे सफू मामां मा आखः व वर्णमाला ब्वने च्वये सय्केगुली मामं यक्व गुहालि यात । (शाक्य, १०९९ पे: ३-४)

१.३ इहिपा

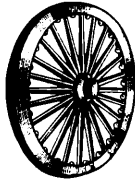
लक्ष्मीनानी सर्वसाधारण मध्यम वर्गया मिसा मचा जूगुलिं इच्छा दयाः नं ब्वनेकुथिइ ब्वनेगु सौभाग्य मन्त । आखः ब्वनाः सय्के सीकेगु मनसुवा ज्वज्वं हे भिच्छ्रदंया उमेरय् लक्ष्मीनानीयात भमचा ल्हाके हल । उगु ईया सामाजिक चलनकथं वया मां अबुं खँ फया बिसेलि इतुंबहाःया महाबीरसिं बनिया व ज्ञानीथकुं बनियाया दातिम्ह काय् सेतेकाजी बनियानाप लक्ष्मीनानीया इहिपा जुल । उराय् जातिया छगू थर 'बनिया' जडिबुटीया वासःया ज्याय् नां जाः । उकि मध्ये लक्ष्मीनानीया ककाजु (ससः अबुया किजा) कान्छा बनिया (धिरजमान) तसकं नां जाःम्ह साहु खः । मां अबुया मुलय् न्यासी चाय् मगाःनिम्ह, आखः ब्वने धयागु तःधंगु मनसुवा घानाच्वंम्ह झिंछ्रदंया मचांम्ह लक्ष्मीनानी बन्धनय् तक्यन । नेसं १०२९/विसं १९६७ निसें लक्ष्मीनानी बनिया इतुम्बहाःया भमचाजुल ।

धाधामधां दँ बिनावं वन । बुलुहुं वयाके च्वंगु मचासू तनावन । सेतेकाजीयात पासाकथं जक काय्सःम्ह लक्ष्मीनानी आः यज्युकथं खंके सल । वयाके भय् बिनाच्वंगु यौवनं थः यज्यूनाप बाय् म्हाय्का बीगु यात । कथहं लक्ष्मीनानी भिंंच्यादँ दसेलि इमि मतिना चिंकरथं न्हापांम्ह काय्मचाया जन्म जुल । न्हापांम्ह मचा काय् जूगुलिं बाज्या अजि तसकं लय्ताल । हिसिचा दुम्ह काय्मचा केसरमानसियात मुलय् म्हितुकु म्हितुकुं निम्हत्यपुया न्हिंवं मचाः । धाधा मधां मचा तुकुतुकु न्यासी वने सल । जीवन कुम्हाःया घःचाः जुयाः न्ह्यानाच्वन । मचा भिंन्याला दत । जहान भ्वछिसिया 'हाइ बाबा' जुयाच्वंम्ह मचा छकलं म्हं मफत । निक्वः स्वक्वः ल्हवःगु त्वहलय् केसर मानसिं नं थ्व संसार चतक्क त्वःता वन । मती मदय्क इमि परिवारय् बज्र मलखं कल । लक्ष्मीनानीया मांनुगः कुचाकुचा दल । वयागु संसार ख्युंसे च्वन । छु याये ! जीवनय् जूगु घटना दुर्घटनायात स्वीकार ला मयासें हे मगात । वं थःगु नुगःयात धैर्य व्युब्धुं जीवन हनाच्वन ।

सुख दुःख नाप तेलकासा म्हितु म्हितुं निम्हत्यपू थि थि ख्वाः स्वयाः मन तयाच्वन । ईया घःचाः न्ह्यानाच्वन । लक्ष्मीनानीया हानं प्वाथय् दत । इमिसं हानं जीवनया जः खन । मचाया ख्वाः स्वये दइगु जुल, निम्हं लय्ताः । प्वाथय् दुगु न्हय्ला दु म्दु वल । लक्ष्मीनानीया जीवनय् हाकनं तःभ्वखाय् ब्वल । आकाभाकां लक्ष्मीनानीया यज्यु परमप्रिय सेतेकाजीयात इमां दये थें कालं दया यन । प्वाथय् दुम्ह लक्ष्मीनानी इतःमितः कन वं छुं कथंया जः मखन । ख्युंगु संसार जक वया न्ह्यःने धापां दं

वयाच्चन । वयागु ख्वबिं बागमति, बिष्णुमतिया रुप काल खइ अथे नं वयागु मिखाय् ख्वबिं त्वःता मवं । वयात थःत थःम्हं जीवन परित्याग याय्ला धयार्थे च्वनावल । अथेसां गर्भय् च्वंम्ह मचाया मायां वं हानं छकः थःत म्वाका तल । थ्व ई नेसं १०३९/विसं १९७५ पाखे लाः ।

परिवर्तनशील संसारया धर्मकथं वंम्ह सेतेकाजी वंम्ह वनं, मृत्युया ल्हातिइ लाये धुंकूम्ह वना हे छवत । लक्ष्मीनानीया गर्भय् च्वंम्ह मचां भिला क्यनेवं थ्व संसारय् ख्वाः क्यं वल । उम्ह म्हचाय् मचा मुलय् ततं हे वं भाःतया काजक्रिया याये सिधय्कल । विधुवा लक्ष्मीनानी म्ह्याय् लक्ष्मीदेवीया ख्वाः स्वस्वं थः परिवारय् माःगु कर्तव्य यायां जीवन हनाच्चन । विचार, बुद्धिइ मचांनिसे चतुरम्ह वं थः ससःअबुपिनि कुलायनी ज्या बन्या पसलय् गुहालि याना नं छैज्या नं यानाच्चन । थःगु ईया मेपिं मिसातय् न्ह्यःने आखः सःम्ह वं बन्या पसःयात माःगु वासः ब्वतितय्गु ज्या वं बांलाक याये सः । पिलिमाय्लिया न्ह्यःने थुकथं वं बिस्कं ज्या क्यना च्वन । ससःबुया दाजुकिजाया सगोलगु पसलय् नं बांलाक ज्या यानाच्चन । कान्छा बनिया (ससःबुया किजा) भमचा लक्ष्मीनानीया चातुर्यता खनाः तसकं लय्ताः । अथे नं वया थःगु दुःखला द हे दु । ■

किन्दःबहालय् लक्ष्मीनानी बनिया

२.१ धर्मया रस मालेगु कुतलय् लक्ष्मीनानी

मनूया स्वभाव विचित्र, थःत सुख जुया च्वनीगु इलय् धर्म छु धयागु लुमंके मलाः । गबले दुःखया पर्वत क्वच्यूवई हियूगु नुगः सिचुकेत उखें थुखें धर्मया बःकाःवनी । मचाम्ह काय् सीगु अले यःमह भाःत सीगु वियोग दुःखं म्ह्याय् छ्मह ल्हाः ज्वज्वं उखें थुखें धर्मया रस माःजुल । उबले सारगर्भित उपदेश न्यनेगु गनं मदु, भन्ते गुरुमांपिला स्वय्गु हे मदु न थेरवादी विहार धयागु हे दु । बुद्ध धर्म धकाः नव व्याकरणया प्रज्ञापारमिता, ललितविस्तर, बोधिचर्यावतार, गुणकारण्डव्यूहया आधारय् चले जुया च्वन । स्वयम्भू, बृंगद्यः, जनबहाःद्य, आदि बोधिसत्वपिनिगु पूजा याय्गु चलन । गुरुजुपिं (बज्राचार्यपिं)सं अष्टमीया अष्टमीव्रत, तृतीयाया तिलाव्रत, भिनिगु तीर्थय् च्वनीगु व्रत आदि तयाः दशांकुशल पाप त्वःतकेगु बाखं कनीगु खः । ललितविस्तर, जातक, अवदान, कारण्डव्यूह आदि आदिया बाखं कनाः बौद्ध धर्मय् तयातःगु खः । लक्ष्मीनानी नं गन गन अष्टमीव्रत दंकल अन अन वनाः धलं दं वनीगु यात । उथाय् पर्वस्थानय् किन्दः बहालय् लामा भिक्षुपिंस बाखं कनीगु नं दु । धर्मया खं न्यनेत व्वां व्वां जूम्ह लक्ष्मीनानी नेसं १०४० / विसं १९७७ पाखे मञ्जुश्री पर्वस्थानय् पतालामां कनीगु बाखं न्यना 'वंदु शिक्षा' (दण्डवत, जप, रत्नमण्डल व बज्रसत्व) नं काल । भिगू अकुशल पाप फुकेत दण्डवत चर्या याई, पापं मुक्त जुइत वज्रसत्व पाठ व्वनी, पुण्य मुंकेत रत्नमण्डल चढे याइ, सिद्धि प्राप्त याय्त गुरु जोग समाधिइ च्वनीगु खः । थथे धार्मिक चर्या न्ह्याकाच्वंम्ह लक्ष्मीनानी किन्दः बहालय् नं वनेगु यात ।

२.२ किन्दः बहाःया वंखें

स्वयम्भूया दक्षिण पूर्वपाखे किन्दोल नांगु दोमार छ्गू दु । उगु दोमार (द्वं) उत्तर दक्षिण तःहाकः जू । थन ऐतिहासिक महत्वं जाःगु किन्दः बहाः दु । गुगु कि यैया प्राचीन बहाः (विहार) मध्ये छ्गू खः । यँ वडा नं. १५ दुने लाःगु किन्दःलय् थौकन्हे आपालं न्हून्हूगु छेंखा दयाः बस्ति यक्व दय् धुंकल ।

किन्द्रःबहाः वनेगु लपु-२०६४

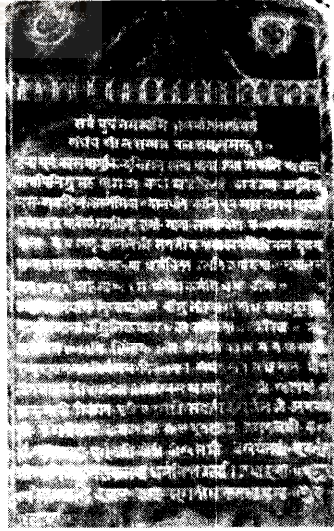
किन्द्रःबहाः पिने-२०६४

किन्द्रःबहाः वनेगु मू धवाका-२०६४

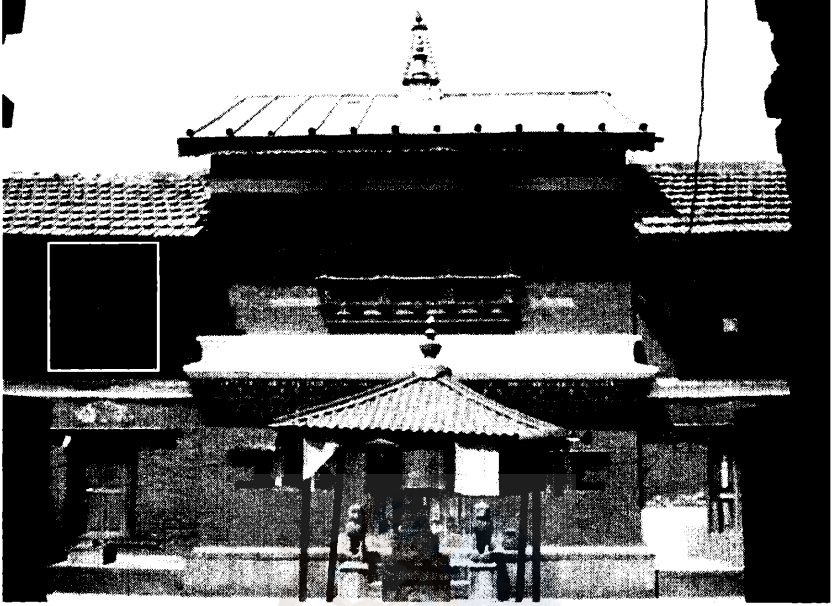

शिलापत्र १

शिलापत्र २

फोटो: मंगीवरल्ल ताप्राकार (ध्व) पेण्या दसव फोटो।

धर्मचारी गुरुमां चवना बिज्याःगु कोथा (तुयु बक्स दुने)-२०६४

धर्मालोक भन्तेपिं चवना बिज्याःगु सतः-२०६४

फोटो: संजीवरत्न तापाकार (एव पेजया दक्क फोटो)

खयतला “किन्दोल” थौं कन्हे छगू त्वाःया कथं महस्यूसां अन अवस्थित किन्दः बहालय दुहां वनेवं भीत गनं बौद्ध ऐतिहासिक थासय् पलाः तया चवना थें चवना वः । तामाडत व लामा भिक्षु, अनि (लामा भिक्षुणी) पिं चःपालाः जुया च्वंगु उगु बहालय दुहां वनेवं भी पलख अल्मले जू छायाधाःसां मेमेगु बहाःबहिलिइ थें थन वज्राचार्य, शाक्यपिं चःपालाः मखु । हानं उगु बहाःया जःखः छायापा व क्वाःपाः च्छें भट्ट स्वयंबले लामाजुपिनिगु थें च्वं । थ्व किन्दोल लागाय् न्हापांनिसें हे तामाडतयगु बस्ति जुयाच्वन । थ्व किन्दः द्रँ छद्रँ (दोमार) हे घ्याड् गुथिया जग्गा जुयाच्वन । अथे नं चः छें दुनेया मूर्ति बांलाक स्वयायंके बले धर्मादित्य धर्माचार्यजुं ‘बुद्धधर्म’ पत्रिकाया न्हापांगु अंकय् (नेसं १०४५) चवः किपाय् ड्वःलाक तयातःपिं चःपिं अन यथावत दनि ।

किन्दः बहाःया इतिहासय् दुहां वनेबले थें पारावर्त महाविहार (इतुंबहाः) या शाक्य भिक्षु श्री सिडजुं नेसं ८०७ जेष्ठ शुक्ल अष्टमीया दिने पलिष्ठा याःगु खँ अन अवस्थित शिलापत्रं (नं १) यचुक क्यं । उगु पलिस्था ज्याय् जक जुजु पार्थिवेन्द्र मल्ल विज्याकाः सुवर्णकलश ध्वजारोहण याकूगु जुल । थुकी “श्री कीर्तन महाविहार” धयागु नां उल्लेख यानातःगु दु । थ्व विहार तःताजि नामं महस्यू -- कीर्तन महाविहार, किन्दोल विहार, किन्दोल, किन्दः बहाः, किनु बहाः, किन्दो- नाम महासिद्ध क्षेत्र, किमडोल आदि (शाक्य १०९८ पे. ३३३) । बाहाः पूजा, दीपंखा जात्रा न्याइबलय् थन ल्याः कयाः वयमाःगु चलन दु ।

नेसं ८०७ सालस निर्मित थुगु बहाः लिपा ल्हवनेगु भिंकेगु छुं ज्या मजुसेलि अर्थे हे पाःताः जुयाः च्वंगु जुल । उगु थाय् कं भाः व खिखांमुगः जुया फात चाःचाःहिला च्वनीगु थाय् जुयावन । संयोगवस नेपाःया प्रकाण्ड विद्वान् धर्मादित्य धर्माचार्यजुया मिखा थन लात । धर्मादित्य धर्माचार्य उगु इलय् थीथी देशं थीथी विषयलय् उपाधि कयादीमह व्यक्तित्व खः । गथेकि अंग्रेजी एम.ए., हिन्दी साहित्यरत्न, बौद्ध साहित्यरत्न, एफ.आर.इकन (लन्दन), सद्धर्मरत्नाकर एफ.वि.एम. (वर्मा), कविराज विषग्रत्न, भिषगाचार्य आदि (शाक्य १०९८ पे. ३३२) । कलकत्ताया महाबोधि सोसाइतिइ ज्या यायां बुद्ध धर्म सम्बन्धी अध्ययन यायां वय्कलं थःगु मातृभूमि नेपाःलय् नं विशुद्ध थेरवाद बुद्ध धर्म हय्गु तातुनाः नेपाःभाःमह धर्माचार्य किन्दःबहाःयात बौद्ध धार्मिक केन्द्र दय्केगु बिचाःयात । नेसं १०४४/विसं १९८१-८२ स धर्मादित्यं थःगु इच्छा पूर्वकेत थीथी बुद्धिजीवी साहु महाजनपिंके सल्लाह यानास्वत । न्हापांगु चरणया ल्हवनेगु ज्याय् धर्मादित्यं उगु ईया सचेत उत्साही ल्याय्म्हपिं चित्तधर तुलाधर, धर्ममान तुलाधर (धर्मा साहु), खड्गराज तुलाधर, बोधिरत्न तुलाधर आदिपिं नाप पाःताजुइक दुनाच्वंगु किन्दः बहाः स्वःवन । व ईया धर्मचारी गुरुमां

शक्तिशाली व्यापारी धर्मां साहु नाप विशेष सल्लाह याना अतिकं तीक्ष्ण बुद्धिम्ह धर्मादित्यं बहाः ल्हवनेत श्री ३ चन्द्र शम्शेरयाथाय् बिन्तिपत्र तल । बिन्तिपत्र स्वीकृत जुयाः महाराज चन्द्रशम्सेरपाखें नेपाल सरकारं रु. १,५००।- निगाह जुलसा धर्मभीरु दाता धर्मां साहुं रु. १,५००।- ल्हापं बिल (लाकौल ११०५ पे. ६१) ।

थुकथं न्हापांगु चरणया ज्याय् किन्दः बहाःलय् कंभाः चीकेगु पाःताः चीकेगु निसें पःखालं चाःहुइकेगु ज्या जुल । धर्मादित्य धर्माचार्यं पाःताः जुयाः दुनाः ल्हाना च्वंगु बिहार दुनेच्वंगु मूर्तित लिकया इवःलाक तयाः थःनं च्वना फोटो काल । नेपालभाषाया न्हापांम्ह पत्रकार धर्मादित्य धर्माचार्य उगु फोटो नेपालभाषाया न्हापांगु पत्रिका 'बुद्ध धर्म' या न्हापांगु अंकया चवःलय् छापय् यानाः प्रचार याना बिल । नापं किन्दःबहाःया महत्व व बुद्ध धर्मया उपदेश ककं प्रचार यायावन । लिच्वःकथं येंया साहु महाजनपिं बाहाः दय्केगु ज्याय् न्हचचिलाः वल । यें महाबुद्ध त्वाःया वृषमान ताम्राकार, सिद्धिरत्न ताम्राकार, असं ध्याक्वछेंया बुद्धरत्न साहु, बोधिरत्न साहुपिं विशेषं खः । माःमाःगु हलंज्वलं उखेंथुखें चूलाका व्यूषिं यतखाबहाःया बेखारत्न, ग्वाछेंया कुलबहादुर मानन्धरपिं खः । लोकरत्न तुलाधर (तुयूदाजु) छम्ह नं बहाः ल्हवनेगु ज्याय् तःधंगु भूमिका भिह्तूम्ह व्यक्तित्व खः । बुलहुं बहाःछें दने सिधल । बहाः छगुलिं ल्वहतं सिय्गु भाला सिद्धिरत्न ताम्राकारं कयादिल । बहाःया पलिस्था नेसं १०४८ प्वहेंलाथ्व अष्टमी खुनु जुल (शिलापत्र २) । छःछेंय गजू मदुनिगुलिं असं न्ह्यःखाया सम्यकसिं तुलाधर, रत्नवीरसिं तुलाधरपिसं नेसं १०५० स लुं गजू छयाबिल । (लाकौल ११०५ पे. ६३) ।

किन्दःबहाःया लुखां दुहां वनेवं जवपाखे थन लुया वःगु पुलांगु नेसं ८०७ यागु पुलांगु लोहं पौ (१) दुसा खवपाखे नेसं १०४८ यागु न्हू लोहं पौ (२) दु । दुहां वनेवं तप्यंक नितं जाःगु छःछें दु । छेदीइ दथुइलाक्क क्वाःपाः छः दु । जवय् व खवय् निखेरं छद्या छतें जाःगुलि कोथा दु थन भन्ते गुरुमापिं च्वना बिज्यागु खः । दुहां वनेव लुखाया च्वसं नं छतें दु, अन नं भन्ते, गुरुमापिं च्वना बिज्याः ।

२.३ वज्रयानी व महायानी चर्याय् लक्ष्मीनानी

किन्दः बहाः जीर्णोद्धार जूगु सिधःमधःनि बले नेसं १०४०/विसं १९७७ पाखे असं धालासिकोयाम्ह साहु दशरत्न तुलाधर (बारां साहु) थन बराबर भायगु यात । वय्कःया काय् निम्ह दु गजरत्न (लिपा भिक्षु अनिरुद्र) व त्रिरत्न, कलाः दिवंगत जुसेलि त्रिरत्नयात पाजुपिंथाय् तया गजरत्न ज्वनाः वय्कः अन न्हिंन्हिं अष्टसहस्रिका प्रज्ञापारमिता पाठ याना च्वनादीगु, वय्कः च्वना च्वच्चं अन थिमियाम्ह छःपालाःया

मृत्यु जुसेलिं वय्कलं नमोबुद्धय्चवंह खोपयाम्ह मञ्जुहर्ष नाःमह लामा भिक्षु चःपालाः यायहल । वया गुरु दुप्पायाम्ह सेराप दोर्जे खः । सेराप दोर्जेया पाखें न्युनिव्रत च्वनीमह जूगलिं मञ्जुहर्ष किन्द्वय् नं न्युनिव्रत तय्गु यात । न्युनिव्रत धयागु छन्हु छछ्छाः जक नय्गु 'सुचिं' । कन्हय् खुन्हु "द्वम्बा" धकाः चःतुयु मज्जुनिबले दनाः करुणामयया त्रिकाल पूजायाना निर्जल, निराहार व सुं छम्ह नाप हे नमवासे च्वनाः म्हुतुइ वःगु ई नापं घुर्के मछ्वसे च्वनेमाःगु व्रत खः (लाकौल ११०५ पे. ६७) । थथे किन्दः बहालय् न्युनिव्रत तयाच्वंगु इलय् लक्ष्मीनानी नं अन दुस्वत । वय्कलं नं न्युनिव्रतय् च्वनादीगु यानादिल । निन्हु निचा तक अन हे च्वने माःगु थुगु व्रतय् आपालं मिसात वय्गु यात । थुकी लक्ष्मीनानीं मदिकक गुहाली यात ।

सिद्धिरत्न कसाः, पूर्णकाजी तुलाधर, लोकरत्न तुलाधरपिं प्रमुखय् आपालं उपासक उपासिकापिं किन्द्वय् धार्मिक ज्याइवलय् वइगु जुल । मञ्जुहर्ष चले यानाच्वंगु व्रतय् बारां साहु व लक्ष्मीनानी समानरुपं गुहालि यानाच्वन । गुरुजुपिनिपाखें मन्त्र व देखा काय् धुनेवं सिद्धिरत्न कसाः थः स्वयं गुरुजुया ज्या याय्फुमह जुयाच्वंमह खः । वय्कःयात 'कसाः गुभाजु' नं धाय्गु याः । (तमोट ११०० पे. १८) । कर्म काण्डया ज्याय् सिपालुमह वय्कलं क्वाःबहाःया हर्षरत्न गुरुजुयात गुरुजु ज्या स्यनादीगु जुयाच्वन । उमह हे हर्षरत्न गुरुजुपाखें लक्ष्मीनानी अष्टमीव्रतया विधि स्यनाकाल । ध्व नेसं १०४२/विसं १९७९ पाखे खः । थुकथं किन्द्वय् महायानी चर्या न्युनिव्रत व बज्रयानीचर्या अष्टमीव्रत नापनापं न्ह्यानाच्वन । थन उपासक उपासिकापिं पुन्ही अष्टमीबले न्हिच्छिं अझ बहनिंतक चाहिनाः पुण्यकर्म याना च्वनीगु खः । तले सहस्रभुज लोकाेश्वर दुगु क्वथाय् बहनी सकलें मुनाः गुम्हं जप यानाच्वनी गुम्हं धारणी ब्वनाच्वनी गुम्हं न्यूनव्रत च्वंच्वनी, गुम्हं धार्मिक सफू ब्वनाच्वनी (धर्मदूत १०६८, १३ पे. ३९) । थन अष्टमी व्रतया ज्याइवः नं मदिकक न्ह्याना च्वन ।

२.४ लक्ष्मीनानीया पुत्री वियोग

नेसं १०४७/विसं १९८४ पाखेया खँ ध्व - छन्हु, जःलाखःलाया छँय् तःधंगु हल्लाखल्ला ताय्दयाः च्यादँ दुम्ह म्हुयाय् लक्ष्मीदेवी बुयाः लक्ष्मीनानी उगु छँय् ब्वाँय्वन । अन प्यदँ दुम्ह छम्ह मचा (माणिकधर) या म्हुय् मि च्यानाः छु याय् छु याय् जुयाच्वंगु जुयाच्वन । अन च्वीपिं सुनानं छुं याय् मफयाः लाय्लाय् बुयाःजक हालाच्वन । कर्पिनिगु दुःख स्वयाच्वने मफुमह साहसीमह लक्ष्मीनानी उघरी तःकूगु कापः छुकुतिं झ्याप्प धाय्क मचाया च्याना च्वंगु म्हुय् त्वपुया विसैली मि सित । मिं नयाः कुं वयाच्वंगु मचाया म्हुय् च्वंगु वसः नं वं झ्यारभिर खुनाः त्वकाबिल । थुकथं

ई छ्रफुति हे सितिं मछ्रवसे घारघुर सना वं मचाया ज्यान बचे यात । थः धाःसा म्हायाय् लक्ष्मीदेवीयात बैयतुं भ्वाक्क फ्यतुकागु ल्वःमं । काचाकाचां लक्ष्मीदेवीयात बुया वं मिंपूमह मचाया मां अबुयात माःगु वासः याय्गु सल्लाह बिया व वन । मि च्यानाः कुं हवांहवां वःगु मनूत आत्तय् चायाच्चवंगु दृष्य खना लक्ष्मीदेवी सातु वनाः ज्वर वय्कल । ज्वर थहां वनावच्चन कुहां हे मवः । आर्थिक अवस्था बांमलाःगुलिं बांलाक वासः नं याय् मफया च्वन । ज्वर वःम्हेसित तुं तःकै वल । लिपा सिकिस्त जुयाः च्यान्हुया च्यान्हु मपुवं लक्ष्मीदेवी थ्व संसार त्याग हे यात । गजोगु बिजोग ! छ्रगू धुंकाः मेगु प्रियजन विजोग घटनां वयात लिन्तु हे लित । वयागु त्यपू जीवन जक चुंदला वंगुमखु पारीवारिक जीवन हे चुइकः यन । काय् सित, भाःत सित हानं म्हायाय् सित । थुकथं माःहंक मृत्युया म्हुतुइ थःयःपिं वंगु स्वस्वं वयागु मनय् भं विरक्त व वैराग्यं थाय् काः वल । छ्रु याःसा वं थःगु हियूगु नुगः सिचुके फइ धयागु वं मालेगु कुतः यानाच्चन । माः वनां नं गन वने ? उकिं वं सामाजिक मर्यादायात हाचां मगासे थः भाःतपिनिगु कुलायनी ज्या यानाः इतुम्बहालय् हे च्वच्चन । (शाक्य १०९९ पे. ७) । सम्पूर्ण गृहत्याग मयासे वय्कलं इले ब्यले किन्दः बहालय् हे चाहिना धार्मिक जीवन हनाः छकः छकः थःगु छ्रैया कुलायनी ज्या यानाः जीवन हनाच्चन ।

२.५ 'गुरुजु'या रूप्य लक्ष्मीनानी

म्हायाय् परलोक जुसैलि लक्ष्मीनानी अप्वः ई किन्दःबहालय् हे बिकेगुयात । हर्षरत्न गुरुजुपाखें धलं दंकेगु विधि दक्वं स्यना कयादीम्ह लक्ष्मीनानी थःम्हं हे अष्टमी व्रत दंके फुम्हजुल । वय्कःया थःथेंहे प्रतिभाशालीम्ह पासा नं दु । असं तक्षबहाःया झ्यापु गुभानी धाल कि उबले नां जाःम्ह मयजु ! गुरुजुपिं थें चचातुतः नं हाले सः आखः नं सः । पासा नापंतुं लक्ष्मीनानी अष्टमी व्रतया मू विधि, श्री बुद्ध मण्डल, श्री धर्म मण्डल, श्री संघ मण्डल नापं तःपागु अमोघपाश लोकेश्वरया मण्डलय् पूजा याय्गु, गं थाथां धलं दंकेगु ज्या लक्ष्मीनानी स्वय्म याय्गु यानादिल । बुद्ध धर्मय् अष्टमी व्रतया महत्व, अष्टमी व्रत च्वनाः शील पालन याय्माःगु निसैं चित्त शुद्धि याय्गु बाखं नं वय्कलं हे कनादीगु यात । थुकथं वय्कः छ्रम्ह प्रसिद्ध कथावाचक नं जुलसा अष्टमी व्रतया महिमा प्रचार जुयावं वन । लक्ष्मीनानीया नेतृत्वय् धलं दंकीगु जूगुलिं तातापाकनिसें आपालं मिसापिं किन्दःबहालय् मुंवइगु जुल । थ्व खँ सियाः भाःत सिना दुःखं जिलं वना च्वंम्ह यल हःखाया भमचा विमुखा व वया म्हायाय् विरति (त्यागी जुइ धुंकाःया नां) पिनं थन थ्यन । विरति व विमुखापिं थुगु इलय् निसैं लिपा तकं लक्ष्मीनानीया अन्तिम जीवन तकं नापनापं ह्वनावीपिं खः । थथे धलं दंकीगु इले वय्कलं यच्चुसे साघ्यो रंगगु पर्सिं लं पुनातइ ।

सौजन्यः अपुसमान ताप्राकार

किन्द्वःबहालय् अष्टमी व्रत दना च्वपिं श्रद्धालु उपासक उपासिकापिं

लक्ष्मीनानीया प्रभावं हे जुइमा, इतुम्बहाःया बनिया खलकय् अष्टमीव्रत दनेगु चलन न्ह्यानातुं च्वन । उप्वःयाना अथे अपसं च्वनेगु लिइ मिसात जक न्हचज्याइगुलिइ मिजंत चिकाजी बनिया, ज्ञानमानसिं बनिया, चिमान सिं बनियापिं नं इले ब्यले अपसं च्वनीपिं खः ।

लक्ष्मीनानीया थजोगु ज्यां समाजय् छगू न्हूगु विषयया चर्चा थाय् काल । मिसात आखः कां जुया अस्तित्व विहीन जुयाच्वंगु इलय् समाजया लगाम ज्वनाः न्ह्याना च्वंम्ह लक्ष्मीनानीयात परिसिं स्यूम्ह मिसाम्हं गं थानाः धलं दंकल धकाः व्यापक चर्चा यात । आखिर चर्चा याय्माःगु विषय नं ला खत, छायाघासां वय्कः स्वयां न्हापा नं लिपा नं सुं मिसाम्हं गं थानाः धलं दंकूगु मस्यू अथवा मदु । उलि जक मखु थःगु वचनय् कस्ति इलातःगु दुम्ह वय्कलं मञ्जुहर्षं न्यूनव्रत तयाच्वनीगु इलय् नं उकी हे माः हना बाखं कनीगु खः । मञ्जुहर्षं नेवाः भासं बांलाक बाखं कनेमसः । अलय् बाखं न्यनेगु आशा याना च्वनीपिन्त लक्ष्मीनानी ललितविस्तरया बाखं कनीगु खः ।

२.६ कवयित्री लक्ष्मीनानी

लक्ष्मीनानी म्ये हालाः न्यंकीगु गजाःगु बांलाः - पुर्णकाजी तुलाधर, युदीमाया

तुलाधर, पुण्डिबी बनिया, दिव्यरत्न तुलाधर पिनिगु धापूकथं म्हासुअजिं ज्ञानमाला म्ये चिनाः जिमित कण्ठस्थ वय्के बियातःगु आःतकं लुर्मनि धाःपि आःतकं दनि । योगवीरसिं कसाः, लोकरत्न उपासक व सिद्धिरत्न उपासक थें जाःपिनिगु संगतं लक्ष्मीनानीयाके नं म्ये चिनेगु गुण विकास जुल । लोकरत्न उपासकजु छ्मह ज्वःमदुमह लोक म्ये चिनामि, हालामि व लय् चिनामि खः । राग, ताल हंक लोक म्ये हाले फुगु अलय् बाखं घटनायात म्येय् हनाः ध्वाथुइक कने फुगु वय्कःया गुण खः । अथेहे भाषा जवाः सिद्धिरत्न कसाः पिनिगु प्रभाव लक्ष्मीनानीया दैनिक गतिविधिइ लाना च्वंगु खने दु ।

न्हापांखुसिइ नेसं १०४९, गु पुन्ही, दँ ३ ल्याः १, या “बुद्धधर्म व नेपालभाषा” पत्रिकाय् लक्ष्मीनानी उपासिकाया “स्वदेशवासी तता केहें मयजु ...” म्ये पिदन । ध्व हे पत्रिकाय् नेसं १०५० म्हपूजाया ल्याखय् “वागीश्वर मञ्जुश्रीयात छ्मह मयेजुया आत्मसमर्पण” छ्मयं तयाः “सत्गुरु मञ्जुश्री ....” म्ये पिदन । स्वदेश वासी म्ये लिपा “ज्ञानमाला” सफुतिइ नं पिदन (नेसं १०५९/विसं १९९५ ध्व म्ये उगुइलय् गाक्क लोकंहवाःगु खः । ध्व म्येयात कयाः समालोचक भाजु इन्द्र माली थथे च्वया दिल- “मल्लकालया दकले लिपाम्ह कवयित्री दयालक्ष्मी देवी खः । दयालक्ष्मी देवी लिपा सच्छि व न्हयनिदं लिपातिनि भीगु काव्य ख्यलय् मेम्ह कवयित्री खनेदत । .....उम्ह कवियत्रि खः लक्ष्मीनानी उपासिका । कवयित्री लक्ष्मीनानी उपासिका सच्छि व न्हयनिदं लिपा भीगु काव्य ख्यलय् ब्वलंम्ह न्हापांम्ह व जन साधारणं दना वःम्ह दकले न्हापांम्ह कवयित्री नं खः (माली ११२६ पे. ४४-५४) । ध्व हे कविताया खँय् कवयित्री इश्वरीमैया श्रेष्ठ थःगु संग्रह “नेपालभाषा पद्य संग्रह (ने.सं. १०४७-१०४९) छ्मगू म्हसिका”य् मिसाम्ह रचयिता लक्ष्मीनानी उपासिकाया नां न्ह्यथना दीगु दु । वय्कलं लक्ष्मीनानी उपासिकाया बारे थथे च्वया दील- “मिसाम्हेसिनं बाखं कन धकाः तत्कालीन सरकारं ज्वना यंकाः बयान कयाः तोताहःम्ह वय्कः छ्मह सुधारवादी व चेतनशील खने दु (श्रेष्ठ ११२६ पे. १४४-११८) । नेपालभाषाया काव्य विधाय् विवेचना जुयाच्वंगु थुपिं खँपाखें सीदु, लक्ष्मीनानी उपासिका जनसाधारणं दनावःम्ह न्हापांम्ह हे कवयित्री खः । थुगु खँया सिलसिलाय् च्वमि हाकनं अनुसन्धान न्ह्याका बलय् खनेदत कि लक्ष्मीनानी उपासिकां थः गृहत्याग यायेन्ह्यः थुगु रचना यानादीथें गृहत्याग याय्धुंकाः नं मेगु छपु रचनायाःगु लुयावल । उकिं वय्कःयाके काव्य रचना याय्गु क्षमताला दुगु हे जुल । बरु वय्कःनापं संगत याये नपिनिगु धापूकथं वय्कलं याइगु रचनाय् सिद्धिरत्न कसाःजु न्ह्याबलें संशोधन याना दी, छन्द, ताल नं मिलय् याना दी ।

“बुद्धधर्म व नेपाल भाषा” पत्रिकाय् छापय् जूगु म्ये थुपिं खः-

(म्ये १)

“स्वदेशवासी तता केहँ मयजु

विद्या ब्वना दीमाल ॥ धु”

शिक्षित धर्म तनावंगु भीगु

छिक्किपिसं सीके माल ॥

आखल ब्वना मदीगुलिं

धर्म मसियावन ॥१॥

नये त्वने तीगु हृदयय् मतसें

आखल स्यना हये माल ।

आखल सःसा सियावै धर्म

जगतय् जन्मया सार ॥२॥

बाल्यअवस्थाय् पयन्हं बीगु

मांपिनिगु तःधंगु भूल ॥

मचाखाचां सीगु दुःख स्वयेगु,

जगतय् पापया मूल ॥३॥

विचार याना स्वयादीमाल

खःमखु थुगु खँया ज्ञान ॥

ज्यूगु मज्यूगु च्वःमहस्या द्वंगु

शोधन यानीदी माल ॥४॥

ध्व चिनाखँय् उगुईया सामाजिक अवस्थायत चकक उला तःगु दु । नापं

मिसातय्गु अवस्था नं क्यना तःगु दु ।

(म्ये २)

धिक्कार दैव थुगु जन्म कैगु

विद्या जिके छुं मदुगु ॥धु॥

न्हापानिसें मदु गुरु विद्या सयके धैगु ज्ञान

आःतिनि जिं सिल न्हं

सत्गुरु मञ्जुश्री नं कृपातया वियेमाल

शास्त्र ज्ञान बुद्धि ध्यान न्हं ॥१॥

शास्त्र ज्ञान मबिलसा जन्मसितिं वन गुरु

वरदान विद्या बिब न्हं ॥२॥

विद्याबिना मरु थन जन्मसार जिगु गुरु,

वरदान विद्या धन न्हं ॥३॥

अलसि मार पापीयात विद्याहीन गुरु
 फुइन जिगु जन्म सिंतिं न्हां ॥४॥
 गथे याय् माल गुरु जन्म सार जुइगु गुरु
 स्मृतियागु रूप जुया केनेमाल न्हां ॥५॥
 मामया जन्म दुवारं संसार थ्योगु मिति
 त्रि दश वर्ष पुल न्हां ॥६॥
 भाव भक्ति याय् मफु थनिं तक गुरुयागु
 गथे लोमना च्वंगु न्हां ॥७॥
 विद्या ज्ञान मदुगुलिं पाप न्हिन्हं याना जिं
 गथे याना पाप फुके न्हां ॥८॥
 नर्कयागु दुःख गथे सहयाय् जिं गुरु
 दुर्गती वनी जुल न्हां ॥९॥
 अज्ञानि शिष्ययात रक्षा याय्माल गुरु
 शरण छलपोलयागु न्हां ॥१०॥
 समर्पण याना जिं नं शेष बाकिं जन्म गुरु
 गुरु मञ्जुश्रीयात न्हां ॥११॥
 वाकशिद्धि दय्माल प्राणी हित जुइगु गुरु
 थुलि छिके फवना जुल न्हां ॥१२॥

सुशीला शाक्यजुया अनागारिका धर्मचारी तथा उपासिकारामया संक्षिप्त
 परिचय सफुतिइ लक्ष्मीनानी उपासिका गृहत्याग याना: चन्द्रागिरि गुं पुला वनाच्वंगु
 इलय् थ: पासापिन्त धैर्यविबिउं “हे धिर्ज छंके करजोरि बिनित्....” म्येया रचना जूगु
 उल्लेख दु । तर काशीनाथ तमोटजुया “सिद्धिरत्न कसा: व वय्क या कृति” सफुतिइ
 सिद्धिरत्न कसा:जु आडम्बर मत पर्वयलाना: हाकुगुं पुला वने मा:गु वखतय् वय्क
 पूर्व २ नं रामेछापय् भाये माल । रामेछापय् कष्टमय जीवन हनाच्वंगु इलय् थ:महंतुं
 थ:गु दुःख लोमंकेत रोसी खुसिया सिधय् च्वना: “धैर्य” या थुगु म्ये चिना दिल
 (तमोट ११०० पे. ५१-५२) । सिद्धिरत्नजुं चिना दीगु थुगु म्ये लक्ष्मीनानी उपासिकां
 कण्ठस्थ याना: थ:पिनि नं अजा:गु हे अवस्था व:बलय् थ्व म्ये हा:गु नं जुइफु ।

लिपा लिपा पिदंगु ज्ञानमाला सफुतिइ लक्ष्मीनानीया नामं निपु म्ये पिदंगु दु-
 “स्वदेश वासी.....” व “सत्गुरु मञ्जुश्री ”

धर्मचारी गुरुमानं इलय् व्यलय् थ:धित्तिपिन्थाय् वनीबलय् नं अनंतुं म्ये चिना
 लय् तया: हाला: न्यंका: मस्तयत् कण्ठस्थ वय्के बीगु जुयाच्वन । मचाबलय् न्यंका

तःगु म्ये आःतकं कण्ठ वःनी धकाः असं किसिधवाखाया ज्ञानशोभा तुलाधरं थःके कण्ठ
वःनीगु म्ये थुकथं हालाः न्यंका दिल-

“गयाःम्ह दुर्मति हे मन छ
माला जुइगु परयागु दोष
थःगु दोष माला मस्वसे
परयागु दोषय् चर्चा
याना जुइगु अतिक मभिंगु
कुचाला बानी छंगु
जुया च्वन अतिक नाहकय्
दुना च्वनीगु पापय्
सह याये मफयाः ल्वाना जुइगु
लिपतय् थः हे बुइगु ।”

थ्व म्ये गनं छापय् जुया च्वंगु लुइके मफु ।

धर्मादित्य थः लेखक व प्रकाशक जुया पिथना बिज्याःगु “बुद्ध धर्म व
नेपालभाषा” पत्रिकाय् लक्ष्मीनानीया निपु म्ये दुध्याका तल । धर्मादित्यया देहावसान
लिपा बैकुण्ठ प्रसाद लाकौलजुं वस्पोलया कृति चिरस्थायि याय्त “बुद्ध धर्म व नेपाल
भाषा” या भिगुलिं अंक छथासं तयाः छगू हे सफू याना प्रकाशन याय्गु भिं ज्या
मनंतुनादिल । उगु सफू छापय् याय्त थीथी व्यक्तित्वपिसं थःथःगु थासं नगद, भ्वं
आदि बियाः गुहालि याना दिल । उकी मध्ये अनागारिका धर्मचारी नं नगद बियाः
गुहालि याना दिल धयागु खँ नेसं १०९२/विसं २०२९ बैकुण्ठप्रसाद लाकौलया
सम्पादनय् पिदंगु “बुद्ध धर्म व नेपालभाषा” या पेज ३३ स उल्लेख जुया च्वंगु दु ।
थुकथं लक्ष्मीनानी थः अग्रज धर्मादित्य धर्माचार्ययात दुग्यःगु श्रद्धा तःगु खने दु । नापं
लक्ष्मीनानी व धर्मादित्यया वांलाःगु स्वापू दुगु खँ नं थुकी क्यना च्वंगु दु । ■

३

उपासिका लक्ष्मीनानी

३.१ लक्ष्मीनानी स्थविरवादपाखे

विसं १९८७ सालया खँ कुशिनगरय् गुरु चन्द्रमणि महास्थविर पाखें स्थविर वादी बुद्ध शासनया गहन अध्ययन याना विज्याःम्ह, श्रामणेर कर्मशील बुद्ध जन्मभूमि नेपाः विज्यात । नेपालय् जयस्थिति मल्लया शासनं निसैं लोप जुया च्वंगु शुद्ध बुद्ध धर्म कर्मशील भन्तेनंदुत हया विज्यात । उकिं वस्पोल न्हापांम्ह नेपाः दुस्वःम्ह म्हासु चीवरधारी भन्ते खः । (वन्द्य, १०९५ पे. ८३) । वस्पोल लिपा प्रज्ञानन्द महास्थविर नामं नेपालय् जक मखु आपालं बौद्ध देशय् प्रचार जुया वन ।

कर्मशील भन्ते, लिपा प्रज्ञानन्द महास्थविर

न्हिं न्हिं किन्द्वय् वये वने यानाः स्वयम्भु गःचाःहिला च्वंपिं दशरत्न तुलाधर व लोकरत्न तुलाधरपिसं वस्पोलयात खनाः किन्द्वबहालय् ब्वना हल । वस्पोलया आगमनं लक्ष्मीनानी सहित सकलें लय्ताल ।

लक्ष्मीनानी, सिद्धिरत्न कसाः दशरत्न तुलाधर, लोकरत्न तुलाधर, मञ्जुहर्ष पिनिगु कुतलं किन्द्वबहालय् मदिबक न्ह्यानां च्वंगु धार्मिक ज्याइवल्य् कर्मशील भन्ते

नं मेगु छगू तँसा तना बिज्यात । वस्पोल भन्ते नं त्रिरत्न शरण वनेगु पञ्चशील व अष्टशील पालना यायगु परित्राण पाठ यायगु आदि आदि न्हूकथंया चलन हया बिज्यात थुकथं वस्पोलया उपदेश व शिक्षां किन्द्वल्य् झं झं मनूत उव्वः मुनीगु जुल । थ्वहे किन्द्वःबहालं स्थविरवादया चुलि ह्वयाः नेपाः न्यंक भनं बुद्धया मूल शिक्षा शील, समाधि, प्रज्ञाया प्रचार जुजुं वन । बुद्ध शासन थुलं तयूत मिजंतयू सरह मिसा तयूगु नं उलि हे सहभागिता माःगु वाःचायूकाः दूरदर्शिम्ह भन्ते नं मिसातयूत नं बुद्ध धर्मया समर्पित जुइगु प्रेरणा बियाः धर्मदेशना याना बिज्यात अन्धविश्वास व रुढिवादी ग्रस्तगु समाजयू मिसात निरक्षर हे जुया च्वंगु इलयू वसपोलं समानता व स्वतन्त्रतां व्याप्तगु बुद्ध शिक्षां प्रचार याना बिज्याःगु जक मखु, मिसात प्रवजित जुइगुलिइ प्रेरणा बिया बिज्यात ।

कर्मशील भन्तेया पाखें हे मानदास तुलाधर, चित्तधर तुलाधर, योगवीरसिं कसाः, लोकरत्न तुलाधरपिं न्हापां त्रिरत्न ग्रहण यानाः 'उपासक' जुयादीपिं खः । अथे हे मिसापिं मध्ये लक्ष्मीनानी न्हापांम्ह उपासिका खः । वसपोलया हे प्रेरणां पुण्यतारा, चंछिमि व संघतारापिं कथहं रत्नपाली, धर्मपाली व संघपाली नामं प्रवजित जुया विज्यात थुकथं विसं १९८८/नेसं १०५० स थेरवादी बुद्ध शासनयू पलाः तयूत मिसा जातिया लुखा चाःगुली थन विभिन्न ज्याइवः नाप नापं बहुमुखी प्रतिभाशालीम्ह कर्मशील भन्तेनं बुद्ध शिक्षा प्रचारया न्हूगु माध्यम ज्ञानमाला च्वयाः म्ये हायूकाः प्रचार यायेगु ज्या नं न्ह्याका बिज्यात ।

३.२ पशुबलि विरोधी लक्ष्मीनानी

त्यागी जीवनपाखे मनवंसां तबि लक्ष्मीनानीयात गृहस्थी त्याग यायू मछिनाच्वन । दँ दँ तकं लक्ष्मीनानी उपासिकाकथं धार्मिक जीवन हनाच्वन । गबलें किन्द्वयू हे लांलां च्वन, गबलें थःगु छें वल, थुकथं वयू वने यानाच्वन ।

अथे हे नेसं १०५१/विसं १९८७/८८ पाखेया खँ खः । लक्ष्मीनानीया छेंयू इतुम्बहालयू देपूजा पाः । बनिया कुल परंपराकथं दुगुचा बाहाँ स्यायूमाःगु चलन । मेमेगु पूजा नापं दुगुचा बलि बीगु छगू नं मयासे मज्यूगु बिधि । क्वातुक त्रिशरण वने धुंकूम्ह लक्ष्मीनानीया न्ह्यःने छगू हाथ्यापूर्णगु ज्याइवः न्ह्यःने दंवल । थः जुल भमचा उकीसनं भाःत मदयू धुंकूम्ह । थः स्वयां थकालिपिं हामात यक्वं दनि इमिगु कवलयू । छखें भमचा जात जुयाः थः भाःतया छेंया कुलायनी ज्यायू व यायू मज्यू थ्व यायू मज्यू धकाः धाः वनेगु ला मवनेगु ला ! छखें सत्यगु धर्म छु धयागु थुइ धुंकूम्ह, प्राणीहिंसाया विपाक, कुशलाकुशलया फलाफल थुइ धुंकूम्हेसिनं थःगु मिखा न्ह्यःने दुगुचा स्याकाः गथे स्वया च्वनेगु ? लक्ष्मीनानी अन्तरद्वन्द्वयू लात । दुगुचा

स्याना द्यः लय्ताय्काः भव्य न्याय्का च्वंपिं थाकुलिपिं ससःबु, ककाजु, दाजुभत, गुधियार आदिपिनि बिचार गथे यानाः हीकेगु ? हानं थः उकथं किन्द्वय च्वनाः धर्म चर्यायानाः धर्म उपदेश बिया च्वनाम्ह थःगु छैय् जुइ त्यंगु थुजोगु पशुबलि प्रथा छगु हे हीके मफुसा थःम्हं यानागु धर्मकर्मया छु ज्या जुलले ? सत्यया पक्षे निर्भिक जुया नवाय्फुम्ह लक्ष्मीनानी नं थुथाय् अलमलय् जुल । धाधां देपूजाया दिन भंभं लिक्क वल । आःला जि हे मजिल धकाः थःगु मन बल्लाकाः लक्ष्मीनानी थकालिपिनि न्ह्यःने थःगु प्रस्ताव तीजक तयास्वत--

“द्व विद्वं क्षमा फवने । भीगु देपूजाया दिन भंभं त्ययावल । थुगु भिंगु ज्याय् दुगुचा स्यायगु ज्या छ्ता मयात धाःसा गथे जुइ ? मेपिनिगु ज्यान कयां भिं जुइगु, धर्म लाइगु मखु । भन अःखतं पाप लाइ । प्राणीहिंसा तःधंगु पाप खः । थुकिया विपाकं ल्वय्, भय आदि नं जुइ यः । छैखा पतिकं हे थजाःगु प्राणीहिंसाया ज्या बन्द याःसा रोगादि भय नं शान्त जुयावनी । लक्ष्मीनानीया थुगु नायूगु इनापं थाकुलिपिं बुरापिं छ्भाः आतां च्वन, अले धाल- “अथे धयां गन ज्यू ? मज्यू भमचा । कूल परम्परानिसैं यानाच्वनागु ज्या धयागु नं म्हासय् याये त्यःला ? न्हापानिसैं यानाच्वनागु ज्या दिकल कि द्यः तंचाइ, कोप जुइ का । मज्यू आम खँ जुइ मखु ।” संस्कार हीकेगु धयागु अःपु मजू । थ्व खँ विदुषी लक्ष्मीनानी मस्यूगु मखु । उकिं बुरापिन्त ध्वाथुइकेगु कुतःयानाः वं हाकनं धाल-- “खय्तला जि थ्व छैया हे भमचा, थ्व छैया हे जः मखा । द्व विद्वं क्षमा फवना च्वना । प्राणीहिंसा यानाः धर्मलाई धयागु बिल्कुल मिथ्या खँ खः । प्राणीहिंसा यानाः नरक भोगे याय्मालाः तचक्कं दुःख सी यः धयागु खँ भीसं वाःचाय्काः थ्व मिथ्या धारणायात त्वःतेमाः । देव दोष वइ धकाः ग्याना च्वनेगु मूर्खता खः । भीसं सत्यगु व भिंगु ज्या जक यानाच्वंसां द्यः अथे हे लय्ताइ । समाजं धाइ ल्हाइया खँ जक बिचाः यानां मज्यू त्वःता दिसँ थ्व खँ । यदि देवदोष व अवगालया खँ खःसा व दोष फुकं जिं फयाकाये ।” लक्ष्मीनानी थः क्वमाली (कोमुली) जुया तःगु प्रस्ताव न्यनाः थाकुलिपिनिगु मनय् खँ खः थें खः थें च्वनावल । न्ह्यागु खँ नं मेपिनिगु नुगलय् थ्यंक वंक कना च्वनेधुंकूम्ह लक्ष्मीनानीया खँयात बुरापिसं बिचाः यानास्वत । खनं खः समाजं धाइल्हाइया जक बिचाःयाना च्वंसा हचूपाः धयागु हे गबले वइ । बांमलाःगु संस्कारयात चब्बुक वांछ्वय् फुसा हे जक बांलाःगु संस्कारं थाय्काःवये फइ । खय्तला थाकुलिपिसं काचाक्क नालाकाये फइगु खँ मखु थ्व । अथे नं भमचा थःम्हं हे दोष दक्वं क्वबुइ धासैलि दुगुचा स्याय्गु दिके हे माली धकाः बिचाः यात । थःथवय् सल्लाह यानाः द्यःयाके क्षमा फवनाः ज्यायाये माली धकाः थाकुलिम्हं किसली छगः अन्यानाः धुं च्याका क्षमा फवन-- “हे इश्वर, जिमिसं छुं मस्यू प्रभु । जिमि भमचायागु खँ न्यनाः जिमिसं दुगुचा बलि मवीगु

क्वःछिना । थुकी द्वं विद्वं जुल धाःसा भमचा लक्ष्मीनानी क्वबुइ । हे परमेश्वर !” देव भय व समाजया भयं सकसिगुं मनय् ख्याच्चः ला बियाच्चंगु हे दु तर त्रिरत्न प्रतिया अखण्ड श्रद्धा व दृढ संकल्प ज्वनादीम्ह लक्ष्मीनानी धाःसा छत्तिं मग्याः । वय्कलं छम्ह दुगुचिगु प्राण रक्षां थःगु विजय भाःपिल । थुकथं अभयदान व्यूम्ह दुगुचित थःगु छेंसं लहीके नं बिल । थुकथं धर्मभीरुम्ह लक्ष्मीनानीया थुगु सामाजिक क्रान्तिया धिसिलाःगु पलाः ताःलात । थ्व घटनायां लिपा इतुम्बहाःया बनिया खलकय् देपुजाय् दुगुचा बलि बीगु बन्द हे जुल । थुबल्लेनिसें उगु देपुजाय् दुगुचिगु पलेसा खुतका दां द्यःयात पुलेगु दस्तुर जुल, गुगु कि थौकन्हे भिंनितका खः ।

३.३ मुलुकी अड्डाय् लक्ष्मीनानी

समाज सुधार व बौद्धिक विकासया ज्याय् लक्ष्मीनानी न्ह्याःवनातुं च्वन । नेसं १०४९/विसं १९८६ श्री ३ महाराज चन्द्रशम्शेरया स्वर्गे जुयाः भीमशम्शेरया उदय जुल । न्हूम्ह सरकार वःगुलिं जनतात न्हापायें शोषित जुइ माली मखु देशय् छुंनं छुं उन्नति जुइ धयागु जनताया आशा खः । उथाय्या जागरुक ल्याय्म्हत योगवीरसिं, चित्तधर आदिपिं शिक्षाया विकास याय्त लाइब्रेरी चाय्के माल धकाः विन्तिपत्र तःपिन्त ज्वनाः यंकल । थुगु पर्व लाइब्रेरी पर्व कथं नां जाः । थुकथं हे जनतायाके बुलुहुं चेतना दनावया च्वनेधुंकल । किन्दः बहाःया ज्याइवः नं भंभं प्रचार जुयां वन । लक्ष्मीनानी थः नं शिक्षित जुइगुलि न्ह्यचिला मेपिं मिस्तय्त नं शिक्षित याय्त सना च्वनादिल । वय्कलं थःम्हं बुद्ध धर्म सम्बन्धी अध्ययन याना थें मेपिन्त नं इनाजुल । वय्कःया बाखं कनीगु पहलं आपालं हे मिस्त अन वनीपिं जुल । वय्कः गनं थःथितिया छेंखाय् वन धाःसा नं मिसातय्त आखः स्यना नं थकी ।

किन्दःबहाः व इलय् छगूकथं चेतनशील मनूत मुनीगु केन्द्र थें हे जुल । लिच्चःकथं विसं १९८७ मार्घ राणा सरकारया मिखा थ्व पाखे चूवन । योगवीरसिं, माणिकमान, दशरत्न, करुणारत्न, सिद्धिरत्न, मानदास, हर्षदास, धर्ममान, मञ्जुहर्ष, खड्गराज, लक्ष्मीनानी व चित्तधर सहित भिंनिम्हय्सित मुलुकी अड्डां हाजीर जूवा धकाः पुर्जी वल । वय्कःपिन्त मुद्दातःगु मुख्य कारण थुपिं खः - किन्दः विहारय् आपालं मनू मुनाः ला, न्या मनइगु, ब्रम्हयात भागी मयाइगु, न्हूगु छाँतं धलं दनीगु, मिसापिसं बाख कनीगु आदि न्हूगु छाँतं आडम्बर मत दय्काः थ्व मतय् मवःपिन्त जातं बाहेक यानाः दुःख बियाच्चन आदि आदि (हृदय ११०७-१११७ पे. ४४) । थुगु पर्वयात इतिहासय् “आडम्बर मत पर्व” धकाः नां जाः । छम्ह छम्ह यायां बयान काय्गु शुरु जुल । व इलय् चन्द्रबहादुर कप्तान धाल कि मचांनिसें बुरातकं हे थरकमान जुइक गयाइगु । अजोम्ह गयानापुम्ह मनू नाप लक्ष्मीनानी व दानमाया

ल्यूल्यू वने हे माल । हाकीमया क्वथाय् यंकल । हाकीमं छकलं हे गर्जे जुयाः न्यन -
 - “मिसा जात जुयाः किन्द्र्य् च्वनाः बाखं कना जुइम्ह छ हे मखुला ?” लक्ष्मीनानी
 हाकीमया उगु ग्यानापुगु सलं छफुति हे विचलित मजू । वय्कलं मग्यासे नुगःफा
 चकंका दृढ जुयाः लिसः बिल- “बाखं कनेगु ज्या ला गुर्जुपिनिगु खः, तर वस्पोलया
 सः सूगुलिं जक जिं कना बियागु खः । मेगु ला जिं छुं ट्रंकागु मदु ।” वय्कलं अःपुक
 लिसः ब्यूगु खनाः हाकिमया छ्वःमिइ घ्यः लुइथें भ्रन् च्यात-- “छुकियागु बाखं ले ?”
 ह्याउँक तगवयेक मिखा कंम्ह हाकिमयात वय्कलं अःपुक हे लिसः बिया दिल--
 “ललितविस्तरयागु ।” गुलि मग्याःगु बोली भचा हे लर्बरय् मजू । ध्वयात छु यानाः
 क्वत्यले धकाः हाकीमं हानं मेगु न्ह्यसःया तीर कय्कल-- “गजाःगु जमाना हँ !
 मिसाजातं बाखं कना जुइगु ! आर्वलि ब्वने नं दइ मखु, बाखं कना जुइ नं दइमखु
 सिलला ? अथे याना जुइगुया लिच्वः बांलाइ मखु ।” हाकिमया थुगु न्हचसःया लिसः
 लक्ष्मीनानीया कण्ठं प्रतिकारया रुपय् तज्यात-- “अय्सा दरवारदुने रानी
 महारानीपिसं जक आखः ब्वनेदइ । छु इपिं मिसा मखुला ? मखुसा जिमिसं जक आखः
 ब्वने मज्युगु छाया ?” सकल मिसा जातिया प्रतिनिधित्वया थुगु अःखः न्ह्यसलं
 हाकिम साहेव हारय् चाल । लक्ष्मीनानीपाखें थुकथंया (प्रतिप्रश्न) अःखः न्ह्यसः वइ
 धकाः विचाः मदुगु । उकिं हाकनं मेगु न्ह्यसलं छुं ज्या वइ थें मच्वनाः वय्कःयात
 अन्तिम उजं बिल-- “ब्वने नं ज्यू, कने नं ज्यू, अथे मनू हूल मुंकाः कने मज्यू ।
 क्वथाय् च्वनाः जक कनेगु याय्माः । का हँ ।” का हँ धयागु उजं दयेव लक्ष्मीनानी व
 दानमाया लय्तातां लिहाँवल । भाग्यं वय्कःपिन्त तारेखय् मतसे छ्वया हल । मनू मुंके
 मज्यूया अर्थ मनूतय् पुचलय् चेतना दनावइ धकाः खः धयागु खँ इमिसं वाःचाल ।
 क्वत्यःलिसे थहाँ वइगु स्वभाव धर्मकथं थुगु घटनां यानाः लक्ष्मीनानीया पलाः भं
 अप्वः न्ह्यब्वाःवन । थः छुचाःखेरच्वंपिं अज्ञानि, अशिक्षितपिं तता केहेंपिन्त ज्ञानया
 मिखा कंकेत व भं वना हे च्वन । (शाक्य, १०९९ पे. १२)

३.४ ज्याउलाख्यः दरवारय्

लक्ष्मीनानी उपासिका सामाजिक व धार्मिक क्षेत्र निखेरं उतिक योगदान
 व्युब्युं न्ह्याःवना च्वन । उपासक उपासिकापिं किन्द्रःबहालय् हे चाहिनाः धर्म
 यानाच्वनीपिं दु गुम्हं गुंला लच्छि हे अन धार्मिक जीवन न्ह्याकाः च्वंच्वनी ।
 कर्मशील भन्तेया कारणं अन न्हून्हूगु ज्याइवः नं तँसा जुयाबिल । न्यूनित्रत व
 अष्टमीव्रत मदैबले अन बान्हि लिपा धर्म देशना, धर्म साकच्छा, ज्ञानमाला म्ये
 हाय्केगु आदि आदि ज्या यानाः नं ध्व थाय्या प्रसिद्धि तच्वया वन । लक्ष्मीनानी थें
 ज्वःम्ह व्यक्तित्वं बाखं कनीगु सकसियां यः । ईया घःचाः तुला ववं नेसं १०५२/विसं

१९८९ या भाद्रं श्री ३ भीमशम्सेर स्वर्गे जुल । जुद्ध शम्सेर महाराजया उदय जुल । न्हूमह जुजुंला भीत दुःख बी मखु धयागु सकसियां मनय आशा चुलिजाया वल । सकसिगुं आशाया अःखः हाकनं मेजर चन्द्रबहादुर उर्दी भ्वं ज्वनाः वयातं ध्वयातं माः जुल । ज्याउला ख्यः दर्वारय् धमां साहु, योगवीर सिं, पुर्ण नारायण, चित्तधर, चिकाजी साहु, लक्ष्मीनानी, कुमारी नानी मयजु, मेलवा देवी आदिपिं सकलसित ख्यलय् इवः छुके यंकल । कुसा छपातं कयाः महाराजं हुकुम जुल- “.....न्हापायाम्ह महाराजया पालय् छिमिसं यक्व दुःख सिल, ...आः अथे मजुइमा..... । सकस्यां थःथःगु ज्यायाःसा बेस जुइ बाहुनं बाहुनयागु, क्षेत्री क्षेत्रीयागु, उदासं उदासयागु (न्हापा उदाययात उदास धाइ) वाडां बाडायागु (बरेयात बाडा धाइ) ..... छिपिं मिसातसें नं गन गन बाखं कना जुल हं, लेक्चर बिल हं, अजाःगु ज्या मिसातसें मयाःगुलिं मयाःसा बेस जुइ । अथे मयासे थःथःगु ज्या याना च्वं हूं ।” धकाः हुकुम जुयाः सकसितं लित छ्वया हल । (हृदय, ११०७-१११७ पे. ५५) । थथे तःक्वमछि किन्द्रः बहाः पाखे सरकारया मिखा दिना हे च्वन । थुकिंयाना किन्द्रः बहालय् बय्वने याइपिं मनूत ग्याना उस्त मवल । भचा सुनसान हे जुल । थुगु बखतय् कर्मशील भन्ते बज्रजोगिनीइ च्वंच्वना बिज्यानाच्वंगु । लक्ष्मीनानी थनया विपतिया समाचार ज्वनाः वस्पोल भन्ते च्वना बिज्याःथाय् भाल । थुगु समाचार न्यनाः वस्पोल दुःखित जुल । किन्द्रःलय् सुं हे च्वने ग्यानापु थें जाःगु अवस्था जुल अथे नं वस्पोल भन्ते छफुति हे विचलित मजुसे लक्ष्मीनानीयात धया बिज्यात “भीसं ग्याय् माःगु, मखुगु, मभिंगु ज्या छुं याना तयागु मदु । नु थौं हे किन्द्रः बिहारय् च्वंच्वने (आर.बि.बन्ध, १०९५) । थथे धया खतं भन्ते लक्ष्मीनानी नाप किन्द्रय् बिज्यात । थुकथं लक्ष्मीनानी किन्द्रःबहाःया ज्याइवल्य् कर्मशील भन्ते नाप जाना हाकनं धर्मोपदेश यायगु वातावरण दय्का दिल ।

३.५ उगुं थुगुं पंगः

थुकथं थन धर्मया ज्या खँय् उगु थुगुं पंगः वया हे च्वन । थजाःगु वातावरणं दिक्क जुयाः दशरत्न नेपाः त्वःता वनेगु मती तल । छुं ई लिपा लक्ष्मीनानी, दानमाया व मेमेपिं कुशीनगर स्वया वन । लिपा दशरत्न कुशीनगरं बर्मा वन । लक्ष्मीनानी उपासिकापिं हाकनं किन्द्रःबहालय् तुं लिहां वयाः थनया ज्याइवःत हाकनं न्ह्याकेगुलिइ थःत फ्याना दिल ।

उखें थुखें बुद्ध धर्म अध्ययन यायां दशरत्न हाकनं कुशीनगरय् तुं भाल । नेसं १०५२/विसं १९८९ स बय्कलं गुरु ऊ चन्द्रमणि महास्थविर पाखें “श्रामणेर धर्मालोक” नामं प्रवज्या कया बिज्यात । छुं ई कुशीनगरय् च्वनाः वस्पोल नेपाः स्वयाः बिज्यात । नेपाः बिज्याःमह भन्तेयात सरकारी अफिसरतसें ज्वना यंकाः थानाय् कुना बिल । धर्मालोक भन्तेयात सँ पाचुक चानाः म्हासु चीवर पुना तःगुलिं ज्वना धर्मचारी गुरुमां

यंका: थाना यंकूखुनु लक्ष्मीनानी उपासिका व दानमाया उपासिकापिसं लासा फांगा किन्दु:बहालं हे यंका च्वन । थानाय् च्वना बिज्या:ज:छि हे भोजन नं यंका बिया च्वन । खुन्हु दुखुनु तिति थानां त्व:ता हल । ध्वयां लिपा वसपोलं स्वतन्त्र धर्म देशना याना बिज्यात । मेगु दैय् नेसं १०५३/विसं १९९० य् वसपोल उपसम्पदा कया भिक्षु जुया बिज्यात (लाकौल, ११०५ पे.७६-७८) ।

साम्भार: नुक्केवाहुर वडाचार्य-मेरो कथाका पन्नाह

धर्मालोक भन्ते

बिसं १९९० साल माघ २ गते नेपालय् त:भवखाय् ब्वल । नेपा:या आपालं जनताया छें बुँ नाश जुल । गुलि सित गुलि घा:पा: जुल । थजा:गु विनासकारी दृष्यं लक्ष्मीनानीया नुग: थुंदित । वय्कलं थ:म्ह. याये फक्व कर्किया उपकार याना दिल । थ:म्हं फुकथं नसा त्वंसा इना:, थ:म्हं स:स:गु वास: याना: घा:पा: जूपिं ज:लाख:लापिन्त गुहालि याना दिल ।

धर्मचारी गुरुमां

४.१ लक्ष्मीनानी प्रवज्या

लक्ष्मीनानी उपासिकाया अनागारिका जुइगु मनसुवा ला द हे दु । अथे नं उगुं थुगुं पंगलनं पत्तुपना गृहस्थी त्याग याये मफया च्वन । गृहस्थी जीवन च्वतुक त्वःता मवंक धाःसा पूर्वकं धार्मिक जीवन हने मखंगु जुल । अय् जूगुलिं वय्कलं थःगु भाःतपिंथायया अंश भाग ब्याकं काय्चा हर्षमान सिं बनियायात त्वःताः गृहजाल च्वतुक हे वांछ्रवय्गु निश्चय यात । सरकारया बेको मिखा व मिसातयूत प्रवजित याःगु खँय् कर्मशील भन्तेयात ब्यूगु अपवादला द हे दनि । अयूनं रत्नपाली, धर्मपाली व संघपालीपिं स्वम्हांसिनं साहसपूर्णगु पलाः छी धुंकूगुलिं लक्ष्मीनानी उपासिका नं सुम्क मच्वन । सरकारं बुद्ध धर्म प्रति यानाच्वंगु तःक्वः मछिया प्रहारयात वास्ता मतसे वय्कलं कुशीनगरय् वनाः अनागारिका जूवनेगु क्वःछित । कुशीनगर यात्राया लागि शीलप्रभा, सानुनानी व ज्ञानदेवीनाप लक्ष्मीनानी उपासिका यें देय् त्वःताः भाल । यें दे त्वःताः चन्द्रागिरी गुं पाखे स्वयाः यात्रा न्ह्यात । तःहाकः लँ न्यासी जुइ मनंपिन्त चन्द्रागिरीया थथ्याः क्वथ्याः पुला वनेत साप थाकुल । वंपिं मध्ये सुयाकें राहदानी मदु । शारीरिक व मानसिक कमजोर जुयाच्वंपिं पासापिन्त लक्ष्मीनानी धैर्य ब्युब्यूं न्ह्याःवना च्वन । चन्द्रागिरी पर्वत पुलेवं इपिं चिलन तँ (डाँडा) ध्यन । त्यानुया निरास जुयाच्वंपिं पासापिन्त धैर्य ब्युब्यूं लक्ष्मीनानीया भावुक नुगलं “हे धिरज.... , म्ये हांहां पासापिन्त सिंचिलखं तुतिसिके बियाः तुति व जँ तिइकाः लक्ष्मीनानी उपासिकां थःगु चकं नुगःया उदारता ब्वया बिल । वय्कलं बिया दीगु धैर्य पासापिं मन चकंकाः हाकनं न्ह्यज्याः वन । बुलहुँ गढी अड्डा जुजुं भीमफेदी ध्यन । भीमफेदी वीरगंज ध्यने धुंकाः अन कर्मशील भन्ते, धर्मालोक भन्तेपिं नाप लात । अन सुख दुःखया खँ ल्हाये धुंका सकलें कुशिनगर वन । थुबलय् कुशीनगरय् गुरु चन्द्रमणि महास्थविर बिज्याना च्वंगु जुयाच्वन (शाक्य, १०९९ पे. २०) ।

कुशीनगरय् ध्यनेवं गुरु चन्द्रमणि महास्थविर नाप लात । वसपोलं नेपाल वःपि सकसितं मन हे याउँसे च्वनीगु वचनं लसकुस यानाबिज्यात । मिसापिनिगु

यात्राप्रति उत्सुकता क्यंसे वस्पोलं लक्ष्मीनानी पिनिगु यात्राया उद्देश्य न्यना बिज्यात । लिसलय् लक्ष्मीनानी सगौरव धयादिल, “जिपिं प्राणी मात्रयात करुणा तयत् गृह त्याग याना वयापिं खः ।” थुगु साहसपूर्णगु लिसलं गुरु लयताया बिज्यात । अले अन वःपिं मध्ये मिसात छगू च्याउन (बिहार थें जाःगु) व मिजंत मेगु च्याउनय् तल । थनं सकलें बर्माया अरकन्ना वनेगु खँ जुल । थुगु ग्वसाः कथं कलकत्ताय् छन्हु च्वनाः चटगाउँ (बंगाल) ध्यन । थनं बर्माया अरकन्ना ध्यन । अरकन्नाय् थनयापिं यात्रीत खनेवं बुद्ध बूगु देशं वःपिं धकाः हूलहूल उपासक उपासिकापिसं स्वःवल । बुद्ध जन्मभूमिया नां काय् मात्रं श्रद्धां छयंक्वछुकीपिं अनया मनूतसें सकसित छथाय् च्याउनय् तयाः बांलाक जलपान याकल । भोजन याके सिधय्व उथाय् बर्माय् च्वना बिज्याःम्ह महाप्रज्ञा भन्ते अन ध्यंकः बिज्यात । (शाक्य, १०९९ पे. २१)

अरकन्नाय् च्वंच्वबलय् अनया नियम कथं निहं छकः भिक्षा पवनाः हे नय् माःगु जुयाच्वन । हानं थन नेपालय् थें कचिगु वस्तु, जाकी आदि, दान बीगु चलन मदुगु जुयाच्वन । बुद्ध धुंकूगु भोजन हे दान बीगु । थथे गृहस्थी वस्तं भिक्षा पवना नय्माःबलय् लक्ष्मीनानीयात तसकं हे सुख मन्त, मछिं ताल । त्यागी मखय्कं न्हिया निहं भिक्षा पवनानये वय्कःया चित्तय् मल्वल । (शाक्य, १०९९ पे. २२) उकीं वय्कलं गुर्याके याकनं प्रवजित जुइत आशिका यात । तर गुरुं बुद्धधर्म सम्बन्धी अध्ययन मगाकं प्रवज्या मबीगु खँ धासेलि लक्ष्मीनानी सहित दानमाया, (लिपा विसाखा गुरुमां) शीलप्रभा, सानुनानीपिं सकस्यां अध्ययन शुरु यात । अध्ययन क्वमचातले

सौजन्यः अमृतमान ताप्ताकार

धर्माचारी गुरुमां

भिक्षा वनाः नय्गु नं करं हे क्यन । धर्म अध्ययन याय्त विदेशी भाय (बर्मी भाय्) सय्के माःगुलिं भचा थाकूल । अथे नं मेहनत व तेजी दिमागं लक्ष्मीनानी स्वलाया दुने हिन्दी भाय् व पाली भाय् सय्का काल ।

बुद्धधर्म सम्बन्धी उच्च शिक्षाया डिग्री हासिल याना काय् मफुसां लक्ष्मीनानी उपासिकां गुरुपिन्त चित्त बुझे जुइक दुग्यंक अध्ययन यानावंच्वन । लिपा बर्माया अरकन्नां लिहां भायाः कलकत्ता जुनाः कुशीनगरय्तुं लिहां भाल । कुशीनगरय् वय्कलं अनागारिका जुइगु थःगु तःधंगु इच्छा हानं प्वंका दिल । गुरु

ऊ कित्तिमापाखें वस्पोलयात प्रवज्या याना बिज्यात । वसपोलया प्रवजित नां “धर्मचारी” जुल । नेसं १०५४/विसं १९९१ सालया थुगु घटना लक्ष्मीनानी उपासिकाया लागि अपूर्वगु घटना जुल । ध्वयां लिपा वस्पोलया म्हसीका ‘धर्मचारी गुरुमां’ जुल । म्हासु वस्त्र ग्रहण याःम्ह वसपोलयात गृहस्थी जीवनया थःधितिपिसं ‘म्हासु अजि’ नामं सःतेगु नंयात ।

४.२ किन्द्वः बहालय् धर्मचारी गुरुमां

प्रवज्या ग्रहण यानाः म्हासुगु वस्त्र पुने धुंसेलि अनागारिका धर्मचारी स्वदेश्य हे धर्म प्रचार यायगु लक्ष्य तयाः नेपाः बिज्यायगु मतितल । खयूतला नेपाल्य बुद्धधर्म्य दिक्षीतपित नय, त्वने, च्वनेगु अवस्था गति मलाः । अथे नं चेतनशील व प्रगतिशील बिचालं घ्वात्तुघ्वानातःम्ह धर्मचारी गुरुमां थः स्वदेशी तताकेहेपिनिगु दुरावस्था लुमंकाः थःम्ह इमित छुं भतिसां ज्ञान बिइफइ धयागु आत्मविश्वास घानाः लिहांबिज्यात । थन गुरुमांपिनिगु लागी धकाः अलग च्वनेगु छुं हे व्यवस्था दुगु मखुनि । उकिं वसपोल किन्द्वः विहार्य हे च्वं बिज्यात । वसपोल स्वयां न्हापा प्रवजित जुया बिज्याःपिं गुरुमांपिं रत्नपाली, धर्मपाली व संघपालीपिं थन हे च्वना बिज्यानाच्वंगु खः । क्वाःपाः द्यःछेंया दक्षिणपाखे नापसं नितंजाःगु सतःया मातं क्वथाय् धर्मचारी गुरुमां च्वनेगु याना बिज्यात । तःहाकःगु सतः क्वथाय् धर्मालोक भन्ते, कर्मशील भन्ते च्वना बिज्यात । बुलुहुं लिपा शाक्यानन्द भन्ते व श्रामणेर सुमंगल (मिखा मखंम्ह) नं ध्वहे क्वथाय् च्वना बिज्यात । च्वय् सहस्रभुज लोकेश्वर दुगु क्वथाय् द्यःपालाः मञ्जुहर्ष लामा भिक्षु च्वनीगु खः । लिपा बाग्नीन्द्र बज्र धाःम्ह (पाछै भिक्षु) लामा भिक्षु नं थनहे च्वनीगु खः । थुकथं थन थेरवादी भिक्षु, महायानी लामा भिक्षुपिं व अनागारिकापिं तर्कं थन हे च्वनीगु जुल । मिसापिं, मिजपिं थेरवादी व महायानीपिं गृहत्यागीपिं दक्वं छगू हे थासं च्वनेमाःबलय् किन्द्वः बहालय् मछिना वल । थेरवादी पाखें प्रचार जुया वःबलय् न्हापांनिसें च्वंच्वंम्ह मञ्जुहर्षया इर्ष्या नं जुया वल । कर्मशील भन्ते नकतिनि किन्द्वय् बिज्यागु इलय् वस्पोलया उपदेशं आपालं गृहस्थीपिं उखे पाखे धेचूबलय् हे मञ्जुहर्ष कर्मशील भन्तेयात सहमयायगु याना हल । अथे नं वस्पोलं थःगु क्षान्तिबलं सह यानाः बोध याना बिज्याःगु खः । बुलुहुं कर्मशील भन्तेया प्रेरणां मिसात नं त्यागी जीवन पाखे आकर्षित जुजुं वल धात्थेंगु बुद्धधर्म छु धयागु ध्वीकेफुपिं जुयावल । लिच्वःकथं न्हापां लक्ष्मीनानी उपासिकां अष्टमीव्रत तइगु इलंनिसें वयाच्वंपिं यलया मां ह्याय्यपिं निम्हं विरति व विमुखा रुपय् अनागारिका जुया बिज्यात । बुलुहुं भ्वंतया धम्मानन्दी, पोखराया धर्मशीला, बुटवलया महानन्दी, तानसेनया थुलनन्दी, चुलनन्दी, मुदिता, करुणा, अथेहे येया उत्तरा, विसाखा,

विमुखा गुरुमां

विरती गुरुमां

सौजन्यः अमृतमान तायाकाट

आरति आदि गुरुमांपिं क्रमशः दया वल । थुकथं स्वनिगःया पिने नं बुद्धया रश्मि न्यनावन । अनागारिकापिनिगु संख्या आपाः दःसांतवि धर्मचारी गुरुमां नापं व्वथाय् च्वनीपिं वसपोलया बिचाःनं मिलय् जूपिं विरति व विमुखा गुरुमांपिं खः, गुपिं वसपोलया ज्याखँय् लिपातकं तिवः जुया व्यूगु खः नापं वसपोलपिसं लिपा धिसिलाक्क आर्थिक तिबः नं बिल । किन्द्रः बहालय् भन्ते, गुरुमां, लामा भिक्षुपिं नं दु धाःसां धर्मचारी गुरुमांया विशेषता मेकथं हे थिना च्वन । वसपोलयागु बाखं कनेगु पहः मेपिन्त ध्वाथुइका बीगु पहलं यानाः यें, यल उखेथुखेया आपालं मिसात थन थ्यनीगु जुल । अर्थे थर्थे छें नं पिहां मवइपि मिसात थःथःपिं हे पुचः मुना किन्द्रः बहालय् धर्म यायूत वइगु जुल । बुद्धपूजा यायगु, पंचशील अष्टशीलय् च्वनेगु अपसं च्वनेगु, भोजन याकः वनीगु आदि आदि ज्याइवलय् मिसापिनिगु सहभागिता उच्वः दया वल । धर्मचारी गुरुमांया नेतृत्वय् थी थी तीर्थस्थल, द्यःपिं दुथाय् चाःह्यू वनीगु नं जुल ।

अनया नियमित ज्याइवः न्ह्यानां तुं च्वन । खयतला अन किन्द्रय् न्हापानिसे तामाइ व शेर्पातयगु थाय् खः । छेचु कुस्यो गुरु थनया पुलांम्ह तःसिं खः । अष्ट बहादुर लामायात बाली पुले माः । थुगु बस्तिया अशिक्षित तामाइ शेर्पातयगु पुचः यात नं बुद्धया उपदेश ब्युब्युं धर्मचारी गुरुमां नं आपालं मेहनत यात । अथे नं छगु निगू पुचःया मनू तसे अनं बुद्धधर्म प्रचार जुया वःगु खँय बेक्वः मिखां स्वया हल । छम्ह मिसा जातिं धर्मदेशना याना जूगु स्वय् मफुत । उपिं गुरुमांपिन्त गथे याना बदनाम यायगु धयागु ध्याउना जुल । छन्हु बहाःया पिने हल्लाखल्ला जुयाः मनू मुना

च्वन । अन छम्ह ह्याउँ मचा वांछ्वया तःगु जुयाच्वन । लकस छकलं अशान्तमय जुल । अन छगू चर्चा यायेगु विषय सिर्जना जुल । व ह्याउँमचा सुयागु ? छाया वांछ्वया तल धयागु खँयात कयाः भिक्षुपिं व भिक्षुणीपिं छथासं च्वनेगु याःगुलिं थजाःगु ककृत्य जुल धका बय् बय् जुल । छगू षडयन्त्रया लिच्वः कथं थजाःगु बदनाम जुल । गृहत्याग यानाः शील्य च्वंच्वंपि व्यक्तित्वपिनिप्रति थुजाःगु आरोपं अन बांमलाःगु अवस्थाया श्रृजना जुल । महितातय् गजाःगु तःधंगु जाल ! गजाःगु तःधंगु मार ! (शाक्य, १०९९ पे. २४)

बुद्धधर्म्य थःत फ्यानातःपिं निर्दोषीपिं भन्ते गुरुमांपिनि नुगलय् तच्वःगु घाःलात । थःपिनि जीवनयापन तसकं थाक्या वसेलि धर्मचारी गुरुमां नं किन्द्व बहाःया उत्तरपाखें च्वंगु जग्गा छकू न्याय्ला धकाः मत्ती तल । विरति व विमुखा गुरुमांपिनि भति भति दुगु दां नापं धर्मचारी नं थःमुना तःगु ध्यबाः मुना २२५- तका पुलाः बहाःया उत्तरपाखे च्वंगु जग्गा छकू न्यात । वहे जग्गां वर्तमान निर्वाणमूर्ति विहारया रुप काल ।

४.३ शील बीगुलिं वञ्चित

उगु जग्गा छकू न्याना काय् धुनेवं गुरुमांपिस भचा याउँक सासः लहात । तर वस्पोलपिनिगु नुगः ताउत सिचुका च्वने मलात । धर्मचारी गुरुमां न्ह्यचिला न्याना काःगु उगु जग्गाय् न्हापां हे मेमेपिनिगु नं मिखा वनाच्वंगु दुगु जुयाच्वन । उगु जग्गाय् मिखा तयाच्वंम्ह छम्ह धर्मा लोक भन्ते नं खः धयागु खँ गुरुमां नं पत्याः हे याय् मफुत । छन्हु धर्मा लोक भन्ते नं खँया खँय् माःहनाः दानया विषय चर्चायायां थथे धया बिज्यात - “छःपिसं मेमेगु यक्व धर्मकर्म याना बिज्याये धुंकल । धर्म मध्ये तःधंगु धर्म दान खः । उकी मध्ये नं जग्गा दान तसकं तःधं । उकिं छःपिसं न्यानागु जग्गा भिक्षुपिन्त दान याना बिज्याहँ ।” थ्व खँ न्यानाः गुरुमा अजू चाल । थ्व छु खँ धाःगु हां ! धकाः । धर्मा लोक भन्तेया तर्क विहीनगु खँयात उघरीं हे त्वाथलाः गुरुमांनं लिसः बिया बिज्यात - “छपिसं धया बिज्याःगु खँ खःगु खः । दान बीबलय् तःधंगु पुण्य प्राप्त जुइ । तर जग्गा दान बीत छगू उद्देश्य माः । उद्देश्य मदय्क जग्गा दान बी माः धयागु नियम गनं मदु । उकी जिं थ्व जग्गा दान बी फइ मखु । भन्ते पिन्त स्वयाः अनागारिकापिन्त थ्व थाय् मदय्क मगाना च्वंगु दु (शाक्य, १०९९ पे. २५) । थुगु लिसलं भन्तेनं छुं धाय्मछिन । ख नं थ्व ई सकल बौद्धतय् हे हाथ्यापूर्णगु जुइ धुंकल । छायाकि महितातसें भिक्षुसंघया हे बदनाम जुइकेगु जाः ग्वये धुंकल । थुकी सुम्क च्वन धाःसा हाकनं बौद्धतय्गु अस्तित्व हे न्हना वनेफु । उकीसनं विशेषं मिसा जातियात क्वथुनेत छःचाःलिं हे कुतः जुया च्वन । उकिं हे दूरदर्शीम्ह धर्मचारी गुरुमां

नं सकल अनागारिकापिनिगु अस्तित्व ल्यंकेत छकू अलग हे थाय् दय्केमा:गु वा: चाय्का: उगु जग्गा न्याय्गु ग्वसा: ग्व:गु ख । धर्मालोक भन्ते नं थुकथं पंग: थना बीगु खँ वस्पोलं म्हगसय् नं मखं । अथे नं गुरुमांनं थ: उपासक उपासिकापिंतं खँ थुइकु थुइकुं चन्दा म्हम्हं उगु जग्गाय् याकन हे प:खालं चाहुइकल । अन टहरा थें दय्का: भोजन थुइगु थाय् दय्कल । थथे भूतू अलग दय्कुसेलि च्वय् किन्द्व:बहालय् छनेत थाय् उप्व: दत । थथे यातं नं अन थासं मछिना च्वन । धर्मालोक भन्ते नं हाकन उगु भुतुया थासय् भन्तेपिं च्वनेगु बाहा: याय्गु, किन्द्व:बहालय् बहनी अनागारिकापिनि छनेगु बाय् याय्गु खँ धया बिज्यात । थ्व खँय् धर्मचारी गुरुमां सहमत जुया बिमज्या: (लाकौल, ११०५ पे. ८०) । खय्तला तत्कालीन उपासकपिसं गुरुमां नं जग्गा छकू न्यात धायवं ईर्ष्या याना जुइगु बांमला: धका: धर्मालोक भन्ते यात धा:वंपि नं दु । तर चित्त दुनेया खने मदुगु अकुशल कर्म वस्पोलयात त्व:ता मवं । खय्तला भगवान बुद्ध जन्म जुया बिज्या:गु थ्व नेपा: देशय् थेरवाद बुद्ध धर्मया चुलि जाय्का: स्वां ह्वय्का: उकिया नस्वा: छ्चा:खेरं थ्यंकेत वस्पोल भन्तेपिसं गुलि योगदान बिया बिज्यात, गुरुमांपिसं नं उतिकं हे योगदान बियाच्वंगु ख: । अथे नं गुरुमांपिनिगु ज्यायात कुंखिना मिखां स्वयेगु मत्व:तू । जग्गा छकूया विषय त्वह जक ख: । धर्मचारी गुरुमां प्रति मेमेगु नं आरोप लगय् जुयाच्वंगु दु व ख: गुरुमांपिसं उपासक उपासिकापिन्त शील बी मज्यू, गुरुमांपिसं गुलुपा: दान काय् मज्यू..... आदि आदि । गुरुमांपिनिगु कारणं हे अन उपासिकापिं निश्चिन्त जुया: बाखं न्यंवइगु लकस ब्वलंगु ख: तर वस्पोल गुरुमानं नं थुगु व कृतज्ञता काय् मखं । शील बीगु, गुलुपा दान काय्गु खँया विवाद त:धंक हे जू वन । जातपात व लैंगिक भेद मदुगु थुगू बुद्ध शासनय् रुढिवादी पुरुष प्रधान समाजया लकसं थुजा:गु धापू ब्वलन । स्वयं भगवान् बुद्ध ला मिसा मिजं समान धका: निध्व:सितं ज्व:लाक हे अधिकार व कर्तव्यया ब्याख्या याना बिज्यात । तर हिलावंगु इलय् थुज्व: थुज्व:गु घटना जुया बिल । मिसा जातिं धर्मोपदेश बिल, शील बिल धयागु खँ धर्मचारी गुरुमांयात प्रहार जूगु थ्व निक्व:गु घटना ख: । थ:म्हं छुं मज्यूगु मत्य:गु मयानां हे थुजा:गु दोषारोपण, निन्दा फय्मा:गु गजा:गु मार थ्व गुरुमांया थुथाय् तसकं नुगलय् स्यात । थ्व खँ थ: उपासिका उपासकपिन्त ब्याका: नुग: भचा याउँकल । अथे नं मखुगु खँय् सुम्क च्वनेगु बानी मदुम्ह गुरुमां नं छन्हु भन्तेपिं सकलें जलपान याना च्वंथाय् थ:गु खँ तया बिज्यात - “भन्ते छ:पिं अपाय्सकं त:धंम्ह स्थविर जुया: नं चिकिचाधंगु खँय् उखे थुखें खँ ल्हा: जूगु तसकं बांमलात । जिगु द्वपं दु धयागु ख:सा जिगु ख्वालय् न्ह्य:ने बरु गाक्कं ब्व:ब्यूगु जूसां ज्यूगु । गुगु खँय् जित: ब्व:बिके व्यूगु ख:, उगु ज्या (शील बीगु) जिं भन्तेपिनि अनुमतिं हे यानागु ख: । भन्ते ! जिगु दोष क्यना

बिज्याहूँ । तिनिख्यः दथुइ तयाः वा छाउनीया चौरय् तयाः मनु मुंकाः जिगु दोष क्यना बिज्याहूँ । नुगः दुनें दुनें जक छाया खँ च्याका तयगु ? भन्ते ! ध्व खँ थौं कन्हय हे त्याजिक चपफुना बिज्याहूँ ।” मेमेपिं भन्तेपिनि न्ह्यःने गुरुमांनं थः निर्दोष जूगुया साविती बयान बियाः नवाना च्वंगुलिं धर्मा लोक भन्तेया तं पिहां वल । उघरी भन्ते नं थःमं प्रस्ताव तयाः सकलें भिक्षुपिन्त समर्थन याकाः धर्मचारी गुरुमांयात शील बीगुलिं वञ्चित यानां तु त्वःतल (शाक्य, १०९९ पे. २७-२८) ।

गुरुमांयात शील बीगु ज्यां वञ्चित यासेलि उपासक उपासिकापिनि दथुइ अलमलय् जूगु लकस ब्वलन । लोकं ह्वाःमह गुरुमांया कारणं हे किन्द्वय वयाच्वंपिं यलया उपासक उपासिकापिनि नुगलय् दित । इपिं सकलें जानाः गुरुमांयात थये धाल- “छःपिनिगु हे कृपां जिमिसं भन्तेपिन्थाय् वना शील प्रार्थना याय् सल । बुद्धधर्मया ज्ञान काय् खन । तर छःपिन्त हे थजाःगु पंगः वल धाःसा जिपिं जक भन्तेपिथाय् छाया वनेगु ? जिपिं नं वने मखु । थुलि जुइ धुनेव धर्मचारीनापं मेमेपि गुरुमांपिं व उपासक उपासिकापिं भन्तेपिन्थाय् मवंसे बुद्ध मूर्तिया न्ह्यःने इवःलाक च्वना पाःलाक शील प्रार्थना याय्गु यात । गुरु मन्दः दनाः पूजा याय्गु नं यात (शाक्य, १०९९ पे. २८) । थुकथं ध्व विषय विवाद शान्त जुया मवंसे भन् ताहाकः जुया च्वन ।

थये उगुं थुगु कचवं नं दुःख ताःमह धर्मा लोक भन्ते किन्द्वः विहारय् च्वंच्वनेगु मंमन्त । गबलें बागदुवाः, गबलें गःचाकय् च्वंगु जंगलय् न्हि बिकः वनीगु जुल । गःचाकया ख्वाउँ बुंगाः च्वंच्वं वनाः (आः आनन्दकुटी) अनया चकंगु थासय् न्हिं न्हिं याकःचा च्वंच्वनेगु बानी थें जुल । अन भोपरीचा छगू नं दयकल । अलय् न्हिंछिं अन बहनी छनेत जक किन्द्वः विहारय् बिज्याय्गु यात ।

ख्वाउँ बुंगाया एकान्त कुटीइ घण्टौ ई बिकेगु यानाच्वंमह धर्मा लोक भन्ते नं भोपरीचाय् हे वर्षावास नं च्वना बिज्यात । लिपा भोपरीचां कुटी, बल्चाया रुप काल । स्वयम्भू घ्याडया अमाली पाखें व कुटीया बहाली पुजा नं कयाः लिपा लोकरत्न उपासक सहित मेमेपिं उपासक उपासिकापिनिगु गुहालिं विहारया निर्माण जुल । थुगु थाय् भन्तेयात आनन्द व्युगु थाय् जूगुलिं ‘आनन्दकुटी’ धयागु नां च्वन । थुकथं स्वनिगःया न्हापांगु स्थविरवादी विहारया जन्म जुल । अथे नं बांलाक छें दयकाः च्वना बिज्याःगु नेसं १०६३/विसं २००० निसें खः (लाकौल, ११०५ पे. ८३) ।

नेपाःया भन्तेपिं व अनगारिकापिं दथुइ ब्वलंगु कचवं विषयय् कुशिनगरय् नं चर्चा जुयावंच्वन । गुरु चन्द्रमणि महास्थविरं थुगु विषय दुग्यंक विचाः याना बिज्यात । लुमंके बहःजू गुरु चन्द्रमणि महास्थविर नेपाःया स्थविरवाद बुद्धधर्म थकाय्गुलिइ महत्वपूर्ण भूमिका म्हिता बिज्याःमह खः । व ईया आपालं भन्ते, गुरुमांपिं

वसपोलया हे ल्हाःतं प्रवज्या ग्रहणयाना बिज्याःपिं खः । उथाय् पाल्पा तानसेनयाम्ह लालकाजी शाक्य वस्पोल गुरुयाथाय् “श्रामणेर अमृतानन्द” नामं प्रवजित जुइ धुंकूगु खः (नेसं १०५६/विसं १९९३) प्रतिभाशालीम्ह अमृतानन्द भन्ते खनाः गुरु स्वयं तसकं लयुताः । हाकनं गुरु चन्द्रमणि व महाप्रज्ञा भिक्षुपिनिगु सत्संगत याना वस्पोलया ज्ञानया धुकू तःधना वंगु जक मखसे खँल्हाय्गु व प्रवचन बीगु पहःचहःलय् तकं गाककं विकास जूम्ह व्यक्तित्व खः । अमृतानन्द भन्ते उथाय् नेपायाः धरान व भोजपुर तक जक थ्यने धुंकल, यँय् दुस्वया बिमज्याःनि (शाक्य, ११२० पे. १७३) । वसपोलयागु विलक्षणगु गुण खनाः चन्द्रमणि महास्थविरं धर्मचारी गुरुमां व धर्मालोक भन्ते पिनि दथुइ जूगु विवाद ज्यंकेत वसपोलयात यँय् छूवया हल । थुकथं अमृतानन्द भन्ते नेसं १०६२/विसं १९९९ सालय् यँया किन्दूः बहालय् बिज्यात ।

ऊ. चन्द्रमणि महास्थविरया क्वातुगु निर्देशनय् प्रतिभाशालीम्ह अमृतानन्द भन्ते बिज्यासँलि अन जुयाच्वंगु व्याककं कचवं शान्त जुयावन । वसपोल भन्ते नं थःमहं फक्व स्थविरवाद बुद्धधर्मया प्रसार यायूत न्ह्यलुवा जुया बिज्यात । थुकथं प्रज्ञानन्द भन्ते, शाक्यानन्द भन्ते, सुबोधानन्द भन्तेपिं थन वय्वने जुयां च्वन । थुथाय् हे तानसेनया श्रामणेर कुमार नं अन हे च्वना बिज्याना च्वन । वसपोल श्रामणेरपिन्त धर्मचारी गुरुमां नं माया याना नय्, त्वने, च्वनेया व्यवस्था याना बिज्याना च्वन । श्रामणेर भन्तेपिं पालंपाः भिक्षा बिज्याइ । निघौ स्वघौति चाःहिलाः निमना, स्वमना जाकि, ध्यबा छतका, नितका प्राप्त जुइ । बिहारय् गुरुमांपिं धमानन्दी व शीलाचारीपिसं भोजन थुया नकी । अमृतानन्द भन्तेया बाखं कनीगु शैली प्रभावितम्ह धर्मचारी गुरुमां नं थःमहं महांसक्व ताक्वसिथाय् वनाः भन्तेया गुणगान याना बिज्यात । भन्तेपिन्त धर्म प्रचार यायूत माक्व गुहालि नं याना बिज्यानाच्वन ।

४.४ भिक्षु, अनागारिकापितं मार

किन्दूःबहालय् उपदेश न्यनेत यँ, यलया उपासकउपासिकापिं न्हिथं सुथयसुथय् थ्यना हे च्वं । गुंला लच्छियकं सुथय् ६ बजे निसँ ७ बजेतक धर्म ब्याख्यान जुया च्वनीगु । गबलें गबलेंला उपासकउपासिकापिं सुथय् ६ बजेनिसँ बहनी ७ बजे तक नं च्वना वनीपिं दु । थन थथे धार्मिक ज्याइवः जुया च्वनिबलय् गुप्तचरत थ्यना च्वनीगु, छु छु यात गुगु ज्या यात चेवाकयाः माःथाय् थ्यंकीगु जुयाच्वन । (वज्राचार्य, १११५ पे. २८७) भारतं छापे याकाः प्रज्ञानन्द भन्ते, धम्मालोक भन्ते अमृतानन्द भन्तेपिनिगु बुद्धधर्म सम्बन्धी सफू, ज्ञानमाला सफू छापे जुया धमाधम वइ च्वन । भन्ते, गुरुमांपिं यँ, यल, बलम्बु, त्रिशुली, भौत आदि थासय् धर्मप्रचार याना तुं च्वन । नेसं १०६२ कछला/विसं १९९१।७।९ निसँ अमृतानन्द भन्ते नं मञ्जुश्री

पर्वःस्थानय् लच्छित्तक बाखं कनाः धर्मालोक भन्तेया कुतलय् बाखं कने सिधःबलय् महापरित्राण पाठ नं जुल । थन द्रलंद्व जनताया पुचः खनेवं राणा सरकार थारा न्हुल । किन्द्रःया अनगारिकापिं नं थुगु ज्याय् सक्रिय रुपं खने दत । (हृदय, ११०७-१११७ पे. ९१) भन्ते, गुरुमांपिनिगु ल्याः नं भं भं बढे जुया वल । ज्ञानमाला भजन नं जनमानसय् व्यापक प्रचार जुल । धर्मचारी गुरुमां नं थःमहं चिनागु ज्ञानमाला म्ये नापनापं भन्तेपिसं चिनातःगु मेनं थासं थासय् यें, यल, ख्वपय् व गांगामय् हालाः, हाय्का प्रचार याना बिल । यें देशय् विशेषं किन्द्रः बहाः व आनन्द कुटीइ मनूत आपा मुनीगु जुल । थथे बुद्धधर्मया प्रचार प्रसार जुया वःगुलिइ सरकारया मिखा दित । प्रशासनं छम्ह छम्ह भन्ते, छम्ह छम्ह अनागारिकापिन्त मालाः मालाः स्वता खँया 'बन्द सवाल' भ्वं याकेगु यात । स्वता कबुल थथे खः- (क) विहारय् बुद्धपूजा मयाय्गु, (ख) गृहस्थपिन्त प्रवज्या मबीगु, (ग) धर्म देशना मयाय्गु । थुपिं स्वता खँय् सहमत यानाः भन्ते गुरुमांपिसं दस्तखत याय्माःगु जुयाच्वन (लाकौल, ११०५ पे. ८५) । तर बुद्धधर्मया उत्थानय् थःगु जीवन समर्पण याय्त् च्वनाच्वंभि भन्ते व गुरुमांपिसं थ्व खँयात तप्यंक हे विरोध यात । थुकिं सी दु, व ईया अनागारिकापिंके नं प्रगतिशील बिचारधारा दु । सरकारया हुकूम पालना मयाय्गुया लिच्वः छु जुइ धकाः स्यूसां वस्पोलपिसं थजाःगु खँय् विरोध याय्फु । नेपाःगाःया मिसात थुपिं अनागारिकापिं थःगु हक हीतया निम्तिं सः तय् फुपिं धयागु सीदु । लिच्वः कथं थुगु खँ मन्यपिं धकाः सकसितं सिंहदरवारय् हाजिर याकल । हजुरिया जर्नेल बहादुर शमशेरयात सलामी बीकाः भन्तेपिं छ्इवः व अनागारिकापिं छ्इवः तल । “थुमिसं धयागु खँ मन्यनीगु जुसेंलि चिसापानी गढीं पितिना छ्व ...” धयागु हुकुम जुल । हुकुम बमोजिम प्यम्ह भिक्षुपिं व प्यम्ह श्रामणेरपिन्त पितिना छ्वइगु जुल । गुरुमांपिन्त जक प्यला लिपा छ्वइगु जुल । भिक्षुपिं पितिना छ्वय्वं अनागारिकापिं अथेहे निष्क्रिय जुइ धयागु हिसावं नं अथे याःगु जुयाच्वन । पितिना छ्वःपिं भन्तेपिं थथे खः- भिक्षु प्रज्ञानन्द, भिक्षु धर्मालोक, भिक्षु सुबोधानन्द, भिक्षु प्रज्ञानन्द, भिक्षु प्रज्ञारश्मि, श्रामणेर प्रज्ञारस, श्रामणेर रत्नज्योति, श्रामणेर अगधम्म, श्रामणेर कुमारकाश्यपिं खः । थ्व ई विसं २००१ श्रावण १५ गते खः । पितिना छ्वःबले यें, भोताहिति पुलिस थानानिसें छम्ह भन्तेयात निम्ह सिपाहि तयाः गुलिं तःधंगु अपराधयाःपिं थें च्वंक र्यकल । थुगु दृष्य खंखं श्रद्धालु उपासकउपासिकापिसं तसकं नुगः मछिंकाः कालिमाटीइ तक तःवीपिं नं दु । धर्मचारी गुरुमां नाप सकल गुरुमांपिं नं कालिमाटीतक विदा ब्यू बिज्याःगु खः । उपासकीपिं भाजुरत्न कसाः, दयावीरसिं कसाः, लोकरत्न तुलाधर, पूर्णकाजी तुलाधर, उपासिकापिं ज्ञानप्रभा तुलाधर, भक्तलक्ष्मी, न्हुच्छेलक्ष्मी आदिपिं नं भन्तेपिन्त विदाबीत भाःपिं खः (वज्राचार्य १११५, पे. २८८) । चिसापानी गढी तक

सिपाहि नाप छूवयाः अनं भन्तेपिं गुम्हं, नैतनुवा, गुम्हं कलकत्ता, गुम्हं कालिम्पोड वन । नेपाःया इतिहासय् बौद्ध भिक्षुपिन्त पतिना छूवःगु थ्व निक्वःगु जुल ।

अनगारिकापिन्त प्यला लिपा पतिना छूवइगु धयागु घोषणा जुइवं हे सकल अनागारिकापिं मिलय् जुया छगू उपाय लुइकेत थःथवय् सल्लाह ब्याकल । उघरीं छगु समाधान लुइकाः श्री ३ जुद्धशम्सेर सरकारया नामय् बिन्तिपत्र छूवयेगु निर्णय यात । बिन्ति पत्रया नक्कल—

उप्रान्त महाराज करुणानिधान दयासागर धर्म औतार प्रभु, यही श्रावण १५ गतेका दिन किन्दोल विहारका भिक्षु भिक्षुणीहरूले नेपाल छाडी जहाँ जहाँ भिक्षु भिक्षुणी भएको हो वही वही जानु भनी हुकुम भैबक्सेकोमा सरकारका प्रमांगी मुताबिक भिक्षुहरू अडढासार भै गैसकेको र अब हामी भिक्षुणीहरूलाई चउमास सिद्धिएपछि जानु भनी सुनाइ बक्सेकोमा हामी भिक्षुणी अनाथहरूले दयानिधान प्रभुको पाउमा यो बिन्ति चढाएका छौं । प्रभु विदेशमा हामी स्वास्नीमानिस स्त्रीजातिलाई खान र बस्नलाई भाषामा समेत सान्छै नै मुश्किल र दुःखले प्राणान्त हुने कुरा सबै पिता दयानिधि प्रभुबाट बुझिबक्सेकै हो । प्रभु तसर्थ हामी अबला अदनाउपर प्रभुको दया दृष्टिमय प्राणदान, जीवनदान दिइबक्से नेपाल मै बसी सरकारको नित्य जय जय मनाइ अबला स्त्रीजातीहरू इश्वरको भक्ति भावले धर्म गरी बस्न पाऔं । प्रभु हामीहरू जवान १६ मात्र छौं । प्रभु, त्यसमध्ये कोही वर्ष ७१, ६९, ५२, ४८, ४४, ४२, का छौं । कोही दुःखले बिरामी पनि भएका छौं । प्रभु, हरेक तरहतरहको दुःख संकष्ट हुने सबै प्रभुले बुझिबक्सेकै होला । प्रभु, हामीहरूले नित्य सरकारको जय जय मनाइ भिक्षुहारिणी भइ दिन रात धर्म गरी बस्न पाऔं । प्रभु कसैलाइ भिक्षुणी हुन उपदेश गन्या पनि छैन, गर्ने पनि छैन । प्रभु, गरे ऐन सवाल बमोजिम सजाय सहुला । प्रभु जो हुकुम ।

सरकारको नित्य जय जय पुकार गर्ने वर्ष ६९ की भिक्षुणी धर्मपाली ।

थुकिया सक्कल लितँसाय् दु ।

थुगु बिन्तिपत्रयात सरकारं मान्यता बिल । थ्व मिसा जातितसें छु हे याय्फै धयागु बिचारं इमित पतिनेगु बिचार त्वःता छूवत । थुगु बिन्ति पत्र तय्गु साहसिक ज्याय् मूख्य भूमिका म्हितूपिं थथे खः १) अ. धर्मचारी, २) अ. विरति, ३) अ. विशाखा, ४) अ. संघमिता, ५) अ. महानन्दी ६) अ. आरती ७) अ. शिलाचारी ८) अ. धर्मपाली ९) उपासिका ठूलनानी १०) उपासिका चुलनानी (शाक्य, १०९९ पे. २९-३३) ।

थजाःगु ग्यानापुगु अवस्था श्रृजना जुसेलि धर्मचारी गुरुमापिसं थन च्वनाः धर्म प्रचारयाना खइ मखुत धयागु मती तल । नुवाकोट जिल्लाया त्रिशुलीया उपासक

अनगारिकापिं प्यम्हसितं चन्द्रबहादुर कप्तानं केलफेल यात । अनेक प्रश्न न्यनाः हायल कायल यात । ज्ञानमाला म्ये च्वःगु विषयय् नं ब्वःबिल । तर सत्यगु खँय् छफुति हे मग्ग्याःम्ह धर्मचारी गुरुमां नं चन्द्र बहादुर कप्तानया न्ह्यःने हे “स्वदेशवासी तताकेहें मयजु..... ।” ज्ञानमाला मे हाला न्यंका बिज्यात । वाताहां च्वना न्यना च्वंम्ह कप्तानयात हाकनं गुरुमानं नं निपुगु म्ये.....“सद्गुरु मञ्जुश्री.....।” म्ये न्यंका बिज्यात । थुपिं म्ये न्यने धुनेवं कप्तानं न्ह्यसः तल- “छन्त सुनां नसा त्वंसा पुरे याना तल ? छं छुकिया लिधँसाय् ध्व फुक्क ज्या सनाच्वना ?” लिसलय् गुरुमानं धया बिज्यात- “छिसं खना हे दिल जिमिसं म्हासु वसः पुनाच्वना । भिक्षा फवना प्राप्त जूगु नयगु त्वनेगु, दान ब्यूगु जिमिसं पुना च्वना ।” कप्तानं हानं न्यन- “छं गुरु सु ?” लिसलय् गुरुमां नं धया बिज्यात- “भगवान बुद्ध जिमि गुरु खः” थुगु लिसलं कप्तान साहेब थारा न्हुल । थुकथं मग्ग्याःम्ह गुरुमांयात हानं चन्द्रबहादुर कप्तानं अनेक न्ह्यसः न्यनां तुं च्वन, अयनं गुरुमांया निर्भिकपूर्णगु लिसः न्यन्यं शायद कप्तान कायल जुल मखा जुइ । कन्हे खुन्हु दोष छुं मदु धकाः त्वःता हल । थुकथं सरकारया पाखें अनेक कष्ट फय्माःसांनं अनागारिकापिं शुद्धगु बुद्धधर्म प्रचार या ज्याय् भचा हे लिमच्यू (शाक्य, १०९९ पे. ३५-३७) ।

ईया गति न्ह्यानां तुं च्वन । श्री ३ जुद्ध शम्सेरया राजसत्ता त्याग यासैलि श्री ३ पद्मशम्सेरया उदय जुल । न्ह्याम्ह हे सरकार वःसां बौद्ध जागरणया र्वः फय् मचू । किन्द्रः, स्वयम्भू जनबाहालय् ज्ञानमाला भजन हालीपिं भंभं उव्वः दया वल । माघं स्वयम्भूनिसें जनबाहाः छस्वा जुइक मनूत दत । थुलिमछि नेवाःत मुनाः नेवाः भासं म्ये हाला वःगु चन्द्र बहादुर कप्तानं खन । नेवाःत फुक्क छपें जुल धकाः शंका यात । थुथाय् स्वयम्भू भजन सतः नं तयार जुइ धुंकल । उगु सतलय् भजन हाला च्वंथाय् ज्ञानमाला सफू पुत्तुपुइकाः स्वयाः अनचर्वपिं सकसितं ज्वना यंकल । रत्नबहादुर तण्डुकार, नरबहादुर मानन्धर, द्वारिकादास श्रेष्ठ, बद्दीनारायण मानन्धर, हरिकृष्ण मानन्धर आदिपिं ज्वना यंकूगु खः । तर थुबले श्री ३ पद्मशम्सेर थुपिं बुद्ध मार्गीतसें बुद्धधर्म माने यात, नेवाः जूगुलिं नेवाः भासं भजन हालं छुं मस्यं, थःथःगु धर्म थःथःथाय् प्रचार यातं छुं मस्यं धकाः त्वःता हल । (वज्राचार्य, १९९५ पे. २३९) । थथे न्हापा कृष्णया जक भजन याइगु दुगुलिं भिक्षुपिं व छम्ह जक धर्मचारी अनागारिकाया कुतलं बुद्ध सन्देश ज्ञानमाला रूपय् न्यने खन ।

श्री ३ पद्मशम्सेरया पालय् भिक्षु अमृतानन्दया कुतलय् श्रीलंकाया भिक्षु नारद महास्थविर सहितगु न्याम्हसिगु शिष्टमण्डल नेपाः हयाः पितिता छ्वःपिं भिक्षुपिन्त नेपाः दुत हय्गु ज्या सफल जुल । ध्व जुल नेसं १०६६/बिसं २००३ सालया घटना । थुबलेनिसें भन्तेपिं व अनागारिकापिन्त जुयाच्वंगु प्रतिबन्ध फुक्क लिकया बिल । स्थविर

वादयात छुं पंगः मवसेलि थेरवादी विहारत नं धमाधम बढे जुया वल । उपासक उपासिकापिं धुमाधम श्रामणेर व अनागारिका प्रवज्या काःपिनिगु ल्या उप्वः दत ।

४.५ परिनिर्वाणमूर्तिया निर्माण

चवनेत छेंचा छकू दयका गुरुमांपिं क्वय् किन्द्वय् (हाल निर्वाणमूर्ति विहार) गुरुमांपिं चवनेगु याना चवन । उगु ईया त्यागी जीवन तसकं थाकु । आः थें भौतिक सुविधा मदुगु जक मखु वसपोलपिन्त जलपान भोजन हे नं बांलाक चूमलाः । जलपानय् क्वाःलः व बजि जक भपा बिज्यानाः न्हि बिकूगु गुलि गुलि ।

प्रगतिशील विचारधाराम्ह धर्मचारी गुरुमांया किन्द्वय् बुद्धया मूर्ति छगू दयेकेगु तःधंगु इच्छा जुयाचवन । मेगु मुद्राया मूर्ति स्वयाः नं थन निर्वाणमूर्ति छगू मदुनिगुलिं कुशीनगरय् थें ज्वःगु मूर्ति दयेकेगु तातुन । इच्छा धयागु भिंगुजक यायमाः । पुरे जुइत थाकु नं मजू खनी । वसपोलं थुगु खँ थः उपासक उपासिकापिनि न्ह्यःनेतल । सकसिनं थुगु प्रस्तावयात स्वीकारयासें फुफुपिसं फुकथं गुहालि याय्गु बचं नं बिल । निर्वाणमूर्तिया लागी ल्वहँ गनं हयगु धयागु सल्लाह जुल । हाकु ल्वहँ हात्तीवन, चोभारं हय्गु क्वःजित । व इलय् धर्मचारी गुरुमांया प्रभावं किन्द्वय्, यें, यल जक मखु नुवाकोट, त्रिशुली, खोना..... यापिं मनूतनं उतिकं वये वने याः । निर्वाण मूर्ति दय्केगु खँजक जुइवं सकल मनूत गुहालियाय्त तयार जुल ।

मूर्तिया ल्वहँ हाथिवनया तांया क्वसं लुयावःगु खः । नेसं १०६९ चिल्लागा ६/विसं २००६ खुनु चाहिनाः कन्हे खुनु धिमेबाजं थाकाः सच्छि व न्येम्हति मनुखं साजक सालाः पाक्वय् थ्यंकल । कन्हे खुन्हु खोनायापिसं साला हयाः बाग्मती खुसि छिका बिल । वयां कन्हे खुन्हु यलया भीमराज शाक्य व सेखलाल श्रेष्ठपिं निम्हसिनं लःरी मोटरया व्यवस्था यानाः अनं मोटरय् तया हयाः न्हिनय् २ बजेति क्वय् थ्यन । वयां कन्हे खुन्हु चक्रबहादुरपाखें किन्द्वः गाँछिया मनूतय्गु गुहालिं हाकनं साला यंकल थुकथं, भिन्हु बिकाः चिल्लागा ३० घोडाजात्रा खुन्हु तिनि बल्लं उपासिकारामया दुने थ्यंकेफत । अनं चउला थ्व रामनवमी खुन्हु यल भिंछेबहाःया नांदपिं कलाकार बुद्धराज बज्राचार्य व पञ्चराज बज्राचार्यपिसं मूर्तिकीगु भिंज्या छुना दिल । नेसं १०६९ कौला थ्व खुन्हु मूर्ति कीगु ज्या क्वचाल । थुगु मूर्ति कीत नांदंम्ह कलाकार चन्द्रमान मास्के नायं भिंछें बहाःया मूर्तिकार कुशीनगर भाया अनया निर्वाणमूर्ति अवलोकन यानादिसें उकीया प्रस्तावना स्केच तयार यानादीगु खः । दय्के क्वचाःगु उगु विशाल मूर्ति बलंबुयापिं श्रद्धालुपिसं वयाः क्वबुयायंकाः आसनया सत्तिक तया ब्युगु खः । अले नेसं १०६९ कतिपुन्ही (विसं २००६) खुन्हु थुगु निर्वाणमूर्ति स्थापना जुल । न्यतत्वाःयापिसं मूर्ति आसने तय् धुंसेली थन सकल उपासकउपासिकापिसं

अतिकं लसतां दर्शन यात (धर्मोदय ३-२-२७) । कुशीनगरयाम्ह थें च्वंम्ह तहाकःयानाः दय्केगु शुरु जूगु उगु मूर्ति लिपा ल्वहें त्वःधुलाः न्हेकु (१० फिट ६ इञ्च) हाकःयाम्ह जुल । दक्ष कलाकारिताया नमूना स्वरुप थुगु प्रस्तर निर्वाणमूर्ति तसकं भव्य जुइक बांलात । थुकथं दूरदर्शीम्ह धर्मचारी गुरुमांया परिकल्पनां नेपालय् न्हापां सुनानं स्वये मनंगु निर्वाणमूर्तिया स्थापना जुल । प्रभावशाली नेतृत्वया गुण दुम्ह वसपोल गुरुमांया हस्तेयात भण्डै निसःम्ह श्रद्धालुपिनिगु हैसेया प्रतापं उगु निर्वाणमूर्ति थौं नेपाःया ऐतिहासिक धरोहर जुयाः भीगु न्ह्यःने दना च्वन । भगवान् बुद्धया थुगु निर्वाणमूर्ति निर्माणया लिपा धर्मचारी गुरुमांया प्रसिद्धि भं भं हे तच्चया वन । वस्पोलया गांगामं वइपिं श्रद्धालुपिनि पाखें नं आपालं अन्न, वस्तु दान प्राप्त जुजुं वल । थथे प्राप्त जूगु नसा त्वंसा वस्पोलं थःजक नय् त्वनेगु गुबलें नं विचाः मया सकसितं उपकार जुइकथं छ्यला बिज्यात उगु इलय् थन विहारय् गुरुमांया सम्पर्कय् वःपिं आपालं मनूत ल्वय्ली जूपिं दःसा थन हे विहारय् आश्रय कयाः लांलां च्वनीगु नं याः ।

मूर्ति कियादीपिं

मौजन्मः अमृतमान तामाकार

निर्वाणमूर्ति

बुद्धराज वज्राचार्य

जन्मः नेसं १०४९
दिवंगतः नेसं ११२६

पञ्चराज वज्राचार्य

जन्मः नेसं १०३५
दिवंगतः नेसं ११२६

थुगु मूर्ति सुरक्षाया निमित्तइ देगः नं आवश्यक जूगुलिं हाकनं नेसं १०६९ कौला/विसं २००६ आश्विन पुन्ही खुन्हु देगः दय्केगु ज्या नं शुरु जुल ।

देशय् राजनैतिक ह्युपाःया जः खने दयावल । उकि बुद्धधर्मया उत्थानय् सना जूपिन्त उस्त बिघ्न बाधा मवल । धाधां नेसं १०७० चिल्ला/विसं २००७ सालया फागुनय् एकतन्त्रीय जहानिया राणाशासन पाखें जनता मुक्त जुल । प्रजातन्त्रया न्हू सुथ वल । प्रजातन्त्रया नसंचा इले हे भी जुजु त्रिभुवन वीर विक्रम शाहं बैशाख पुन्हीया आनन्दकुटीइ जूगु बौद्ध ज्याइवलय् सवारी जुयाः थःगु तफाःगु नुगः उला बिज्यात । अथे हे नेसं १०७१ कछला/विसं २००८ कार्तिक २० गते अग्रस्रावक सारीपुत्र व मौद्गल्लायनया अस्थिधातु नेपालय् दुथ्यन, गुगु स्वागत समितिया अध्यक्ष जुजु त्रिभुवन स्वयं हे खः । अमृतानन्द भन्तेया कुतलय् जूगु थुगु तःधंगु ज्याइवःसः

मीजन्यः अनपारका धर्मचारी तथा उपासिकारामया मीक्षित परिचय

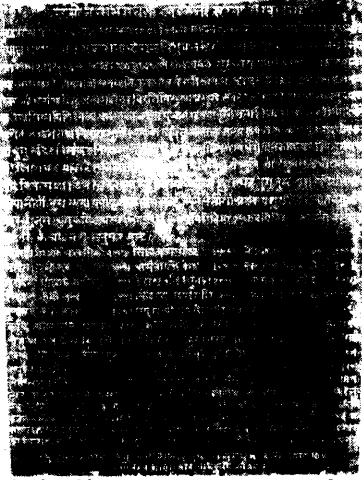
हाकुल्वहंया निर्वाणमूर्तिं नापं भन्तेपिं व उपासक उपासिकापिं

थीथी देय्या बौद्ध भिक्षु विद्वान् वर्ग व राजदूतपिं नं थ्यंगु खः । थुखे निर्वाणमूर्तिया देगः दने क्वचाल । थुगु अवसरया मौका लाकाः थन परिनिर्वाण मूर्ति देगःया समुद्घाटनया लागी भी जुजु श्री ५ त्रिभुवनया न्ह्यःने ब्वनापौ छवत । तर स्वास्थ्यया कारणं वस्पोल थन बिज्याये मखन । अथेसां युवराजाधिराज श्री ५ महेन्द्र वीर विक्रम

मीजन्यः धर्मानन्द स्मृति प्रत्य

निर्वाणमूर्ति स्थापना जूवल्य भिक्षुसंघ परित्राण याना विज्यानाच्चंगु

फोटो: मंडीबाल ताप्राका

निर्वाणमूर्ति देगः दुने च्वंगु नेसं १०७२, विसं २००८ स निर्मित शिलापत्र

शाहदेवया ल्हाःतं नेसं १०७१ कछला/विसं २००८ साल कार्तिक २८ गते अन्तर्राष्ट्रिय भिक्षु संघया दध्वी थुगु मूर्ति सहितगु देगःया उलेज्या जुल (धर्मोदय, ५:९-२, ५०-५१) । थुगु ज्याइवलय् सारीपुत्र व मौद्गल्लायनया अस्थिघातु जात्रा ज्याइवलय् ध्यंषिं विदेशी महानुभावरिपिं नं थ्यंगु जुल । थुगु अतिकं भ.भः धाःगु ऐतिहासिक ज्याइवलय् मूर्ति व देगः दय्केगु इवलय् जूगु आम्दानी व खर्चया ल्याःचाः नं न्त्यब्बःगु खः ।

धर्मचारी गुरुमांया स्यल्लागु नेतृत्वय् सकल उपासक उपासिकापिनिगु श्रद्धा चित्तया लिच्वः कथं थुगु भव्य निर्वाण मूर्ति नापं देगः धस्वात । थन धस्वानाच्वंगु

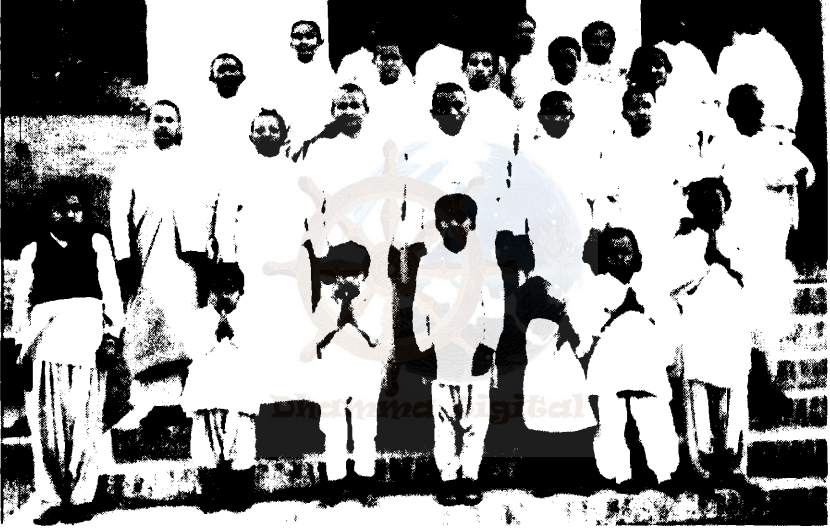
शिलापत्रं गुहालियाःपिं दातापिं लुमंका च्वंगु दु (स्वयादिसं शिलापत्र) । महापरिनिर्वाण मूर्ति स्थापना जुइ धुंकाः उगु थाय्या विशेषता भं चक्कना वन । भरायधिकःगु निर्वाण मूर्ति दर्शन याय्त विभिन्न थासं मनूत वय् वने याइगु जुल । पुलांगु बहाःबही चीभाः आदि जक स्वयाच्वंषिं नेपामिपिन्त थुगु मूर्ति छगू दर्शनीय तीर्थस्थल जुया बिल ।

सौजन्यः प्रजापद स्मृति प्रत्य

रत्नपाली, धर्मपाली, शिलाचारी गुरुमांषिं नाप धर्मचारी गुरुमां

थ्व हे सालय् भिक्षु अमृतानन्दया न्ह्यलुवाय् आनन्दकुटीइ सकल नेपाली भिक्षुपिन्त छगोल याय्गु योजना कथं भिक्षु प्रज्ञानन्द महास्थविरया सभापतित्वय् “अखिल नेपाल भिक्षु महासंघ” नीस्वनेगु ज्या जुल । थुथाय् अनागारिकापिं नं न्हियान्हिथं उप्वः दया वय् धुंकूगुलिं वर्तमान व लिपा जुइपिं अनागारिकापिनिबारे उगु सभाय् चर्चा ला जुल । तर अनागारिका संघ नीस्वनेगु ज्या मजू, न अनागारिकापिन्त संरक्षण बीगु छुं ज्या हे जुल (धर्मोदय, ५:९-२, ५०-५१) । कालान्तरे वयाः नेसं १९९२ कच्छला/विसं २०४९, कार्तिक १२ गते बुद्धवार दिर्निसैं नेपाल व्यापी अनागारिका संघ बृहतरूपं दय्कल (नेपाल व्यापी अनगारिका संघ पिनिगु नियमत) । गुगु कि थौकन्हय् अन्तर्राष्ट्रिय भिक्षुणी संघ, नेपाल जुया संचालन जुया च्वंगु दु ।

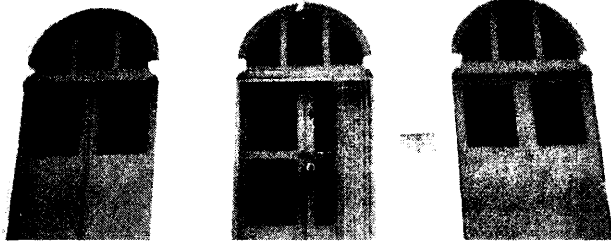

सैलन्यः अमृतानन्द तासकाकार

धर्मचारी गुरुमां नाप मेपिं गुरुमापिं व उपासक उपासिकापिं

अनागारिका संघ मदुसां तबि उगु ईया नेपाःया अनागारिकापिंसं बुद्ध शासनय् च्वना थःमहं फक्व बुद्धधर्म अध्ययन, अध्यापन व धर्म प्रचार यानांतुं च्वन । नेसं १०७६ कच्छला/विसं २०१३ साल कार्तिक ३० गते विश्व बौद्ध भातृत्व संघया चतुर्थ विश्व बौद्ध सम्मेलन नेपालय् जुल । नेपाःया निर्तिं थ्व छगू तसकं हे महत्वपूर्णगु ऐतिहासिक पर्व खः, गुगु सम्मेलनया सभापतित्व श्री ५ महाराजाधिराज महेन्द्र वीर विक्रम शाह स्वयं याना बिज्याःगु खः । तिनिख्यलय् जूगु थुगु बौद्ध सम्मेलनया धम्मानुशासक ऊ चन्द्रमणि महास्थविर खः । थ्व इलय् अनागारिकापिनिगु संख्या आपालं दय् धुंकूगु खःसां थुगु ऐतिहासिक सम्मेलनय् अनागारिकापिंपाखें छुं उल्लेखनीय भूमिका भिह्तूगु खने मदु । आयोजकपिंसं मिसा सहभागितायात ध्यान मब्यूगु खःला

दुने निर्वाण मूर्ति दुगु देगः - २०६१

बाय् अनागारिकापिनिगु पुचःपाखें हे छुं सः मतःगु खःला ! थुबले धर्मचारी गुरुमां सहित मेमेपिं गुरुमांपिं साधारण गृहस्थीपिं सरह जक तिनिख्यलय् स्वकुमि जुया बिज्याःगु खः । थुगु सम्मेलनय् ब्वतिकाःबिज्याःपिं महानुभावपिंत चाःहिकेगु ड्वलय् स्वयम्भू आनन्दकुटी नापं किन्द्रःबहाः, निर्वाणमूर्ति विहार नं चाःहीकूगु खः (हृदय, ११०७-१११७ पे. २०६) ।

४.६ निर्वाणमूर्ति उपासिकाराम

परिनिर्वाणमूर्ति दत, देगः नं दत तर उगु मूर्तिया संरक्षण यानाच्च्वंपिं भगवान बुद्धया सद्धर्म चिरस्थायी याय्त समर्पित गुरुमांपिं च्वनीगु व्यवस्था धाःसा बांलाक मज्जिन । गुरुमांपिनिगु संख्या बढे जूगु कथं वसपोलिपिं याउँक सुरक्षितकथं च्वनेगु विहार मदुनि । अथे जूगुलिं दूरदर्शीम्ह धर्मचारी गुरुमांनं निर्वाणमूर्ति दुगु जग्गाया दुने हे विहार दय्केगु खं मनय् तयाः सकल उपासक उपासिकापिनि पुचलय् न्ह्यथना बिज्यात । थुगु खँय् अन वये वने यानाच्च्वंपिं सकल उपासक उपासिकापिसं समर्थन यात । निर्वाणमूर्ति दुगु देगःया उत्तर पाखे दय्के माली धयागु खं छलफल जुल । थथे गुरुमांपिं च्वनीगु उगु आवास गृहयात छु धाय् माली धयागु खँया नं छलफल जुल । खय्तला थौं कन्हे भन्तेपिं जुइमा गुरुमांपिं जुइमा च्वनेगु थाय्यात 'विहार' हे धाइगु खः । तर व ई मिसापिं प्रब्रजित पिनिगु पुचःया शुरुवात जूगु ई ! मिसात थहां वई धकाः ग्याःगु ई ! उकिं भिक्षुपिनिगु पुचलं 'विहार' नां बीगु खँय् विरोधया सः ध्वत । अनागारिकापिं च्वनीगु जूगुलिं 'अनागारिकाराम' धाय्गु धयागु नं सुभाव वल । उपासकपिं भन्तेपिनि दथुइ वाद विवाद जुल । अन्तय् अनागारिकापिं च्वनेगु

खःसांनं थुगु थाय् पाहाँकथं वड्डिपिं पिनेयापिं अनागारिका वा उपासिकापिन्त नं आवास बीगु उद्देश्यं दयेकीगु कारण क्यनाः 'उपासिकाराम' धाय्गु खँ क्वःजित । खयतला भगवान बुद्ध मूर्ति सहित मन्दिर दुगु थाय् अभ् गृहत्यागी, प्रवजित अनागारिकापिं च्वनीगु थाय् थ्वयात विहार हे धाय्माःगु खः । तर पुरुष प्रधान समाजया किचः थनथाय् नं प्रष्टरुपं हे खनेदत । थ्व नं धर्मचारी गुरुमांयात वःगु छ्गू प्रहार हे खः । अनंलि धर्मचारी गुरुमांया न्ह्यलुवाय् 'उपासिकाराम निर्माण समिति' गठन जुल ।

'उपासिकाराम निर्माण समिति' महानुभावपिं थथे खः-

- (१) अध्यक्ष साहु पूर्णकाजी, भोताहिती
- (२) सेक्रेटरी साहु हरिदास, मञ्जेश्वरी
- (३) उपसेक्रेटरी साहु भाइकाजी, मञ्जेश्वरी
- (४) कोषाध्यक्ष साहु जगत रत्न, तँलाछि
- (५) सदस्य साहु बाबुरत्न, असन
- (६) सदस्य साहु पूर्णमान, तेबहाल
- (७) सदस्य साहु महारत्न, तेबहाल
- (८) सदस्य श्रीमती चन्द्रलक्ष्मी, ठमेल
- (९) सदस्य दयावीरसिं, केलटोल

थुगु समिति दय्के धुंकाः उगु उपासिकाराम दय्कागुया उद्देश्य छु खः धयागु नं स्पष्ट रुपं निश्चय याना छ्कः पतिकं बैठक च्वनाः ज्या खँ न्ह्याकूगु जुल ।

निर्माण कमिटिया निक्वःगु बैठक नेसं १०८३ बछ्ला/विसं२०१९।१२।२४।७ गते सुथसिया ८ बजे बौद्ध ऋषि महाप्रज्ञाया सभापतित्वय् च्वंगु खः । उगु बैठकय् उद्देश्यया निर्णय जुल । उपासिकारामया उद्देश्य थुकथं जुल ।

- १) अन्तराष्ट्रिय मुलुकपाखें येंय् बिज्याइपिं अनगारिकापिं तथा उपासिकापिन्त छुं ईया निम्तिइ आश्रय बीगु तथा देया कुंकुलामं बिज्याइपिं अनागारिका तथा उपासिकापिन्त समेत छुं दिनया आश्रय बीगु ।
- २) हालयात उगु उपासिकाराम छ्गू जक निर्माण याय्गु ।
- ३) उक्त निर्माण याय्त गठित कमिटिपाखे अनगारिका धर्मचारीयात निर्माणया निम्तिइ आवश्यक हिसाब किताब काय्गु यानाः सौहार्दपूर्वक लःल्हाय्गु ।
- ४) अप्वलं अप्वः स्वदँया दुने निर्माण ज्या क्वचाय्केगु ।
- ५) उगु कमिटिपाखें माक्व फुगु चाःगु गुहालि बीगु ।

भवन निर्माणया लागि आवश्यक चीज धयागु हे ध्यबा जुल । उकिं सकलें जाना: चन्दा मुनेगु ज्या न्ह्याकेत चन्दा कमिटि गठन जुल ।

चन्दा कमिटिया दुज: त

- (१) अनागारिका धर्मचारी, प्रधान संयोजक
- (२) साहु जगतर्त्न तुलाधर, तंलाछि
- (३) साहु पूर्ण काजी तुलाधर, भोताहिती
- (४) साहु पूर्णमान तुलाधर, तेबहा:
- (५) साहु हरिदास, मञ्जेश्वरी
- (६) साहु भाइकाजी, मञ्जेश्वरी
- (७) श्रीमती साहुनी चन्द्रलक्ष्मी, थँहिति
- (८) साहु राजमान, मखनटोल
- (९) साहु दयावीर सिं कसा:, केलटोल
- (१०) साहु द्रब्यरत्न, असन

कमिटि गठन जुसेलि थ:थ:गु कथं जिम्मा कया: ज्या न्ह्याका यन । धर्मचारी गुरुमां थ: स्वयं छँखा छँखापतिकं इष्टमित्र, थ:थतिपिंथाय् वना: चन्दा फ्वं बिज्यात । अतिथि भवन दय्केत ध्यबा धयां गन सकस्यां दान बीगु मन दु धका: । चन्दा जक का:वइम्ह गुरुमां धका: छँय् बिज्याइगु मय्येका ह:पिं, गुरुमां नापलाय् माली धका: सुला च्वनीपिं गृहस्थीपिं नं दया वल । अथे नं चन्दा कमिटिइपिं सुनानं हरेश मनसे चन्दा मुनावं यंकल ।

नेसं १०८३ दिल्ली/विसं२०२०।४।५।७ खुन्हु हाकनं बौद्धऋषि महाप्रजाया सभापतित्वय् बैठक च्वन । उगु बैठकय् थुपिं खँया निर्णय जुल :-

- १) चन्दा कमिटिया सदस्यपिसं चन्दा संकलन ज्या शुरु याय्गु ।
- २) जग स्वनेगु ।
- ३) उक्त निर्माणया निमित्तं फुगु चा:गु गुहालि कमिटिपाखें अनुरोध याय्गु ।
- ४) जग्गा समर्पण ।

थ्व बैठक च्वं खुन्हु हे उपासिकाराम निर्माणार्थ आवश्यक जूगु जग्गा अनगारिका धर्मचारी, अनागारिका विरति, अनागारिका विमुखा व उपासिका लक्ष्मी प्रभाया नामय् च्वंच्वंगु जग्गा उपासिकारामया लागि समर्पण याना बिज्यात । बुद्ध शासन चिरस्थायी जुइकेत थुपिं न्ह्यलुवा नारीरत्नपिसं याना बिज्यागु त्याग व समर्पणयात न्ह्याक्व च्वछा:सां मगा: । बुद्धशासनय् मिसा जातियात न्ह्यब्व्वाकेत च्वनेगु विहारया आवश्यकता पूर्तिया लागि न्ह्याकूगु थुगु पला: थौं अविस्मरणीय ज्या जुया: भीगु

न्त्यःने दनाच्चंगु दु । ध्व विहार हे नेपाःया मिसापिं च्वनेगु न्हापांगु धेरवादी विहार खः । देश विदेशं वइपिं अनगारिकापिं व उपासिकापिन्त आश्रय बीगु तातुना दय्केत्यंगु थुगु उपासिकाराम छगूकथं अन्तर्राष्ट्रिय भिक्षुणी केन्द्र हे धाय्ल्वःगु खः ।

थुगु जग्गा समर्पणया ज्यायात कमिटि पाखें हार्दिक धन्यवादसहित स्वीकृत यात । अनलि चन्दा संकलन कमिटिं हाकनं मेगु गुहालिया अपिल यानाः पौ छपु दय्का प्रचार यानाः धमाधम चन्दा मुनेगु ज्या जुल । पौया नक्कल थथे ख :-

“नमोतस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स”

अनागारिका व उपासिकापिनिगु निमित्तं अतिथि भवन उपासिकाराम निर्माणार्थं अपिल -

श्रद्धालुजन ! सम्यक्सम्बुद्ध जुया बिज्याकम्ह सर्वार्थ सिद्धया जन्म भूमि भी नेपाल देश अन्तर्राष्ट्रिय बौद्ध देशया बौद्ध धर्मावलम्बिपिनि मिखाय् गुलि सम्मानपूर्ण जुया च्वंगु खः स्वतः स्पष्ट जू ।

उक्त निमित्तं देश देशावरया बौद्धपिं दर्शनार्थं वया च्वीपिं अतिथिपिं प्रतिवर्ष क्रमशः बृद्धि जुया वना च्वन । तर इमिगु निमित्तं अतिथि भवन वा विश्रामशाला आदि छुं हे मदुनि । अन्तर्राष्ट्रिय अतिथिपिनिगु खँ तोताः थः स्वदेशया अनागारिका वा उपासिकापिं वइबले हे नं छुं दिन च्वनेत सार्वजनिक अतिथिपिं च्वनेबहःगु थाय्वाय् हे नं मदया च्वन ।

ध्व हे अभावपूर्तिं याय्त अतिथिपिनिगु लागि अतिथि भवन छगू दयेकेगुया निमित्तं अनगारिका धर्मचारी या प्रस्ताव अनुसार “अतिथि भवन उपासिकाराम निर्माण कमिटि” गठन यानाः थुगु कमिटिं अनगारिका धर्मचारीयात थुगु कार्य स्वदँया भित्रय् सम्पन्न याय्त फुर्थे गुहालि बीगु व थुगु ज्या सम्पन्न जुइव आयव्यय हिंसाव फुक्क कमिटि बुझे याना काय्गु यानाः अनगारिका धर्मचारीयात फुक्क अधिकार लःल्हाय्गु सर्वसम्मतिं पास याःगु जुल ।

अतिथि भवन निर्माण जुइगु थाय् नेपाःदेय्या किन्द्वःलया महानिर्वाण मूर्तिया न्ह्यःने उत्तरपाखे लाः । आःयात नित्तँजाः २४ हात लम्बाई, १० हात चौडाइ व २ गू वरण्डा समेत १२ हात चौडा जुइगु दु । ग्वसाः कथं थुकिया खर्च रु. ३०,०००/- ति माली । थुकिया निम्ति श्रद्धालु धर्मप्रेमिपिनि पुण्यार्थं त्याग चित्तं बुद्धधर्मया उन्नतिया विचारं द्रव्यदान यानाः गुहालि याना दीसा ध्व ज्या याकनं हे सम्पन्न जुइ धयागु विश्वास व आशा दु ।

सेक्रेटरी

अतिथि भवन उपासिकाराम निर्माण समिति

का.इ. किन्दोल, २०२०, नेपाल ।

थुगु अपिल न्यनेवं सकल धर्म प्रेमीपिसं यथा श्रद्धा चन्दा तयेगु ज्या न्ह्याकल । नगद चन्दा बाहेक श्रमदान बिया दीपिं श्रद्धालु भक्तजनपिनिगु नां थथे ख:-

१) श्री साहु राजमान	५ न्हु	१२) श्री हर्षरत्न	८ न्हु
२) श्री हर्ष बहादुर	३ न्हु	१३) श्री बेखारत्न	८ न्हु
३) श्री न्हुक्षेरत्न	३ न्हु	१४) श्री पूर्णकाजी	
४) श्री साहु धर्मदास	३ न्हु	१५) श्री भाइकाजी	
५) श्री रत्नबहादुर	३ न्हु	१६) श्री साहुनी कांछिमा	
६) श्री चन्द्रबहादुर	३ न्हु	१७) श्री प्यारी तता	
७) श्री साहु जगतरत्न		१८) श्री कांछि मां	
८) श्री कृष्णबहादुर		१९) श्री रामदेवी	
९) श्री सिद्धिरत्न		२०) श्री धनमा	
१०) श्री महारत्न	८ न्हु	२१) श्री लक्ष्मीदेवी	
११) श्री बुद्धिमान	२ न्हु	२२) श्री तीर्थमान	

थुकथं गुहालि ब्यब्युं ज्या न्ह्याना वन । धेबा चन्दा तःपिसं धेबा, गुलिसिनं अन्न, गुलिसिनं श्रमदान, फुफुपिसं फुफुकथं चन्दा तथा ज्या सञ्चालन जूगु जुल । आर्थिक संकष्ट वयावं च्वन । चन्दा संकलन जुजुं वन । किन्द्रः डाँडाया जनतापिसं नं फुगु चाःगुतक श्रमदान बिल ।

२०२०।५।२९ गते खुन्हु भिक्षु अश्वघोषया सभापतित्वय् छगू बैठक च्वन । बैठकय् श्री दयावीरसिया प्रस्ताव अनुसार थुगु थुगु ज्या याय्गु निर्णय जूगु जुल ।

- १) स्वदंतक धर्मपात्र तय्गु ।
- २) चन्दा संकलन याय्गु
- ३) श्री ५ महाराजाधिराज सरकारयात आर्थिक गुहालिया निमित्तं बिनित् पत्र चढे याय्गु ।

थुगुकथं निर्णय जुसेलि भिक्षु अश्वघोषया सभापतित्वय् अनागारिका धर्मचारीया सकृय नेतृत्वय् सञ्चालन जुयाचवंगु उगु निर्माण कार्यया लागि आर्थिक संकष्ट मतोतू । उकिं थुगु निर्णयानुसार श्री ५ महाराजाधिराज सरकारयात आर्थिक गुहालि लागि बिनित्पत्र छपौ च्वयेगु ज्या जुल । उगु बिनित् पत्रया नक्कल थथे ख:-

श्री ५ महाराजाधिराजका हजूरमा,
सिंहदरवार, काठमाडौं ।

निवेदन पत्र

सरकार,

यो हाम्रो नेपाल परम्परादेखि धर्म, कला र संस्कृतिले भरिएको भगवान गौतम बुद्धको जन्मभूमि तथा पुण्यभूमि सम्झी प्रत्येक सालमा अनेक देशका यात्रीहरू बौद्ध-तीर्थ दर्शन गर्न आइरहेको कुरा सरकारमा जाहेरै छ । ती दर्शनीय स्थानहरूमध्ये यस का.ई. किण्डोल डाँडाको “महापरिनिर्वाण मूर्ति-उपासिकाराम” पनि एक प्रमुख स्थान थियो । जुन २००८ कार्तिक २७ गते मंगलबारमा निर्माण भई सरकारकै बाहुलिबाट उद्घाटन गरिबक्सेको पनि सरकारको सम्झना भित्रकै कुरा हो । बर्मा, लंका, श्याम, क्याम्बोडिया आदि देश बिदेशका अनागारिकाहरू (भिक्षुणीहरू) दर्शनार्थ आउँदा यस उपत्यकामा केही दिन बिश्राम गरी ध्यान भावना गर्ने तथा बुद्ध-धर्म अध्ययन गर्न वहाँहरूको निमित्त एउटा धर्मशाला अत्यन्त आवश्यक भइरहेको छ । तसर्थ यही महापरिनिर्वाण मूर्ति अगाडि उत्तर तर्फ यात्रीहरू विश्राम गराउन अन्दाजि २४ हात लमाई, बरण्डा समेत १२ हात चौडाई र २ तल्ला राखी एउटा अतिथि भवन निर्माण गर्न पाएको खण्डमा यात्रीहरूले पुण्य साधन गर्न पाउनुको साथै यस पुण्यभूमि नेपालको पनि गौरव बढ्न जाने देखिएकोले उक्त धर्मशाला (अतिथि भवन) बनाउन लागत इष्टिमेट बमोजिम ने.रु. ३०,०००।- तीस हजार रुपैयाँ खर्च लाग्ने भएको र सो खर्च धर्मावलम्बिहरूको आर्थिक सहायताबाट रु. १५,०००।- चन्दा प्राप्त भएकोले नपुगेको रु. १५,०००।- सरकारबाट यस अतिथि भवन निर्माणार्थ आर्थिक सहायता प्रदान गरी बक्सेको खण्डमा अवश्य उक्त भवन निर्माण होला भन्ने पूर्ण आशा र भरोसा राख्दछु । जो निगाहा ।

मौसूफको सदा जय जय मनाइ रहने-

अनागारिका धम्मचारी भिक्षुणी,
महापरिनिर्वाण मूर्ति-उपासिकाराम,
का.ई. किण्डोल, निर्वाणबहाल ।

ध्व ई ध्यंबल्यु नेपाल्यु विसं २०१७ सालं लागू जूगु पंचायती व्यवस्था वये धुंकल, छगू जक भाषा, छगू जक धर्मयात मान्यता बीगु थुगु सरकारं बौद्ध पिन्त छुं कथंया सहयोग नं मदैगु नीति दयके धुंकल ।

सौचन्यः डा. धम्मविजया गुरुमां

उपासिकाराम 'अतिथिगुह' २०६१

अभाग्यवस सरकारया पाखें उक्त उपासिकाराम निर्माणया लागि सहयोग मवसेलि उद्देश्य अनुसार २०२२ साल मार्ग १९ गते श्री लोक दर्शनया सभापतित्वे छगू बैठक च्वन ।

श्री लोकदर्शन बज्राचार्यजुया सभापतित्वे च्वंगु उक्त बैठके प्रस्तावित प्रस्तावया छलफलं लिपा निर्णय जूगु थुगु खं खः-

- १) उपासिकारामे पौ जक तय् बाकिगु जुया ज्या पूर्वकेत आवश्यक खर्चया निमित्त हानं चन्दा संकलन याय्गु ।
- २) निर्माण पूर्वकेत विशेष ध्यान तया बिज्यागुलिं श्री लोकदर्शनजुयात हार्दिक धन्यवाद देछ्वा ।

थुथाय् धेवाँ तसकं स्यापस्याप जुयाः जस्ता पल्लिं ची मफया च्वंबलय् धर्मचारी गुरुमांनं विहारया उत्तरपट्टि च्वंगु १ रोपनी मीगु ज्या जुल ।

कथंहनं हानं बुलुहुं पूमवंनिगु ज्या नं लिपातिनि फुक्क कोचाय्क दने फत । धर्मचारी गुरुमांनं न्याक्क हे होसियार जुया माक्व ल्याःचाः फुक्क तया थःगु जिम्मेदारी निर्माण कार्यसमितिया निर्णयकथं व्यूगु अधिकारयात क्वचाय्क प्रयोग याना बिज्यात । थुगुकथं देशया ईज्जतया लागि जिवं फक्को कोशिस याना निर्माण कार्य याना बिज्याःगु जुल । फुक्क निर्माण कार्य सिधय्का २०२६ बैशाख १२ गते थुगु बैठक च्वंगु जुल ।

श्री पूर्णकाजीया सभापतित्वय् च्वंगु उक्त बैठके निर्णय जूगु थये ख:-

- १) अनागारिका धर्मचारीजुं उपासिकाराम निर्माण यायगु ज्याय् निर्माण समितिया ज्या निर्णयकथं ब्युगु ज्याय् निर्माण समितिया ज्या निर्णयकथं ब्युगु अधिकार यात ग्रहण याना ज्या पूर्वका ल्या:चा:सहित पेश याना बिज्या:गु प्रशंसनीय ज्याय् थुगु कमिटी श्री धर्मचारीज्युयात हार्दिक धन्यवाद तथा थुगु कमिटी हे वस्योलयात संस्थापकया पद देछा:गु जुल ।
- २) पेशयाना बिज्या:गु भवनया ल्या:चा: समितिं जाँचे याना जम्मा आम्वानिं २७९९९।२६ रु. स खर्च २६७८८।३९ कटे याना ल्युंदुगु १२१०।८५ सर्व सम्मतिं पास यात ।
- ३) भवन निर्माणया निमित्त चन्दा काय्त भारकया झुपिं चन्दा कमिटीया सदस्य वर्ग व सहायक सज्जन वर्गपिन्त नं ध्व समितिं धन्यवाद ज्ञापन या:गु जुल ।
- ४) ल्याखे जायके म्वा:क सिमध:निगु ज्यामध्ये छुं भाग पूर्वकेगु रुपं जिम्मा कया ज्या याका बिज्या:म्ह श्री योगसिद्धि गुरुजुयात नं धन्यवाद ।
- ५) उपासिकाराम निर्माण कमिटीयात थौनिसें नां हिईका “उपासिकाराम संरक्षण समिति” धैगु नामं संचालन यायगु ।
- ६) थनिं लिपा याये मा:गु निर्माण आदिया निमित्ते उपासिकाराम संरक्षण समितिं आतकया:गु ल्या:चालं ल्युंगु दाँ व न्हू उठे ज्वीगु चन्दाद्वारा न्हूगु हे ल्या:चा: तथा यंकेगु ।
- ७) थुगु उपासिकाराम पूर्व निर्णयानुसार उपासिकारामे बिज्याइपिं आगन्तुकपिनिगु निमित्त छगु नियम दय्का उगु नियम अनुसारं सञ्चालन यायगु ।
- ८) चन्दादातापिंगु नां मध्ये ५०।- तक त:पिनिगु नामावली व उपासिकारामया उदेश्य ल्होतें कीका स्थापना यायगु ।
- ९) सदस्य व पदाधिकारिपिं थौ हानं न्हूल्या:या ब्वे च्वयाथें निर्वाचित जूगु जुल ।
  - १) अध्यक्ष - श्री धर्मचारी अनगारिका, पदेन संस्थापिका ।
  - २) उपाध्यक्ष - श्री विरती अनगारिका ।
  - ३) सेक्रेटरी - श्री पूर्णकाजि तुलाधर ।
  - ४) कोषाध्यक्ष - श्री बाबुरत्न तुलाधर ।
  - ५) सदस्य - श्री धर्मरत्न उपासक ।

थुगुकथं भवन निर्माणया पिनेया कोरा ज्या सिधःबले सकसिनं नं याउंक सासः लहात । सकल उपासक उपासिकापिसं लयताभिखां स्वत । अप्पोलं मिसात थुगु भवने वया धर्म खँ न्यना मन शान्त याः वर्डगु जुल । इलय् व्यलय् विदेशी बौद्ध धर्मावलम्बीपिं वर्डबले नं थुगु भवनं याना यक्व ज्याछिन ।

वंगु बैठके ल्यं दुगु हिसाव १२१०।८५ रु. उपासिकारामया बाकिगु दुज्याय् २०२८ वैशाखं निसैं खर्च याना फूगु जुल । (शाक्य, १०९९ पे. ४३-५५)

४.७ धर्मचारी गुरुमांया अन्तिम जीवन

धर्माचारी गुरुमां ज्याथःगु बैसय्

समाप्तः अनारिका धर्मचारी तथा

छगू भाषा व छगू हे धर्म धकाः गोर्खाली (नेपाली) भाय् व हिन्दू धर्मयात जक मान्यता ब्यूगु पंचायती व्यवस्थाया सरकारं बौद्धपिन्त, बुद्ध धर्मयात किचलय् लाकेगु कुतः जुयावं च्वन अथेसां भगवान बुद्ध जन्म जूगु नेपाः देशय् बौद्ध जागरणया नस्वाः क्लेज्या जुयावंच्वन । नेसं १०९६/विसं २०३३ साल तक्या दुने स्वनिगः दुने पिने आपालं भिक्षु, भिक्षुणीपिं दयावल नाप नापं थेरवादी विहारत नं यक्को दत । अप्वः थें श्रामणेर अनगारिकापिं बर्मा, थाइलैण्ड, श्रीलंका, भारत आदि देशय् बुद्धधर्मया उच्च शिक्षा अध्ययन यानाः नेपालय् धर्म प्रचारया ज्याय् न्ह्यचिला बिज्यानाच्वंगु खने दत । युवा पुस्ताया भन्ते, गुरुमांपिसं आपालं मनूतयूत प्रभावित यायांवन । लिच्वःकथं थाय्ं थासय् बुद्ध पूजा, महापरित्राण, गृहस्थीपिनि विशेष विशेष दिनय्, भन्ते, गुरुमांपिं भोजन याकेगु बुद्धपुजा न्याय्केगु चलन जुया वल । पीदँ (४० दँ) न्ह्यः तक भगवान बुद्ध जन्म

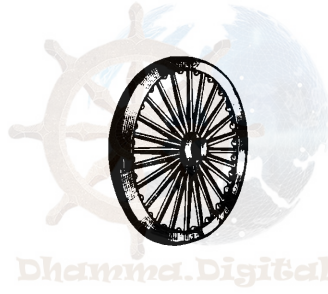
जूगु, बुद्धत्व प्राप्त याःगु, महापरिनिर्वाण जूगु पुण्य दिन “स्वांया पुन्हि” धयागु हे हने मसःपिं नेपाःमिपिं थुगु युग थ्यंबलय् धुमधामकथं स्वांयाःपुन्हि हनीपिं जुल । थ्व इलय् नेसं १०६९/विसं २००६ सालय् गृहत्याग यानाः बर्माय् भिंष्यदंतक बुद्धधर्म अध्ययन यानाः “धम्माचरिय” उपाधि प्राप्त याना बिज्याःम्ह धम्मवती गुरुमांनं येंया श्रीघःनःघलय् स्थापना यानातःगु धर्मकीर्ति विहारं बहुसंख्यक मनूतयूत प्रभाव याना हल । अथे हे यलय् शाक्यसिंह विहार, सुमंगल विहारय् आदि थासय् नं बौद्ध ज्याइवःत भःभः धाय्क न्ह्याना च्वन ।

थाय्थासय् उदयमान जुयावयाच्चवंगु विहारं यानानं जुइफु, निर्वाणमूर्तिं किन्दः विहारय् जुइपिं मनूत धमाधम म्हो जुजुं वन । धर्मचारी गुरुमांया शरीर नं बृद्धावस्थाया चिं क्यं क्यं हल थः न्हापाथें सने मफुत, उपदेश कना जुइ नं मफुत नाप नापं विरति, विमुखा गुरुमांपिं नं बुरी जुजुं वल । थुकथं निर्वाणमूर्तिं किन्दः विहारय् च्वपिं गुरुमांपिं बुलुहुं निस्क्रिय जुजुं वन । थुबले गुरुमांपिसं थन मेपिं युवा पुस्ताया गुरुमांपिं साले मफुत । थःपिं म्हंमफया वसेंलि धर्मचारी गुरुमां नं थ्व विहार भविष्यय् प्रवजित गुरुमांपिसं हे चलय् याय् दय्मा धयागु मती तयाः विहार संरक्षणया जिम्मा “आनन्दकुटी दायक सभा” यात लःल्हायगु विचाः यात । थ्व इलय् भिक्षु अमृतानन्द महास्थविरया प्रभावं आनन्दकुटी विहार तसकं चं चं धयाच्चवंगु खः । थुबले अनगारिका संघ अथवा भिक्षुणी संघ नीस्वंगु मदुनि । अनगारिकापिनिगु शेष लिपा थ्व विहार गुकथं संचालन याना यंकेगु धयागु स्पष्ट धारणा नं सुनानं बीमफुगु खनेदु । उकीयानाः धर्मचारी गुरुमां, विरति गुरुमां व विमुखा गुरुमांपिं स्वम्हेसिनं थुगु विहार संरक्षणया लागि “आनन्दकुटी दायक सभा” यात लःल्हायगु क्वःछित । उगु सभाया तत्कालिन उपाध्यक्ष नाती शाक्य, उपकोषाध्यक्ष बेखारत्न सिखाकार, सदस्यपिं तीर्थनारायण मानन्धर व रत्नबहादुर तण्डुकार नापं प्यम्हेसित थ्व विहार भ्वंच्वयाः हस्तान्तरण याना ब्यूगु खः । थुगु भ्वंतय् निर्वाणमूर्तिं विहार दुनेया उपासिकाराम सहितगु जग्गा अले थुकिया आयस्ता तयातःगु कित्ता नं. १५१ या गोंगःबुंया जग्गा १-८-० व सितापाइलाय् च्वंगु कित्ता नं. ६१ या जग्गा १-३-० नं संरक्षणया लागि नेसं १०९६/विसं २०३३, आषाढ २३ खुन्हु लःल्हाना बिल ।

नेसं १०९६/विसं २०३३ सालनिसें धर्मचारी गुरुमांयात नुगःचुया ल्वचं कल । खय्तला थः बल्लाबले हे वसपोल गुरुमांनं त्यागीपिनिगु स्वास्थ्य उपचारया लागि छगू कोष अथवा गुथिया व्यवस्था याय्माः धयागु च्यूताः प्वंका च्वना बिज्यानाच्चं । तर दुःखया खँ वसपोलया थुगु इच्छा आःतकं पूवने मफुनि ।

गुरुमांपिं म्हं मफइबले वासः याय्त आर्थिक संकट जुइगुलिं वसपोल गुरुमां आनन्दकुटी दायक सभाया दुजःपिंनाप थुगु समस्या ज्यंकेत प्रस्ताव नं तया बिज्याःगु खः । तर जीवनया अन्तिम इलय् वसपोलयात आर्थिक संकटं लिना हे हल । थुगु सालं हे वसपोल प्यको तक बेहोस जुल । विशेष विरति गुरुमां अले निर्वाणमूर्तिं विहारय् न्हापानिसें बय् वने यानाच्च्वपिं उपासक उपासिकापिं सहित डा. थिरमान शाक्यजुपिसं वसपोलयात थःपिसं फक्व सुसाकुसा याना च्वन । स्मरण शक्ति म्हो जुया वंगुलिं यानाः नं भचा समस्या जुल । बुलुहुं उगुं थुगुं वासलं मथिया हल । छन्हु अचानक गुरुमां बेहोस जुल । न्यान्हु तक दम वल । अनेक वासलं नं वसपोलयात मथिल ।

अन्तय् नेसं १०९८/विसं २०३४ पौष २३ गते शनिवाः त्रियोदशी कुन्हु वस्पोल दिवंगत जुया बिज्यात । थुकथं बुद्ध शासनया प्यचाः घःचाः मध्ये अतिकं सक्रियगु छचाः घःचाः गबलें न्ह्याः मवनीकथं दित । उपासक, उपासिका, भिक्षु, भिक्षुणी थुपिं प्यंगू परिषद्यात भगवान् बुद्धं बुद्ध शासनया प्यचाः घःचाः धया बिज्यात । थुकी मिसा व मिजं निगुलिं अंग दुथ्याः । भगवान् बुद्धया समानताया सिद्धान्तयात थनथाय् यचुक हे धुइका काये छिं । धर्मचारी गुरुमानं सक्रियरूपं नेतृत्व यानाः बुद्ध धर्म प्रचार याना वंगुलिं मिसाजाति सशक्तगु घःचाः मध्ये छचाःखः धका प्रमाणित याना बिल । ■

धर्मचारी गुरुमांया देहावसानं लिपा

५.१ विरति गुरुमांया अध्यक्षता

लोकजनयात अनित्यता बोध याकाः धर्मचारी गुरुमां अनन्त यात्राय् लीन जुया बिज्यात । तर वसपोलया तःधंगु निःस्वार्थगु कुतलं दयुके ज्या जूगु निर्वाणमूर्ति विहार थौतक भ्रीगु न्ह्यःने धस्वाना च्वन । “रुपं जीरति मच्चानं नामं गोत्रं न जीरति” अर्थात् “मनूया रुप जीर्ण जूसानं वयागु नां गोत्र लुमन्तिया रुपय् ल्यना च्वनी” धयागु बुद्ध वचनकथं निर्वाणमूर्ति विहारया दुनेच्वंगु भगवान बुद्धया महापरिनिर्वाण मूर्ति भीत धर्मचारी गुरुमांयात लुमंकेत घ्वात्तुघ्वाना च्वंगु दु । अले अनच्वंगु शिलापत्रं सत्यगु तथ्ययात यचुक क्यनाच्वंगु दु ।

धर्मचारी गुरुमां मदय् धुनेव वसपोलनाप सदां नापं च्वनाः वसपोलया पलाःपतिकं गुहालि याना च्वना बिज्याना च्वंम्ह विरति गुरुमांयात निर्वाणमूर्ति संरक्षण समितिं अध्यक्ष ल्यल । विरति गुरुमां नं थःम्हं फक्व विहार संरक्षण याना बिज्याना च्वन । सुशीला शाक्यजुं धर्मचारी गुरुमां जीवित कालय् न्यने कने यानाः वसपोलया जीवनी सम्बन्धी च्वया बिज्याःगु सफू - “अनागारिका धर्मचारी तथा उपासिकारामया संक्षिप्त परिचय” थः हे प्रकाशिका जुयाः पिथना बिज्यात । धर्मचारी गुरुमांया लुमन्तिइ प्रकाशन जूगु थुगु सफू बुद्ध सम्बत् २५२२, विसं २०३५, नेसं १०९९ स प्रकाशन जुल । ध्व हे सालय् विरति गुरुमां नं थः मदुम्ह मां विमुखा गुरुमां व धर्मचारी गुरुमांया लुमन्तिइ सकल अनागारिका पुचः पाखें भिक्षु महासंघं नेसं १०९८ चौला/विसं २०३५ फागुन २९ गते महापरित्राण पाठ याका बिज्यात (भिक्षु सददर्शन, ११०२) ।

थुगु इले नेसं १०९८, ९९/विसं २०३५, २०३६ पाखे थन विहारय् विरति गुरुमां नाप विशाखा, मागन्धी, दानशीला, यशोदा, सुमित्रा, खेमानन्दी, कुशावती आदि गुरुमांपिं च्वंक्वना बिज्याःगु खः । थन विहारय् न्हू पुस्तायापिं अध्ययन गाःपिं गुरुमांपिं च्वना बिमज्याः । उकी थन न्हूकथंया छुं नं ज्याइवःत मजुल । ध्व हे थनया कमजोर पक्ष खः ।

ई विनावं वन । नेसं ११०५ जंला/विसं २०४२ या भाद्रं कृष्ण द्वादसी खुनु विरति गुरुमां नं दिवंगत जुया विज्यात । थननिसें विहारया अवस्था भन् हे वामलाना वन ।

५.२ निर्वाणमूर्ति उपासिकारामयात मार

विहार निर्माण याय् गुलि थाकु उकिया संरक्षण याय् उलि हे थाकु धयागु तथ्य थुगु निर्वाण मूर्ति विहारया अवस्थां क्यना हल । बहुमुखी प्रतिभाशालीम्ह संस्थापिका धर्मचारी गुरुमां, ल्यू विरती गुरुमां नं दिवंगत जुसेंलि विहार भं भं न्ह्याय् मफुगु पला: थें जूवन । बिना वने त्यंगु सुई: थें भं भं ख्युंया वन । अन दुपिं बुरीपिं गुरुमांपिन्त भोजन छप्ये चूलायेत हे नं थाक्या वन । निर्वाण मूर्ति किन्द्र: विहार धाय्बले बुरीपिं गुरुमांपिं च्वनीगु पुलांगु विहार धका: मिखाय् लुइगु जुया वल ।

विहार संरक्षणया जिम्मा कयात:गु “आनन्दकुटी दायक सभा” या सदस्यपिसं थ:पिनि लिमला:गु हुनिं थन छुं कथंया संरक्षण या:वये मफु । लिच्व:कथं विहार वाय्त्य: फ्वाय्त्य: जुया वन । अनागारिकापिं यशोदा, तेजावती, सुजाता, कुशावती थन बिहार याना च्वंच्वंगु व इलय् पुर्णशीला धयाम्ह न्हूम्ह अनागारिका दुस्वत । थुम्ह पुर्णशीलां थन मध्ये थजिम्ह यशोदा गुरुमांयात समेत दुर्व्यवहार याना अनया ल:कस स्यंकेगु ज्या याना च्वन । थ्व हे इले अर्थात् नेसं ११११/विसं २०४८ पाखे थुगु निर्वाणमूर्ति किन्द्र: विहार परिसर व विहार संचालनया लागि आयस्ता स्वरुप सितापाइला व गोंगबूइ न्यानात:गु जग्गाय् थुगु विहार संस्थापिका धर्मचारी गुरुमांया गृहस्थ जीवनया काय्चा छय् इतुंबहा: निवासी बुद्धिमान बनियापिसं मिखा तयाच्वंगु खने द:वल । बुद्धिमान बनियाँ धर्मचारी गुरुमांया थ:ला:म्ह धका: नाताप्रमाण-पत्र कया: थ:गु नामं लालपुर्जा समेत दयेका: जग्गा मीगु तयारी जूगु खँ सकसिगु न्ह्य:ने थ्यन । संस्थापिका धर्मचारी गुरुमां सहित सकल गुरुमांपिनिगु त:धंगु कुत: अले उलिमछि उपासक उपासिका पिनिगु दुर्ग्यंगु श्रद्धां धस्वानाच्वंगु थुगु निर्वाणमूर्ति विहार सकल बौद्धपिनिगु धरोहर । उगु विहारयात व्यक्तिगत याय्गु विचा: गनं वल ? थुकियात अशिक्षित व कमजोर बौद्धिक पक्षया लिच्व: मखा धाय् । थन धस्वाना च्वंगु शिलापत्रं विहार प्रब्रजित गुरुमांपिं च्वना विज्याना च्वंगु व सकल सज्जनपिनिगु गुहालिं निर्माण जूगु धयागु खँ यचुक हे क्यना च्वंगु दु । अथे नं गृहस्थी पिसं हकदावी याय्गु दुस्प्रयास जुल । थ्व घटनां भन्ते, गुरुमांपिं, उपासक उपासिकापिं विचलित जुल । छखे थुगु घटना जुयावं वन धा:सा मेखे पुर्णशीलां यशोदा गुरुमां सहित मेपिं गुरुमांपिन्त मानसिक व शारीरिक यातना बिया: नाटकीय रुपं विहारया नेतृत्व ल्हा:तय् लाका: विहारया अस्तित्व तामाइतय्गु ल्हा:तीइ मीत स्वयाच्वन ।

थये संरक्षण विहीनगु निर्वाणमूर्ति किन्द्रः विहारया दुरावस्थाया दुनुगलनिसें च्यूताः कयाः उपासक पुर्णरत्न बज्राचार्य थ्व विहारयात न्ह्यायेंजाःगु मारपाखें नं संरक्षण याय् धकाः न्ह्यचिला दिल । अन्तर्राष्ट्रिय भिक्षुणी संघ नेपाल (स्थापना नेसं १११४/विसं २०५१) । अध्यक्ष धम्मवती गुरुमांयाके थ्व विषय सल्लाह कया दिल । थुकथं सचेत उपासक उपासिकापिं जानाः दुशीलम्ह पुर्णशीलायात अखिल नेपाल भिक्षु संघ व अन्तर्राष्ट्रिय भिक्षुणी संघ नेपालया न्ह्यःने संघाराम विहारय् चीवर त्वकाः संघं पितिनेगु ज्या जुल ।

हाकरं किन्द्रःया स्थानीय तामाडतसें उगु जग्गा नुना छुवेगु मेगु जाः र्वया च्वन । अखिल क्रान्तिकारी महिला संघ धाःपिं २०/२५ म्हया पुचलं विहार दुने च्वनाः थःगु राजनैतिक संस्था खोलय् याय्त भण्डा गाडे याय्त ठीक जुयाच्वन । थुथाय् नं पुर्णरत्न बज्राचार्य, रोशनकाजी तुलाधर सहित उपासक उपासिकापिं जानाः थनया शिलापत्र क्यनाः थ्व थाय् बौद्ध विहार खः धयागु खँ स्पष्ट यानाः इमित ख्याना छुवत ।

थुकथं अतिक्रमणया घटनाया माः हनावं च्वन । नेसं १११४ बछ्ला/विसं २०५१, बैशाख २० गते निर्वाणमूर्ति विहारया जग्गा धर्मचारी गुरुमांया काय्चा भौ अष्टमाया बनियाया नामय् रैकर दर्ता जुयाः लालपुर्जा काय् धुंकल धयागु खँ सी दत । थये जुसेली मुद्दा तय्माःगु खँ जुल । उपासक पुर्णरत्न बज्राचार्य निर्वाणमूर्ति संरक्षण समिति नीस्वना माःगु अदालती कार्वाही याय्माल धयागु प्रस्ताव न्ह्यःने हल । नेसं १११४ दिल्ली/विसं २०५१, श्रावण १ खुन्हु आनन्दकुटी दायक सभाया कार्यकारिणी समिति व निर्वाणमूर्तिया पुलापिं शुभेच्छुक उपासकपिं, केन्द्रीय दायक परिषदया प्रतिनिधिपिं व भिक्षुणी संघया प्रतिनिधिपिनिगु संयुक्त सभा छगू धर्मकीर्ति विहारय् च्वन । उगु सभां क्वय् च्वयापिं व्यक्तित्वपिं तयाः समिति दयेकल -

१) संयोजक - पूर्णरत्न बज्राचार्य	७) सदस्य - धर्मरत्न शाक्य
२) सह-संयोजक - धर्मरत्न ताम्राकार	८) सदस्य - आशाभाइ तण्डुकार
३) सदस्य - अनागारिका धम्मवती	९) सदस्य - मणिरत्न तुलाधर
४) सदस्य - अनागारिका सुशीला	१०) सदस्य - भीमबहादुर श्रेष्ठ
५) सदस्य - तीर्थनारायण मानन्धर	११) सदस्य - तारादेवी तुलाधर
६) सदस्य - केन्द्रीय दायक परिषदया प्रतिनिधि	

थुगु बैठकया निर्णयय् निर्वाणमूर्ति विहारया आयस्ता तयातःगु कित्ता नं. १५१ गोंगःबुई च्वंगु जग्गा १-८-० व सीतापाइलाय् च्वंगु कित्ता नं. ६१ या जग्गा १-३-० या जग्गा व निर्वाणमूर्तिया जग्गा नं गृहस्थी नाता पिसं मी त्यंगुलिं धर्मचारी गुरुमांया सद्विच्छा कथं अनागारिकापिन्त सदायालागि सुरक्षित याना बिइगु

लागि थुगु संरक्षण समिति गठन यानागु धयागु खँ माइन्सूट बुक, निर्वाण मूर्ति उपासिकाराम संरक्षण समितिइ उल्लेख जुयाचवंगु दु ।

धर्मचारी गुरुमाया गृहस्थी नाता बुद्धिमान सिं बनिया व अष्टमाया बनियां (इतुम्बहा) गौगबुँया जग्गा ला मिया पास नं याना काये धुंकल । सीतापाइलागु बुँया मुद्दा अदालतय् न्ह्यानाचवंगु दु ।

अनं लिपा समितिया सल्लाहकथं नेसं १९९४ गुंला/विसं २०५१ भाद्र ४ निसें धर्मचारी गुरुमां परलोक जूगु दिं कृष्णपक्ष त्रियोदशीया दिं खुनु लय् लय् पतिकं बुद्धपूजा, भन्ते गुरुमांपिन्त भोजनदान ज्याइवः न्ह्याकेगु निर्णय जुल । थुगु ज्याइवःलय् आनन्दकुटी दायक सभा, केन्द्रीय दायक परिषद व निर्वाणमूर्ति संरक्षण समितिया प्रतिनिधिपिं उपस्थित जुइमाःगु नं खँ छुत । थनं निसें समितिइ क्वय् च्वयापिं पदाधिकारीपिं च्वना बिज्यात ।

- १) धम्मानुशासक - अनागारिका सुशीला, अध्यक्ष अनगारिका संघ (लिपा अन्तर्राष्ट्रिय भिक्षुणी संघ)
- २) अध्यक्ष - अनागारिका धम्मवती, धर्मकीर्ति विहार
- ३) संयोजक - पूर्णरत्न बज्राचार्य
- ४) सह-संयोजक - धर्मरत्न ताम्राकार
- ५) सचिव - भीमबहादुर श्रेष्ठ
- ६) सदस्य - तीर्थनारायण मानन्धर
- ७) सदस्य - मणिरत्न तुलाधर
- ८) सदस्य - केन्द्रीय दायक परिषद् प्रतिनिधि
- ९) सदस्य - धर्मरत्न शाक्य
- १०) सदस्य - पद्मरत्न तुलाधर
- ११) कोषाध्यक्ष - सुश्री तारादेवी तुलाधर

थनं निसें कृष्ण पक्ष त्रियोदशी पतिकं बुद्धपूजा व धर्मदेशना न्ह्याना हे च्वन ।

मुद्दा मिशिलया अदालती ज्याखँ जुयावं च्वन । नेसं १९९६/विसं २०५३, सालय् पुर्णरत्न बज्राचार्यजुं थुगु विहार सम्बन्धी सामान्य ज्ञान अदालतयापिं न्यायाधिश व वकिलपिं सहित विभिन्न बुद्धिजीविपिनिगु पुचलय् थ्यंकेत सुशीला शाक्यजुं च्वया दीगु “अनगारिका धर्मचारी तथा उपासिकारामया संक्षित परिचय” सफू नेपाली भाषं उल्था याकेगु मती तया दिल । कुसुम गुरुमानं उगु सफू नेपाली भाषं उल्था याना बिज्यात । थुकथं पुर्णरत्न बज्राचार्य उगु सफू धमाधम इनेगु ज्या न्ह्याका दिल । थुगु प्रयासं प्रव्रजित गुरुमापिसं चलय् याय् दुगु खः धयागु खँ थुइकेत सफल जुल । ■

६

निर्वाणमूर्ति किन्दोलविहारया न्हूगु ख्वाःपाः

६.१ दो मोलिनी गुरुमां व धम्मविजया गुरुमां

निर्वाणमूर्ति किन्दुः विहारयात लिपाथ्यंक विहारया अवस्थाय् ल्यंका तयूत थन थुलं च्वनीपिं सक्रियपिं गुरुमांपिनिगु आवश्यक जुल । उकिं थन तःम्ह मछि गुरुमांपिं थातं च्वनेगु कुतः नं जुल । तर यें पाखें तापाःगु व प्रतिकूल अवस्था यानाः थन च्वनेत थाक्या च्वन । यद्यपि लय्लय्या बुद्धपुजा न्ह्याना च्वंगु खः ।

नेसं १९२३/विसं २०५९ सालं अन्तर्राष्ट्रिय भिक्षुणी संघया अध्यक्ष धम्मवती गुरुमां नं भारतं बुद्धधर्म सम्बन्धी विद्यावारिधी याना बिज्याःपिं निम्ह गुरुमांपि थन थातं तयगु मती तया बिज्यात । वस्पोलपिं खः धम्मविजया गुरुमां व दो मोलिनी गुरुमां । भारतया मगध विश्वविद्यालयं बुद्धिस्ट स्टडिजय एम.ए. याना बिज्याःपिं वस्पोलपिं मध्ये बर्माया नागरिक दो मोलिनी गुरुमां भिक्षुणी संघया इतिहास सम्बन्धी विद्यावारिधी याना बिज्याःगु खः । नेपाःया धम्म विजया गुरुमांनं व हे विश्व विद्यालयं बुद्धिस्ट फेमिनिज्म सम्बन्धी विद्यावारिधी याना बिज्याःगु खः । धम्मवती गुरुमांनं वस्पोलपिं निम्ह गुरुमांपिन्त थन विहारय् च्वनाः धर्म प्रचार यायगु व विहार

निर्वाणमूर्ति न्हाय्कं दुने सुरक्षित याना तःगु ।

संरक्षण याय्गु खँ उजं जुया बिज्यात । संरक्षण विहीन जुयाः हास जुइत्यंगु थुगु विहार अत्यन्त दयनीय अवस्थाय लाना च्वंगु दृश्यं वसपोलपिं छ्त्रभाः भस्कय् जुल । विहारया कम्पाउण्डया पःखाः दुना वना च्वंगु कारणं न्हयःने लाःपिं मनूत दुहाँ पिहाँ जुइगु लाछि खिचात विहारया कःसिइ थ्यंक थ्यंक दुहाँ वइगु, मत मदुगुलि बहनी ख्युंसे च्वं, चःविया अवस्था गति मलाःगु उकथं हे निर्वाणमूर्तियात स्थानीय तामाडतसे व संयतसे मूर्तिया ख्वालय् छ्यनय् ल्हाःती चुत्तुचुलाः वसतं चुत्तुचुलाः प्रसाद काय् थें व्यवहार याःगुलिं मूर्तियात न्हाय्कंया बाकसं त्वपुया तल । थुकथं उगु मूर्तिया शोभा हे स्यना च्वन । सफा सुगधर मदुगुलिं यानाः निर्वाण मूर्तिं करुणाचायापुगु अवस्थाय् थ्यना च्वन । थुजाःगु प्रतिकूल वातावरणया च्यूताः मतसे वसपोलपिसं धम्मवती गुरुमांया उजं सहर्षं स्वीकार याना बिज्यात ।

नेसं ११२३ सिल्लागा ३/विसं २०५९ फागुण ७ गते च्वंगु निर्वाणमूर्तिं उपासिकाराम संरक्षण समितिया बैठक कार्यकारिणी समितिया पुनर्गठनया नां क्वय् च्वयापिं पदाधिकारीपिं ल्यज्या जुल ।

(माइन्ट बुक)

धम्मानुशासक	-	रत्नमन्जरी गुरुमां
अध्यक्ष	-	भिक्षुणी धम्मवती
उपाध्यक्ष	-	पुर्णरत्न बज्जाचार्य
सचिव	-	भिक्षुणी धम्मविजया
उपसचिव	-	भिमवरसिं थापा
कोषाध्यक्ष	-	मणिरत्न तुलाधर
सदस्य	-	वखत बहादुर चित्रकार
सदस्य	-	रोसन काजी तुलाधर
सदस्य	-	दो मोलिनी गुरुमां
सदस्य	-	सुश्री तारादेवी तुलाधर

उगु बैठकं निर्वाणमूर्तिं विहारय् च्वनीपिं भिक्षुणी, अनागारिका व ऋषिणीपिसं बुद्धधर्मया नियम, विनय कथं आचरण याय्माःगु मयात धाःसा अन्तर्राष्ट्रिय भिक्षुणी संघं कारवाही याय् दयेमाःगु खँ क्वःजित । अथे हे स्यना वया च्वंगु ध्व विहार भिंकेगु ज्या जुइमाःगु खँ नं क्वःजित ।

धम्मविजया गुरुमां व मोलिनी गुरुमांपिं बिज्यासें निसें भगवानयाथाय् न्हि न्हि सफासुगधर याय्गु शुरु जुल । हाकनं च्वंगु कार्य समितिया बैठकया निर्णय कथं अतिथि गृहय् वा ज्वया च्वंगु पौ भिंकेगु, पुलांगु तार हिलाः न्हूगु वायरिंड याना

वांलाक व्यवस्था याय्गु, दुना वना च्वंगु पःखाः दनेगु, साइनबोर्ड तय्गु इत्यादि ज्या बुलुहुं न्ह्याका यंकल । धम्मवती गुरुमांया गुहालिं मू ध्वाका नँयागु दय्के ज्या नं न्ह्यात ।

धम्मविजया गुरुमां व मोलिनी गुरुमां थःपिनिगु उच्च शिक्षाया योग्यता कथं इलय् व्यलय् भिजिटिङ्ग प्रोफेसरया रूपय् लस एञ्जेलसय् बुद्ध धर्मया अध्यापन याका बिज्यानाच्वं अथे नं नाप नापं वसपोलपिसं निर्वाणमूर्ति किन्द्रः विहारया च्यूता तयाः माःमाःगु सुसाः कुसा याना बिज्यानाच्वन । बर्मी महास्थविर वण्णधज भन्तेया सक्रियताय् निर्वाणमूर्तिया न्हाय्कं वाकस नं उलेज्या जुल । मूर्तिया सुरक्षाया निम्तिइ न्हाय्कं खापाया व्यवस्था जुल । दातापिनिगु गुहालिं भगवान बुद्धया मुर्तिइ च्वलुं पाय्गु ज्या नं जुल ।

ध्व विहार मी त्यंगु विषयया अदालती कारवाही न्ह्यानां च्वनं । अन्तय् जिल्ला अदालत व पुनरावेदन अदालतं विहारया पक्षय् फैसला व्युसे विसं. २०६१-३-७ स मालपोत कार्यालय, काठमाडौं निर्वाणमूर्ति उपासिकारामया नामय् लालपूर्जा बिल । थुगु सम्पूर्ण ज्याय् उपासकं पुर्णरत्न बज्जाचार्य थःगु अमूल्य योगदान बिया दिसे विहारया अस्तित्व म्वाकेत सफल जुया दिल ।

६.२ अतिथिगृह पुनः निर्माणया प्रस्ताव

दिवंगत धर्मचारी गुरुमांया नेतृत्वय् दय्कातःगु अतिथिगृह थुगु ई थ्यंबले तसकं जीर्ण जुयाः दुना वइथें च्वंगु अवस्थाय् थ्यना च्वन । थुगु दृश्ययात धम्मबिजया गुरुमां व दो मोलिनी गुरुमांपिस थुकियात गथे यानाः भिंके माली धकाः बिचाः याना च्वना बिज्यात । वसपोलपिं अमेरीकाय् ब्वंकाः बिज्यागु इले अन प्रोफेसरपिसं वसपोलपिन्त तलब बीत स्वःगु जुया च्वन । तर वसपोलपिसं जिपिं थेरवादी भिक्षुणी जूगुली तलब काय् मखु धया बिज्यासेलिं प्रोफेसरपिं भन् प्रभावित जुयाः इमिसं दानया रूपय् छुं रकम बिया हल । अले गुरुमांपिं निम्हसिया थ्व ध्यबाया छु याय्गु धकाः सल्लाह जुल । नेपालय् न्हापां धर्मचारी गुरुमांनं मिसापिनिलागी धकाः धस्वाका तःगु निर्वाणमूर्ति विहारया हे पुनःनिर्माण यानाः धर्मचारी गुरुमांया म्हगस पूर्वके धकाः निम्ह गुरुमांपिसं निश्चय याना बिज्यात । थुगु ज्याखँया लागी धम्मवती गुरुमांया अध्यक्षय् कार्यकारीणी समितियां बैठक च्वन । थुगु बैठकय् धम्मविजया गुरुमां व दो मोलिनी गुरुमांपिसं संयुक्त रुपं अतिथिगृह यात संपूर्ण रुपं थुनाः हाकन दय्केगु प्रस्ताव तया विज्यात । नापं थुकियात निर्माण कमिटि छगू दय्काः ज्या न्ह्याका यंकेगु व माष्टर प्लान दय्केगु खँ निर्णय जुल । नेसं ११२५ कछलागा १३/विसं २०६१ मंसीर २५ गते थुगु बैठक च्वंगु खः ।

अतिथिगृह पुन निर्माणया लागी काठमाडौं महानगरपालिकाया भूतपूर्व मेयर केशव स्थापितज्यू नं थःम्हं फक्व योगदान वीगु बचं बिया दिल । इन्जिनियर श्री श्रीनिवास बिरसिं कंसाकारं डिजायन याःगु स्वतँ जाःगु भवनया नक्सा तयार यानाः बैठकय् छलफल जुजुं वन । आनन्दकुटी दायक सभाया सदस्यपिं नाप नं छलफल जुल । थुकथं सकसिगु सहमतिं अतिथिगृह पूवंक थुनेगु ज्या जुल ।

नेसं ११२५ चौलाध्व ४/विसं २०६१ चैत ३० खुनु क्वय् न्ह्यथनापिं पदाधिकारीपिनि छगु बैठक च्वन -

अध्यक्ष	-	भिक्षुणी धम्मावती
उपाध्यक्ष	-	पूर्णरत्न वज्राचार्य
सचिव	-	भिक्षुणी धम्मविजया
कोषाध्यक्ष	-	मणिरत्न तुलाधर
उप सचिव	-	भिमवरसिं थापा
सदस्य	-	कूल धर्मरत्न तुलाधर
सदस्य	-	लोक बहादुर शाक्य
सदस्य	-	बखत बहादुर चित्रकार
सदस्य	-	भिक्षुणी मोलिनी

थुगु बैठकं थुनेधुंगु विहारया पुननिर्माण ज्या जगं निसें स्वनेगु व निर्माण ज्या दान दातव्य व चन्दां ज्या यायगु उगु ज्याय् सहयोग प्रदान याःपिं मध्ये १० हजार निसें च्वय्या रकम गुहालि याःपिनिगु नां शिलापत्रय् च्वकेगु खँ निर्णय जुल । (माइन्सूट बुक)

६.३ जग स्वनेज्या

जग स्वनेज्या नाप नापं निर्माण कार्य नं न्ह्याना वं वन सां वसपोल गुरुमां पिनिगु सक्रियताय् गुंला लच्छि ध्यान तयगु, ज्यापुन्हीपतिकं महासमय सुत्र पाठ यायगु, पट्ठान पाठ (अभिधर्मया न्हयगू काण्ड मध्ये छगू) यायगु थें जाःगु न्हून्हूगु ज्या भूवःत न सक्रिय रुपं न्ह्यानाच्वन । लुमंके बहः जू नेपालय् न्हापां पट्ठान पाठ यायगु चलन दो मोलिनी गुरुमांनं शुरु याना बिज्याःगु खः ।

धम्मवती गुरुमांया निर्देशनय् धम्मविजया व दो मोलिनी गुरुमांया अदम्य साहसं विहार पुन निर्माणया लागी जग स्वनेगु भिज्या नेसं ११२६/विसं २०६२ आषाढ ८, ज्यापुन्ही खुनु सम्पन्न जुल । वसपोल गुरुमांपिस शुरुयाना बिज्याःगु थुगु ज्या दान दातव्यं तँ छाना यंकेगु ज्या नं पूवन ।

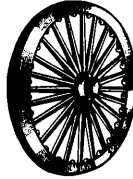
थुकथं विहार पुनस्थापना जुइ धुंकाः, गुरुमां पिं पाखें सुव्यवस्थित जुइ धुंका नं मुद्दा मिशिलया ज्या धाःसा ब्वमचाः । वादी अष्टमाया बनियां थ्व विहार निजी विहार जूगुलिंयानाः थ्व मुद्दा छकः हानं दोहन्त्याइ पाउँ धकाः सर्वोच्च अदालतय् मुद्दा न्ह्याकल । गुरु मुद्दा उगु अदालतय् बिचाराधीन अवस्थाय् चलय् जुया च्वंगु दनि ।

थ्व विहार पुननिर्माण नाप नापं नेपाःया दुर्गम गांया मिसा मस्तेत उद्धार यायगु व शिक्षा दीक्षा बीगु मू उद्देश्य व भावी योजना धम्मविजया गुरुमां व मोलिनी गुरुमां न्ह्यःने हया बिज्यात । थ्व उद्देश्यकथं शुरुवातया रूपय् थौंकन्य् थन हुम्ला, जुम्ला थें जाःगु थी थी थाय्या प्यम्ह मिसा मचात ऋषिणीया भेषय् थनया निम्न माध्यमिक स्कूलय् छ्ववया शिक्षा बीगु नापं गुरुमां पिस नैतिकताया बौद्ध शिक्षा बीगु याना बिज्याना च्वंगु दु । ऋषिणीया भेषय् उपि मचात थें धमाधम मेपि नं बढे यानाः भिंछ्रदँया उमेर थ्यनकि तिनि अनागारिका यायगु धयागु गुरुमां पिनिगु उद्देश्य खः ।

थुकथं धर्मचारी गुरुमां मिसातयगु लागी स्वना थकूगु निर्वाणमूर्ति विहार थी थी ईनाप संघर्ष यायां धम्मवती गुरुमांया नेतृत्वय् डा. धम्मविजया गुरुमां व डा. दो मोलिनी गुरुमां पिनिगु मदिकक न्ह्यानाच्वंगु कुतलं थौं न्हूगु पलाखं मिसा जातिया उत्थान जुइगु कथं भगवान बुद्धया सद्धर्म चिरस्थायि याय्त न्ह्याःवना च्वन । ■

Dhamma.Digital

चिरं तिद्वतु सद्धम्मो

Dharmachari Guruma:
From Kimdol Bahal to
Nirvanmurati Upasikaram

Dhamma by Lochan Tara Tuladhar

Following the Foot-prints of Dharmachari Guruma

Abridged English Version by Soongma Tuladhar

Laxminani was born in a middle-class family during the night of Laxmi Puja in the year 1898 A.D. She was the fourth daughter of Man Kazi Tuladhar and Ratna Maya Tuladhar of Ason Tole.

Her early years were not much different from the other girls of her age. As she grew up she learnt to play with her friends and sisters. Later on, she learnt to look after her younger brothers and sisters, help her mother with lighter domestic chores and run errands for her.

But she was different from other children. She was intelligent, had a brilliant memory, an enquiring mind and a gift for leadership. She yearned to learn and study. This, in an age when educating girls was considered taboo. Besides, in those days there were no schools for the children of general public. So, she never had an opportunity to go to school. Whatever she learnt in her life, she had taught herself or had learnt with the help of others who were willing to help her. Her mother, who was an illiterate herself, seemed to understand the importance of educating girls. She not only encouraged her daughter to learn, but also procured suitable educational materials for her. But Laxminani did not want to learn merely to acquire knowledge for herself; she learnt so that she might help other women to learn and share her knowledge with them. She believed that only through learning one can understand the pure form of Buddhism, the meaning of life and liberate oneself from the darkness of ignorance. Her poems in written in later life emphasized the need for educating women and protested against child marriage.

Dharmchari Guruma ————— 65

As was the custom in those days, she was given in marriage at an early age to Seti Kaji Bania of Itum Bahal. She was then ten years old. Her husband's family specialized in compounding herbal medicines. When she was eighteen years old, she gave birth to a son and the whole family rejoiced. But the happiness did not last long. Her son died when he was only eight months old. Two years later death cruelly snatched away her husband when she was seven months pregnant with a second child who was born posthumously two months later. The birth of a baby daughter gave her some consolation but the deep-rooted pain would not go away. Understandably, she was distraught at the loss of her near and dear ones. In her despair, she turned to religion for solace and moral strength to accept her fate. She visited temples and religious sites dedicated to various gods and goddesses. She took part in many religious *pujas* and *astami bratas*. She even took part in the religious ceremonies performed by Tibetan Lamas of Mahayan Buddhism. One day one of her such visits took her to the recently renovated Kimdol Bahal located to the south-east of the Swoyambhu hill. The resident priest at Kimdol Bahal belonged to the Tibetan Mahayan sect, and that day he was holding the *nyungne* practice (a fasting retreat honouring Avalokitesvara). Laxminani also joined other devotees and took part in the *nyungne* practice. Kimdol Bahal at that time was also a venue for holding *astami brata pujas* organized by the Vajrayan Buddhism sect. Laxminani, in her search for the meaning of life, attended both the *nyungne* practice and the *astami bratas*.

Though Laxminani began to spend more and more time in religious activities during this period, she did not forget her family duties and responsibilities at home. She continued to help her family with the house-hold chores. And, because she could read and write, she also helped the male members of the family in preparing herbal medicines and lent a helping hand in managing the family shop. But, she was also a social worker at heart and was always ready to help anyone in trouble. One day, she heard a great commotion in one of her neighbour's house, and Laxminani went to see what the matter was. There she saw her neighbour's son's clothes had caught fire, and people were running around without

doing much to help the boy. Seeing this, Laxmi Nani took a large sheet of cloth and wrapped it around the burning clothes. This helped to put out the fire, and the boy escaped with only minor burns.

But her own trouble never seemed to end. For, around 1927 AD, her daughter suddenly died at the age of eight, thus severing her last attachment to her family. After this, she began to spend more and more time at Kimdol Bahal and busied herself with religious activities. She was so taken up with the *astami brata puja* that she learnt in detail the process of conducting the *astami brata puja* from Harsh Ratna Bajracharya. And with the help of her friend, Jhyapu Gurumanju, she learnt in detail the process of conducting various *mandala pujas*. She was an apt and able student, and she learnt these *pujas* to perfection. And, on many occasions, she did preside over the *pujas* of *astami brata*. And Laxminani became the talk of the Newa Buddhist community for no lay woman before her (nor after her) had done such a thing. Besides, she not only understood the importance of *astami brata puja*, the need for self discipline and purity of mind, but also was able to explain these their values to the lay people in the language they understood. Her fame spread far and wide, and more and more people were attracted to Kimdol Bahal whenever Laxminani presided over *astami brata pujas*. And the large gatherings at Kimdol Bahal gave her the opportunity she needed to share with others her knowledge of the Buddha and his teachings and to teach reading and writing to other women who had been living in the darkness of ignorance. And Kimdol Bahal became a centre also for a group of people trying to bring awareness among the people through literacy programme.

But, at the same time the activities at Kimdol Bahal attracted the attention of the Ranas, who were opposed to educating the people and large gatherings of people. So one day, Laxminani, along with twelve other young men, who were trying to open a public library in order to bring literacy to people, were summoned to the district office in Kathmandu. There, she was interrogated by a government official with a title of captain: Captain Chandra

Bahadur. He found that she committed no crime against the government. The only charges he found against her were that she, a woman, dared to learn, teach other women to read and write, and read stories (related to the Buddha's life and teachings) to large gatherings. Having found no serious charges against her, Captain Chandra Bahadur allowed her to go free with a stern warning not to continue her activities in public but to confine them to private homes. After this, she continued with renewed vigour her mission to educate and liberate those women who were living in the darkness of ignorance and superstitions and share with them her knowledge of the Buddha and his teachings.

The only type of Buddhism practised in her days by the Newa Buddhist community was Vajrayan Buddhism full of rites and rituals. Till 1930 AD, the people of the Kathmandu valley had no idea of Theravada Buddhism, had not seen any saffron-clad bhikhus (monks), and had never entered a vihar. In the year 1930 AD., Karma Sheela returned to Kathmandu after being ordained as a *samanera* (a novice *bhikhu*) in Kushinagar. He was fully ordained as Mahastharbir Bhikhu Pragyanda at Kushinagar in 1932 AD. His return to Nepal marked the revivable of Theravada Buddhism in Nepal.

On his return to Kathmandu as a *samanera*, he was invited to reside at Kimdol Bahal. Here, he tried to present the teachings of the Buddha in a contemporary setting. He discouraged blind faith, superstitious beliefs, and conservatism. He made no distinction between men and women; he treated them equally and emphasized the need for active participation both by men and women in the task of preserving the values of Buddhist philosophy and the pure form of the Buddha's Teachings. He introduced the practice of taking the Triple Jewels, the practice of the Five Percepts and the Eight Percepts, and *Paritran*. His dedication and his simple but lucid presentation of the Buddha's life and teachings appealed to many people, attracted large crowds, and won many earnest lay Buddhists. Among them, Laxminani was the first woman to become an *upasika*. With encouragement from *Samanera* Karma Sheela many of those upasaks and upasikas later became *bhikhus* and *bhikhunis* (Buddhist Nun).

Laxminani, who attended religious programmes at Kimdol Bahal, began to see Buddhism in a new light. And she began to question many of the traditional practices and superstitious beliefs, and tried to bring about changes in those practices. One of such practices was the sacrificing of goats at the annual deopuja celebration, in the belief that the sacrificing of goats pleased the family deity. After a long discussion with the family elders, she succeeded in persuading her family elders in giving up the barbaric practice.

Laxminani kept herself busy with social service work and religious programmes at Kimdol Bahal. Around this time, Kimdol Bahal was undergoing a noticeable transformation. *Panchasila*, *astasila* and *dharma desana* were beginning to replace *nyungne* practice and *astami brata*. At the same time, *Samanera* Karma Sheela hit upon the idea of propagating the Buddha's life and teachings by organising *Gyan Mala Bhajan* – a group of people devoted to singing songs of moral values. But all those activities, though popular among the Newa Buddhist community, also attracted the unwanted attention of the new prime minister Judha Shamsher Jung Bahadur Rana. He summoned Laxminani and other lay Buddhists to the Jawalakhel palace. The prime minister ordered the people assembled there to follow their traditional occupations and not to deviate from them. He warned that no woman should go about reading stories and giving lectures to large crowds. Though the lay Buddhists were not detained, the incident frightened away many lay Buddhists from participating in the Kimdol Bahal programmes. At that time, *Samanera* Karma Sheela was away at Vajragogini. Laxminani went to Vajrajogini and persuaded *Samanera* Karma Sheela to return to Kimdol Bahal. The two of them together continued to hold the daily religious functions at Kimdol Bahal. Their efforts and calm courage gave a sense of security and normalcy to the vacillating lay Buddhists, and they began to return to Kimdol Bahal to take part in religious functions.

As she became more and more involved with the religious activities at Kimdol Bahal, she realized that she would be able to

devote her energy and time to propagating the true form of Buddhism only if she entered the religious order of *bhikkhuni* (Buddhist nun). With this realization, came her renunciation; she left all her family property to her nephew Harkha Man Singh Bania of Itumbahal and left for Kushinagar. From Kushinagar she and her companions left for Arkana in Burma. After completing her studies and training, she was ordained *Bhikkhuni* Dharmachari at Kushinagar in the year 1934 AD.

Although the situation in Kathmandu at that time was not conducive to the propagation of Buddhism and for the *bhikkhus* and *bhikkhunis*, she decided to return to Kathmandu, determined to share her knowledge of *Theravada* Buddhism with other people of Nepal. At that time, there was no separate residence for *bhikkhunis* in Kathmandu. So, she decided to take up residence at Kimdol Bahal where three previously ordained *bhikkhunis* had been residing. Gradually, more and more people were attracted to *Theravada* Buddhism. Many men and women began to understand what *Theravada* Buddhism was, and many of them became *bhikkhus* and *bhikkhunis*. But the popularity of *Theravada* Buddhism did not go well with some local people. So, they hatched an evil scheme to smear the good reputation of the *bhikkhus* and *bhikkhunis*.

At that time, Kimdol Bahal was a home to Tibetan *Mahayan lamas*, *bhikkhus* and *bhikkhunis*. This presented a perfect situation to the evil scheme hatchers. One morning, a new born baby was found dumped at the doors of Kimdol Bahal. Naturally, the accusing fingers pointed at the *bhikkhus* and *bhikkhunis* living at Kimdol Bahal. And they could do nothing but wait for the evil wind to blow over.

After this unpleasant incident, it became clear that it would be prudent for the *bhikkhus* and *bhikkhunis* to live in separate residences. Besides, the problem of providing room for the growing number of *bhikkhus* and *bhikkhunis* was becoming serious. Considering these facts, the far-sighted *Guruma* (Bhikkhuni) Dharmachari decided to build a separate residence for the

bhikhunis. So, *Gurumas* Dharmachari, Birati and Bimukha pooled together their savings and bought for Rs 225 (rupees two hundred twenty-five) a plot of land to the north of Kimdol Bahal.

After the purchase of the land, the *bhikhunis* felt quite secure for their future. But the purchase of the land also sowed the seeds of misunderstanding and disharmony between *Guruma* Dharmachari and Dharmalok *Bhante* (Bhikhu). Unknown to others, Dharmalok *Bhante* was also planning to buy that same plot of land for the residence of the *bhikhus*. When it became known that *Guruma* Dharmachari had purchased the land, he approached her and suggested that she donate the land for building a residence for the *bhikhus*. After considering the request, Dharmachari *Guruma* replied that she was willing to give donation to support any worthwhile undertaking. But, she said she saw no worth while purpose in his request. Besides, she felt that the need of the *bhikhunis* for a separate residence was much greater than that of the *bhikhus*. Dharmalok *Bhante* was disappointed by this reply. In the meantime, *Guruma* Dharmachari managed to collect some funds from the *upasaks* and *upasikas* and used it to build a wall around the purchased land. She also built a shed which was used as kitchen. This new kitchen helped to provide more room in the living quarters at Kimdol Bahal. But Dharmalok *Bhante* was not happy with the outcome; the personal relationship between the two began to sour. Many *upasaks* and *upasikas* tried to bring about an amicable reconciliation between the two. But Dharmalok *Bhante* was not in any mood to listen to any reconciliation proposals, and he began to accuse Dharmachari *Guruma* of violating the codes of *bhikhunis* by leading sila-reciting practice, receiving alms in an alms-bowl, and giving *dharma desana*. *Guruma* Dharmachari felt that she was wrongly accused, and she felt bad about it. Now *Guruma* Dharmachari was not the type to allow unfounded criticism of her activities go unchallenged. So, one day when all the *bhikhus* were present, she demanded that Dharmalok *Bhante* point out her wrong doings in front of everyone, and not behind her back. This open challenge angered Dharmalok *Bhante*. He, there and then, proposed that *Bhikhuni* Dharmachari be banned from conducting the practice of sila recitation, and

immediately got unanimous support of all the *bhikkhus*, and *Guruma* Dharmachari was divested of her right to conduct sila recitation practice!

The decision of the *bhikkhus* was most unfortunate as it went against the very spirit of the Buddha's teachings. For, the Buddha was the first religious teacher who allowed women to enter into the holy order of fully-fledged *bhikkhunis* to perform all religious duties! The *bhikkhus*'s decision also stunned and confused the *upasakas* and *upasikas*. Most of them had been attracted to Kimdol Bahal by *Guruma* Dharmachari's sympathetic personal relation, clear and simple explanation of the Buddha's teachings. They felt that she had been treated unjustly, and they decided not to go the *bhikkhus* for sila-recitation practice and other functions. Instead, they decided to gather together in front of the Buddha's image in Kimdol Bahal and lead sila recitation in turn.

After this unpleasant episode, Dharmalok *Bhante*, for some personal reasons, began to spend more and more time away from Kimdol Bahal. He visited different places, but his favourite place was a stretch of flat land in the woods of the Swoyambhu hill; it was quiet and peaceful. In this peaceful surrounding he built a shed. Here in the shed, he would spend the whole day, returning to Kimdol Bahal only at night. He soon replaced the shed with a hut and started to have his rainy-season retreat there. Then, with the help of upasak Lok Ratna Tuladhar and other *upasaks* and *upasikas* the hut was replaced in 1943 AD. by the present day Anandakuti Vihar.

The news of the rift between *Guruma* Dharmachari and Dharmalok *Bhante* reached *Guru* Chandramuni Mahastharbir in Kushinagar. He was very much troubled by this news. After examining the problem in detail, he dispatched *Samanera* Amritananda to Kathmandu to bring about a reconciliation between the two parties. Amritananda was intelligent, capable, affable and charismatic. Following the instructions of *Guru* Chandramuni, *Samanera* Amritananda succeeded in solving the problem to the satisfaction of all concerned.

All this time, life at Kimdol Bahal continued as usual. The *bhikkhus* and *samaneras* went out in the morning with their alms-bowls and returned after two or three hours with rice and some money. The *bhikhunis* then prepared meals for the whole Kimdol Bahal community. The *bhikkhus* and *bhikhunis* combined their energy and effort to promote the teachings of the Buddha through *dharma desana*, *Gyanmala Bhajan* and other programmes. They travelled to distant towns and villages where they organized talks and programmes related to *Theravada* Buddhism. New *vihars* sprang up in many towns and villages. More and more people began to take part in programmes at *vihars*, especially at Kimdol Bahal and Ananda Kuti Vihar. And the number of people entering the monastic life of *bhikkhus* and *bhikhunis* kept increasing. All this progress, however, was made under difficult conditions. After 1940 AD. (the year when some politically conscious people tried to topple the Rana oligarchy), conditions became worse. Fearful of further conspiracies and popular uprisings, the Rana rulers became suspicious of any organised group: be it religious, social or cultural. So they intensified their surveillance over public gatherings. They hired spies who watched over the activities at public gatherings and reported back to their masters. But this did not deter the determined efforts of the enthusiastic *bhikkhus* and *bhikhunis* and lay Buddhists. And *Theravada* Buddhism became popular among people. But the success of *Theravada* Buddhism did not go well with the Rana rulers and they wanted to curb the activities of the *bhikkhus* and *bhikhunis*. Accordingly, the Rana government officials summoned all the *bhikkhus* and *bhikhunis* to the government office. There, they were called one by one and ordered to sign official documents promising

- (a) not to perform Buddha *pujas* in *vihars*
- (b) not to give sermons on Buddhism, and
- (c) not to ordain lay people.

To the *bhikkhus* and *bhikhunis*, who were committed to promoting the teachings of the Buddha, these conditions were unacceptable. So, they refused to sign the document, well aware of the consequences of their refusal.

Consequently, the then ruling prime minister Judha Shamshere, in a true dictatorship fashion, decreed that the *bhikkhus* and *bhikkhunis* be banished from the Kathmandu valley. Four *bhikkhus* and five *samaneras* were to be deported immediately under police escort, but the *bhikkhunis* were to be deported four months later. The banished *bhikkhus* and *samaneras* took refuge in different places; some went to Nautanwa, some to Calcutta, and some to Kalimpong.

The *bhikkhunis* remained in Kathmandu and discussed about their fate. They agreed that they were ill-prepared for exiled life. They were inexperienced in worldly affairs; hence, they would find it difficult to adapt to new environment and some of them would have problems with local languages. Besides, some of them were old, some ill and infirm. Citing all these problems, they appealed to the prime minister for clemency and to cancel the deportation order. Believing that the *bhikkhunis* would not be any threat to the Rana regime, the prime minister cancelled the deportation order, and allowed them to remain in the Kathmandu valley.

Realising that the situation in Kathmandu was not conducive to the propagation of the Buddha's teaching, Chaitya Raj Shakya of Trisuli invited the *bhikkhunis* to Trisuli and offered them sanctuary in his house. Once in Trisuli, the *bhikkhunis* started performing Buddha *Puja* in front of the Buddha *chaitya* (Stupa) in the Trisuli bazaar. Very soon, people against *Theravada* Buddhism reported the activities of the *bhikkhunis* to the government officials in Kathmandu. Once more *Guruma* Dharmachari and her companions were summoned to Kathmandu. Captain Chandra Bahadur once more grilled *Guruma* Dharmachari with many questions. She answered all his questions truthfully. And once more he found nothing that could be used as evidence against her. So, she was again allowed to go free. In spite of all these harassments from the government officials, she continued her mission of spreading the teachings of the Buddha. The year was 1944 AD.

The following year Judha Shamshere abdicated and Padma Shamshere Jung Bahadur Rana became the new prime minister. No matter who was in power, the enemies of *Theravada* Buddhism continued to make troubles for the Buddhists in Nepal. That did not dampen the spirits of the *bhikhunis* and lay Buddhists. Though the *bhikhus* had been banished, the people of Kathmandu kept up the popular *gyanmala bhajan*. People formed groups in different places and sang *gyanmala* songs. On certain occasions, different *gyanmala bhajan* groups would gather at Swoyambhu and go around singing *gyanmala* hymns. One day in the month Magh (January- February), Captain Chandra Bahadur chanced to see a large number of people coming from Swoyambhu towards Machhendra Bahal in Kel Tole, singing *gyanmala bhajan* songs in Nepal Bhasa (language spoken by the Newas). Newas gathering in large numbers and singing *bhajan* in their own language made him suspicious of the intentions of the Newa community. So, one day in the year 1945 AD. November, he arrested the *gyanmala bhajan* singers from Swoyambhu and paraded them in front of Prime Minister Padam Shamshere, and informed the prime minister about their activities. But, the prime minister saw no cause for alarm. He said that there was nothing wrong in Buddhists honouring the Buddha; there was nothing wrong in Newas singing *bhajan* in *Nepal Bhasa*; and there was nothing wrong in people propagating their religion in their own community. And he let them go free.

Seeing the benevolent nature of Prime Minister Padma Shamshere, *Bhikhu* Amritanada became hopeful of getting the banished *bhikhus* and *samaneras* back to Nepal. So, he persuaded Narad Mahasthabir from Sri Lanka to lead a good-will mission to Nepal. Narad Mahasthabir met with the prime minister and succeeded in getting the Nepal Government to reverse the deportation order of the previous Prime Minister Judha Shamshere. At the same time, all the restrictions imposed on the activities of the *bhikhis* and *bhikhunis* were removed. After this, many new young *bhikhus* and *bhikhunis* returned to Kathmandu after

completing their studies abroad. And *Theravada* Buddhism in Nepal took root and began to flourish.

The *bhikhunis*, who had been taking refuge in Trisuli, returned to Kathmandu and built a little house in the land Dharmachari Guruma had previously purchased. The early days in the new place were not easy and cosy. They had difficulty in getting food; many days they had to live on some *chyura* (beaten rice) and hot water. But, *Guruma* Dharmachari was not the type to be rattled by a little worldly discomfort. With determination and support from the *upasaks* and *upasikas*, she not only managed to maintain the nunnery, but also succeeded in creating a stone image of the Buddha in *Maha Nirvana mudra*. The sculpturing of the image was done by the best sculptors in Lalitpur. Later on, a shrine was built to house the image. The image and the shrine were inaugurated in 1951 AD. by the then Crown Prince Mahendra Bir Bikram Shah Dev amidst many foreign dignitaries and distinguished guests who had come to the handing-over ceremony of the relics of Sariputra and Maudgallayan at Anand Kuti Vihar.

In the same year, under the leadership of *Bhikhu* Anritananda, the *Bhikhu Sangha* was founded under the chairmanship of *Bhikhu* Pragyananda Mahasthabir. The *Bhikhu Sangha* did talk about the increasing number of *bhikhunis*, but the *Bhikhu Sangha* neither allowed the *Bhikhunis* to found their own *Sangha* nor allowed them to be members of the *Bikhu Sangha*. It is true, in the beginning the *Bhikhunis* and the *Bhikhus* lived as a community at Kimdol, and combined their efforts in rebuilding the *Theravadic* form of Buddhism. But, after they returned from their exile, the *Bhikhunis* and the *Bhikhus* seemed to go their separate ways, and the kind of happy cooperation and cordial relation that once existed between them was no longer there. For example, when the Fourth World Buddhist Conference was held in 1956 November, the *Bhikhunis* were not involved in the preparation and organising of the conference.

During all this time, the *bhikhunis* had been living in the

small place they had built. As the number of *bhikhunis* and increased in number, more room was needed. And after consulting with the *upasakas* and *upasikas*, *Guruma* Dharmachari decided to build new living quarters for the *bhikhunis* and decided to name it Nirvanmurti Vihar. By today's understanding, the place where *bhikhus* and *bhikhunis* live is a vihar. But for some incomprehensible reason, the *Bhikhu Sanga* objected to the use of *vihar* for the new place meant for the *bhikhunis*. Since the place was meant for the *bhikhunis*, it was suggested that the place be named Anagarikaram. Finally, it was decided that the place be named Nirvanmurti Upasikaram, because one of the objectives of this place was to provide accommodation for *bhikhunis* and *upasikas* coming from distance places.

Immediately after this, the Nirvanmurti Upasikaram Construction Committee was formed to plan and collect necessary fund for its construction. At the same time, the land-holding right was transferred to Nirvanmurti Upasikaram. With the help of the *upasaks*, *upasikas*, well-wishers and the members of the fund-raising committee, the building, including the guest-house, was finally completed at the end of March 1968.

Guruma Dharmachari had lived a long, purposeful life. True, it had not always been smooth and easy. But, resilient, determined and forward looking, she always managed to move forward, overcoming difficulties and problems. But, time had changed by then. With the advent of democracy in Nepal, people's way of life was beginning to change; they became busier and life became competitive. Perhaps, because of this and because of the availability of *vihars* nearby, fewer and fewer came to Upasikaram. The *gurumas* were getting old and becoming less active. They needed new, young and active *gurumas* with new ideas. But, such *gurumas* were not joining the Nirvan Murti Upasikaram. Besides, the *bhikhunis* till that time had no *Sangha* of their own to take care of the *bhikhunis*. Nor was there any organization that would maintain and preserve Upasikaram. The future of Upasikaram looked bleak. So, *Guruma* Dharmachari and other *gurumas* decided

to handover Nirvanmurti Upsikaram to the Ananda Kuti Dayak Sabha for its protection. Accordingly, the land-holding right was transferred to the Ananda Kuti Dayak Sabha in 1956 AD. July. This made *Guruma* Dharmachari feel better.

But one other pressing problem that troubled *Guruma* Dharmachari was the need for a health-care scheme for the *bhikhunis*. Aged, infirm and sick with heart ailments, she knew from experience how expensive medical treatment could be. So, she wished to establish a trust or a scheme that would take care of sick *bhikhunis*. But, sadly she did not live long enough to see it through. For, she passed away on 1977 AD. at the age of seventy-nine, after a long well-lived life.

After Dharmachari *Guruma* passed away, the burden of maintaining and running Nirvan Murti Upasikaram fell on the shoulders of Birati *Guruma*. She had good intentions at heart and she did her best to perform her duty well. But, she too passed away in 1985 AD. And after her death, conditions at Upasikaram began to deteriorate. Fewer and fewer *upasaks* and *upasikas* visited the place, and the *bhikhunis* lived in pitiable conditions. Citing busy engagements else where, the members of the Ananda Kuti Dayak Sabha, who had taken the responsibilities of maintaining and running Nirvan Murti Upasikaram, did nothing to alleviate the deteriorating conditions at Upasikaram. On top of that, one of Dharmachari *Guruma's* grand-nephews, Budhiman Singh Bania of Itumbahal lay claim to Nirvan Murti Upasikaram and other landed property held in trust for the maintenance of Upasikaram and filed a petition in a court. Seeing the problems faced by the *bhikhunis*, Upasak Purna Ratna Bajracharya took it upon himself to save Upasikaram from the clutches of false claimers. He formed a committee consisting of individuals from various walks of life, and prepared for necessary legal action. As of today, the case has reached the Supreme Court. And the *bhikhunis* struggled to continue as best as they could.

One of the drawbacks of Nirvan Murti Upasikaram was the obvious absence of young and dynamic *bhikhunis* who were

well educated and understood modern ways of organising and management. Realising this, Dhammwati *Guruma*, Chairperson of the International *Bhikhuni Sangha*, Nepal, decided to assign two permanent resident *Bhikhuni* there. And her choice fell on two *gurumas*: Dr. Dhammbijay *Guruma* who holds a Ph.D degree in Buddhist Feminism, and Dr. Daw Molini *Guruma* who holds a Ph.D degree in The *Bhikhuni Sangha Towards the 21st Century* from Magadha University, India.

When they first arrived at Nirvan Murti Upasikaram they were dismayed by its deplorable conditions. For, at that time, Nirvan Murti Upasikaram was in a dilapidated condition; there was no electricity in the residence, the roof was leaking, the compound wall had partially collapsed, and the building itself needed repair. But, that did not deter them from accepting their duties and responsibilities. With firm determination and courage, they moved ahead with its restoration. Gradually, they repaired the leaking roof, the compound wall, and toilet, and installed new wiring for electricity. And they made sure that the place, especially around the Buddha's Nirvan Murti area, was always kept neat and clean. Under their able direction, the place once more became habitable. An air of friendliness began to be felt around the compound. And the new sign-board seemed to proclaim that all was well at Nirvan Murti Upasikaram. Following the instructions of Dhammawati *Guruma*, *Budhha puja* is performed there on the 13th day of every lunar month. And *upasaks* and *upasikas* once more began to come back.

Although Dr. Dhammabijaya *Guruma* and Dr. Daw Molini *Guruma* devote their time and energy towards the upkeep of Nirvan Murti Upasikaram, they also manage to find time to go to American and Indian *University* as visiting professors to conduct classes on Buddhism. At the end of their work, because rules and regulations of *Bhikhunis* do not allow them to accept payment for their service, the programme organisers, present them with substantial donations and other gifts. The two *gurumas* decided to use the donations and gifts they receive from their work to rebuild Nirvan Murti

—— Dharmachari Guruma: From Kindol Bahal to Nirvan Murati Upasikaram ——

Upasikaram from its very foundation and to initiate a programme to educate women from remote areas. Accordingly, a committee was formed and plans were made to raise fund. The construction work began in. 2005 AD and the new vihar, *Nirvan Murti Vihar*, is now complete, except for some minor interior work. All this was made possible by the concerted efforts of the two dedicated and hardworking Gurumas : Dr. Dhammabijaya and Dr. Daw Molini.

The vihar now is a home for *bhikhunis* and four girls from remote districts. These four girls attend classes in local Middle School, and they also receive lessons on basic knowledge of Buddhism at the vihar.

Today, Dharmachari *Guruma* is not among us. But the reconstructed Nirvan Murti Vihar stands humbly not only as a constant reminder of her aspirations, initiatives, struggles and achievements but also as a fitting tribute to her dedication, far sightedness, compassion and sympathetic relation with lay Buddhists.

Dhamma.Digital

Notes on some of the non-english words used in this text.

- 1) Astami Brata : a fasting performance practised by Newa Buddhist honouring Lord Amoghapasa Lokesvara. It is performed on the eighth day of the bright half-moon of the lunar calendar.
- 2) Astasila : The Eight precepts.
- 3) Bhante : Venerable Sir. The term is used to address bhikkhus.
- 4) Bhikhu : A Buddhist monk.
- 5) Bhikhuni : A Buddhist nun.
- 6) Bhikhu Sangha : An association of bhikkhus.
- 7) Brata : Fasting retreat.
- 8) Dharma Desana : The Teachings of the Buddha.
- 9) Guruma : The term is used to address bhikkunis.
- 10) Mahayan : 'Great Wheel' form of Buddhism of later development, now mostly followed and practised in China, Japan, Korea, Tibet.
- 11) Panchasila : The Five precepts.
- 12) Paritran : A collection of recitations chanted on various occasions, designed to satisfy certain religious emotions of those who are suffering in some ways.
- 13) Samanera : A novice Buddhist monk.
- 14) Theravada : 'The System or Schools of Elders' considered to be orthodox and original form of Buddhism as accepted and followed in Ceylon, Burma, Thailand and Laos.
- 15) Upasak : A lay Buddhist (male).
- 16) Upasika : A lay Buddhist (female).
- 17) Vajrayan : A form of Buddhism full of rites and rituals practised in Nepal by Newa Buddhists.

धर्मचारी गुरुमां - 'किन्द्वःबहाः निसैं निर्वाणमूर्तितक' सफू ब्वने धुंकाः

बुद्ध शासनयां ख्यलय् जिं प्रथम पलाः न्ह्याकागु थाय् निर्वाणमूर्ति विहार किम्डोल खःसा धर्मया ख्यलय् ताय्तिता याकूपिं जिमि म्हासु अजि - धर्मचारी गुरुमां व जिमि मां नानीमय्जु खः । तर धर्मचारी गुरुमांया शेष लिपा विहारय् वनेगु पलाःनं दित । तर छुं दँ न्ह्यवनिसें न्हू धाः जुया च्वंगु किम्डोल विहारय् वनेगु जुसानिसें मचा बलेयागु पूर्व स्मृति नापं विहार व गुरुमांया बारे छगू सफू पिकाये दःसा ज्यू धयागु मने वया च्वबलय् ध्व सफूया च्वमि मय्जु लोचनतारा तुलाधर ध्वदूगुला जितः आजु चूलाः थें जुल । सफू च्वय्ज्या न्ह्याके न्ह्यवःनिसैं गुरुमां व विहार नापया सन्दर्भ श्रोत, स्वापू आदि चूलाकेगु अले च्वज्याया सिलसिलाया छगू कथं सुत्राधारया रूपे ब्वति कयाः सफू पूर्वके दुगु अवसरयात जितः यक्व गुण यानातःम्ह म्हासु अजि या गुणया त्यासाया मू धन पुले मफुसां छुं भचा ब्याज पुलागु ताया च्वना । मय्जु लोचनतारा यात यक्व यक्व साधुवाद ।

ध्व सफूया न्हापांगु गुरुकापी ब्वना बले ला छगू म्हासीका लेख थें जक च्वंगुखः । तर च्वमिं अध्ययन व व्यक्तिपिंनाप सहलह यानाः पटक पटक पुनर्लेखन याःबले ध्व सफू छगू खोजपूर्ण ऐतिहासिक सफूया रूपे ब्वनेगु मौका चूलाः वल । ध्व सफू किम्डोल विहार व धर्मचारी गुरुमांया बारे यक्व खँ सीकेगु अतिरिक्त नेपाःदेशे थेरवाद बौद्ध शासनया पुनरोत्थान गथे जुल धयागु Chronologically अध्ययन याय्त इच्छुकीपिं विद्यार्थीपिन्त नं अति उपयोगी ताल । आशा दु च्वमि मय्जुया कुतलं मेपिं यक्व नेपाःया बुद्ध धर्म ख्यले च्यूताः तइपिन्त गुहालि जुइ ।

सफू ब्वनेबलय् छगू हे विहारयात थी थी नामं सम्बोधन याना तःगु खने दुसा पूर्वक ब्वना स्वये धुंकाः च्वये च्वंगु मूलगु पुलांगु बहाःयात किन्द्वःबहाः धकाः धयातःगु दुसा धर्मचारी गुरुमानं स्वना थकूगु विहारयात निर्वाणमूर्ति उपासिकाराम, निर्वाणमूर्ति किम्डोल विहार, निर्वाणमूर्ति उपासिकाराम विहार, निर्वाणमूर्ति विहार

धकाः छ्यला तःगु खने दु । परिवर्तित परिप्रेक्ष्य् थुगु विहारयात निर्वाणमूर्ति किम्डोल विहार धाय्गु पाय्छि जू ।

सफूया सारांश सुडमा तुलाधरजु पाखें अंग्रेजी भाषं चीहाकः अनुवाद याकाः तय्गु च्वमिया न्हूगु बिचाःयात सफूया समय सान्दर्भिक प्रस्तुति धाय् बहःजु गुकिंयानाः धर्मचारी गुरुमां व् विहारयात अप्वः जनमानसं म्हसीके फइ । च्वमि मय्जुयात हाकनं छक्वः सुभाय् ।

नेसं ११२७ जलाध्व पारु
(२०६४ भाद्र २७ गते)
भोताहिति, यें

- अमृतमान ताम्राकार

लिधँसा (REFERENCES):

- अनागारिका, कुसुम, नेसं १११५ - "नेपालय् अनगारिका परम्परा स्थापना यायेगु व न्ह्याकेगुली संघनायक पूज्यपाद भिक्षु प्रज्ञानन्द महास्थविरया देन" । भिक्षु सुदर्शन, भिक्षु धर्मपाल व मेपिं (सं) - प्रज्ञानन्द स्मृतिग्रन्थ । (यलः प्रज्ञानन्द स्मृति ग्रन्थ प्रकाशन समिति)(विसं २०५२ बुसं २५३९), पृ. १०६-१०९ ।
- कोण्डन्य, नेसं ११२४ - परियत्ति : तृतीय प्रवेश शिक्षा (भाग २) । नेपाल बौद्ध परियति शिक्षा परिषद् पाठ्यक्रम विकास तथा व्यवस्थापन समिति, विसं २०६० बुसं २५४७ ।
- कोण्डन्य, नेसं ११२४ - भिक्षु कुमारकाश्यप महास्थविर छगू भवानाचवंगु इतिहास । येँ, नेपाल लिपि गुथि, विसं २०६१ बुसं २५४८
- जोशी, सत्यमोहन नेसं १११० - क्यान्छालामा व डोन्डु लुमन्ति मुना । यलः, बोधि प्रकाशन केन्द्र ।
- तमोट, काशीनाथ नेसं ११०० - सिद्धिरत्न कसाः व वय्कःया कृति । येँ, च्वसापासा ।
- ताम्राकार, पूर्णकाजी नेसं ११२३ नेपालमण्डलया स्क्कच्चा बुद्धधर्म छस्वा । येँ, नेपाल भाषा परिषद् ।
- "नेपाले निर्वाणमूर्ति स्थापना" धर्मोदय ३:२/२७ (नेसं १०७० थिला, विसं २००७) ।
- "निर्वाणमूर्तिया उद्घाटन" धर्मोदय ५:९ १-२ (नेसं १०७२, विसं २००८)
- "नेपालय् स्वांया पुन्ही" बुद्धधर्म व नेपालभाषा नेसं १०४९, बुसं २४७३ ।
- नेपालव्यापी अनागारिका संघपिनिगु नियमत, नेसं ११२३
- भिक्षु, अमृतानन्द, नेसं ११०२ - नेपालमा थेरवाद बुद्धधर्मको संक्षिप्त इतिहास । येँ, आनन्दकुटी विहार गुठी । विसं २०३८ बुसं २५२५ ।
- भिक्षु, धर्मालोक, अमृतानन्द, नेसं १०६४ - ज्ञानमाला भाग १ व २ । भिक्षु महानाम मूलगन्ध कुटी, विसं २००० बुसं २४८७ ।
- भिक्षु, बोधिज्ञान, नेसं १११९ - नेपालभाषाया विकासय् धर्मदूतया योगदान । नेपालभाषा केन्द्रीय विभाग यलस न्ह्यथंगु अप्रकाशित अनुसन्धान प्रबन्ध, विसं २०५५ बुसं २५४२ ।
- भिक्षु, सुदर्शन, धर्मपाल व मेपिं, नेसं १११५ - प्रज्ञानन्द स्मृतिग्रन्थ । यलः प्रज्ञानन्द स्मृति ग्रन्थ प्रकाशित समिति, बुसं २५३९ ।
- भिक्षु, धम्मालोक, नेसं १०८१ - महाचीन यात्रा बुसं २५१४ ।
- भिक्षु, सुदर्शन, नेसं ११०२ - महापरित्राण पाठ ।

माली, इन्द्र, नेसं ११२६ - "नेपालभाषा काव्य परम्पराय् कवयित्रीपिनिगु योगदान ।"
नःलि १:५, पृ. ४४-५४ ।

मल्ल, कमलप्रकाश, नेसं १०९९ - नेपाल भाषाया घ्वाना सफूया धलः । नेसं १०२०-१०९७ यैः
लयता दबू ।

माइन्पूट बुक - निर्वाणमूर्ति संरक्षण समिति, किम्डोल ।

यमि, धर्मरत्न, नेसं १०७८ - नेपालका कुरा । काठमाडौं : धर्मदेवी राजभण्डारी, तिमिला यमि थापा,
न्हुछेभोभा तुलाधर, चिरिकशोभा तुलाधर, कयोदेवि यमि, हिसिला यमि ।
विसं २०१४, दोश्रो संस्करण विसं २०५८ ।

लाकौल, वैकुण्ठप्रसाद, नेसं ११०५ - नेपालय् स्थविरवाद गुकथं वःगु खः ? यैः मालती लाकौल,
विसं २०४२ ।

वज्राचार्य, दुण्डबहादुर, नेसं ११२३ - पवित्रबहादुर स्मृति ग्रन्थ । यलः अशोकरत्न वज्राचार्य, डा.
प्रदिपबहादुर वज्राचार्य, हीरादेवी वज्राचार्य । विसं २०५९ बुसं २५४६

वज्राचार्य, न्हुछेबहादुर, नेसं ११२२ - मेरो कथाका पन्नाहरू । काठमाडौं,
मैत्री विद्यालय ।

वज्राचार्य, फणीन्द्ररत्न, नेसं १११५ - मणिहर्ष ज्योति स्मृतिग्रन्थ । यैः नेपालभाषा परिषद्, विसं
२०५१ बुसं २५३८

वज्राचार्य, मदनसेन, नेसं १११० - लोकगायक लोकरत्न तुलाधरया जीवनी । यलः लोकसाहित्य
परिषद्, विसं २०४६ ।

वज्राचार्य, रञ्जना, नेसं ११२० - नेपालको बौद्ध धर्ममा अष्टमी व्रत । यलः आशारत्न धाखा, विसं
२०५७ बुसं २५४४ ।

वन्ध, आर.वि. नेसं १०९५ - संघनायक भदन्त प्रज्ञानन्द महास्थविर जीवनी । यै, साहु
तेजरत्न तुलाधर ।

शाक्य, रत्नसुन्दर, नेसं १११२ - नेपालको इतिहासमा कलकित घटना । युवा बौद्ध पुचः, विसं
२०४८ बुसं २५३५ ।

शाक्य, रत्नसुन्दर, नेसं १११२ - बौद्ध जगत्का स्मरणीय व्यक्तित्वहरू (प्रथम भाग) । भिक्षु
महानाम महास्थविर, विसं २०४९ बुसं २५३६ ।

शाक्य, रत्नसुन्दर, नेसं १११४ - बौद्ध जगत्का स्मरणीय व्यक्तित्वहरू (द्वितीय भाग) ।
यै, मानदास लुमन्ति प्रकाशन, विसं २०५० बुसं २५३७ ।

शाक्य, रत्नसुन्दर, नेसं ११२० - बौद्ध जगत्का स्मरणीय व्यक्तित्वहरू (तृतीय भाग) ।
यै, वजिरजाणी लुमन्ति प्रकाशन, विसं २०५७ बुसं २५४४ ।

शाक्य, सुवर्ण, नेसं ११२३ - "नेपालय् भिक्षु जीवन" । शान्ती सन्देश स्मारिका, विसं २०६० ।

शाक्य, सुशिला, नेसं १०९९ - अनागारिका धर्मचारी तथा उपासिकारामया संक्षिप्त
परिचय । यै, अनागारिका विरती, विसं २०३५ बुसं २५२२ ।

शाक्य, सुशिला, नेसं १११६ अनागारिका धर्मचारी तथा उपासिकारामको संक्षिप्त -
परिचय । काठमाडौं, निर्वाणमूर्ति उपासिकाराम संरक्षण
समिति, विसं २०५३ बुसं २५४० (नेपाली अनुवादक - अनागारिका कुसुम) ।

शाक्य, हेमराज, नेसं १०९८ - श्रीस्वयम्भू महाचैत्य । येँ, स्वयम्भू विकास मण्डल ।

श्रेष्ठ, ईश्वरीमैयाँ, नेसं ११२६ - “माध्यमिक कालया नेपालभाषा पद्य संग्रहया कवि व कविता” ।
थाय्भु, विसं २०६२ असार, पृ. ११४-११८ ।

हृदय, चित्तधर, नेसं ११०७-१११७ - “जिगु जातः” । नेपाल (ऋतुपौ) ।

त्रिशुली, धर्मरत्न शाक्य, नेसं १११९ - “नेपालय् स्थविरवाद बुद्ध धर्म पुनरुत्थाने
अनागारिका गुरुमांपिनिगु देन” । धर्मकीर्ति १७:७, विसं २०५६ बुसं २५४३,
पृ. ८३-८९ ।

त्रिशुली, धर्मरत्न शाक्य नेसं ११२३ “नेपालय् स्थविरवाद बुद्धधर्म” । दुण्डबहादुर वज्राचार्य (सं.) -
पवित्रबहादुर स्मृति ग्रन्थ । विसं. २०५९, पृ. १३३-१४० ।

त्रिशुली, धर्मरत्न शाक्य, नेसं ११२५ - “नेपालय् ज्ञानमाला भजन” । ज्ञानमाला (स्मारिका) । काठमाडौं,
नेपाल राष्ट्रिय ज्ञानमाला समिति, विसं २०६२
बुसं २५४९ ।

Levi, Sylvain, 2006 **NEPAL - A Notebook of Sojourn**
Kathmandu : The Nepal Studies : Past and Present, Nepal
(Presented by Harihar Raj Joshi - Indu Joshi)

UDLE **Images of a century, The Changing Townscape of the**
Kathmandu Valley. Deutsche Gesellschaft fin
Technische Zusammena & beit (GTZ) Gnb Urban De-
velopment through Local Efforts Project (UDLE)

खँहाबल्हा (Interview)

१. भिक्षु कुमार काश्यप महास्थविर (विसं. १९८३)
२. भिक्षु अश्वघोष महास्थविर (विसं. १९८३)
३. सुमना गुरुमां (विसं. १९७१ - विसं. २०६२)
४. धम्मवती गुरुमां (विसं. १९९१)
५. युदीमाया तुलाधर, किसिधवाका (विसं. १९६९ - विसं. २०६२)
६. पुर्णकाजी तुलाधर, बागबजाः (विसं. १९७५)
७. पुर्णकाजी ताम्राकार, ढल्को (विसं. १९८०)
८. सुगतदास तुलाधर, कमलाक्षि (विसं. १९८१)
९. ज्ञानशोभा तुलाधर, किसिधवाका (विसं. १९८४)
१०. धर्मरत्न शाक्य, 'त्रिशुली', शंखमूल (विसं. १९८७ - विसं. २०६३)
११. लोकदर्शन बज्राचार्य, कमलादि (विसं. १९८७)
१२. तारादेवी तुलाधर, तंलाछि (विसं. १९८८)
१३. सुर्यलक्ष्मी तुलाधर, कमलादि (विसं. १९९०)
१४. पुण्देवी बनिया, इतुंवहाः (विसं. १९९०)
१५. मणिरत्न तुलाधर, वसिक्व ननि, असं (विसं. १९९२ - विसं. २०६३)
१६. पुण्यरत्न तुलाधर, बागबजाः (विसं. २०००)
१७. पुर्णरत्न बज्राचार्य, बालाजु (विसं. २००३)
१८. अमृतमान ताम्राकार, भोताहिति (विसं. २००४)

(सुचं - नां नापसं च्वंगु मिति स्रोत व्यक्तिपिनिगु जन्म साल खः)

नां धलः (Index)

अ

अग्रसावक सारीपुत्र ४.५,
अनागारिका सुशीला ५.२,
अमृतानन्द भन्ते ४.३, ४.४, ४.५,
अष्टबहादुर लामा ४.२,
अष्टमाया बनिया ५.२,
आरती गुरुमा ४.२, ४.४,
आशाभाइ तण्डुकार ५.२,

इ

इन्द्रमाली २.६,
ईश्वरीमैयाँ श्रेष्ठ २.६,

उ

उत्तरा ४.२,
उपासक पूर्णरत्न बज्जाचार्य ५.२,
उपासिका चुलनानी ४.४,
उपासिका ठूलनानी ४.४,

ऊ

ऊ चन्द्रमणि महास्थविर ३.५,

क

करुणा ४.२,
करुणारत्न ३.३,
कर्मशील भन्ते ३.१, ३.४, ४.१, ४.२,
कागुनदाइ १.२,
कान्छा बनिया (धिरजमान) १.३,
काँछि मां ४.६,
काशीनाथ तमोट २.६,
कृष्णबहादुर ४.६,
कुलबहादुर मानन्धर २.२,

कुशावती ५.१, ५.२,

कुसुम गुरुमां ५.२,
केशव स्थापित ६.२,
केसरमानसिं १.३,

ख

खड्गराज ३.३,
खड्गराज तुलाधर २.२,
खेमानन्दी ५.१,

ग

गजरत्न (भिक्षु अनिरुद्र) २.३,
गुरु ऊ कितिमा ४.१,

च

चंछिमि ३.१,
चक्रबहादुर ४.५,
चन्द्रबहादुर कप्तान ३.३, ३.४, ४.४,
चन्द्रबहादुर ४.६,
चन्द्रलक्ष्मी ४.६,

चन्द्रशम्शेर जंबरा १.१, २.२, ३.३,

चन्द्रमणि महास्थविर ४.१, ४.३,

चिकाजी बनिया २.५,

चित्तधर तुलाधर २.२, ३.३, ३.४,

चिमानसिं बनिया २.५,

चुलनन्दी ४.२,

चैत्यराज शाक्य ४.४,

छ

छेचु कुस्यो गुरु ४.२,

जयस्थिति मल्ल ३.१,

ज

जुद्ध शम्सेर ३.४, ४.४,

अ

इयापु गुभानी २.५,

ता

तारादेवी तुलाधर ५.२,
तीर्थनारायण मानन्धर ४.७, ५.२,
तीर्थमान ४.६,
तेजावती ५.२,
त्रिभुवन वीर विक्रम शाह ४.५,
त्रिरत्न २.३,

डा

डा. थिरमान शाक्य ४.७,

थु

थुलनन्दी ४.२,

द

दयालक्ष्मी देवी २.६,
दयावीरसिंह कसाः ४.६,
दशरत्न तुलाधर (बारां साहु) २.३, ३.१, ३.३, ३.५,
दानमाया ३.३, ३.५, ४.१,
दानशीला ५.१,
द्वारिकादास श्रेष्ठ ४.६,
दो मोलिनी गुरुमां ६.१, ६.२, ६.३,

ध

धनमा ४.६,
धम्मवती गुरुमां ४.७, ५.२, ६.१, ६.३,
धम्मविजया गुरुमां ६.१, ६.२, ६.३,
धर्मपाली ३.१, ४.१, ४.२, ४.५,
धर्ममान ३.३,
धर्ममान तुलाधर (धमां साहु) २.२,
धर्मरत्न उपासक ४.६,
धर्मरत्न ताम्राकार ५.२,
धर्मरत्न शाक्य ५.२,
धर्मशीला ४.२,
धर्मादित्य धर्माचार्य २.२, २.६,

धम्मानन्दी ४.२, ४.३,

धर्मालोक भन्ते ३.५, ४.१, ४.३, ४.४,

न

नरबहादुर मानन्धर ४.४,
नाती शाक्य ४.७,
नानी मयजु ३.४,

न्ह

न्हुच्छेरत्न ४.६,
न्हुच्छेलक्ष्मी ४.४,

प

पतालामा २.१,
पञ्चराज वज्राचार्य ४.५,
पद्मरत्न तुलाधर ५.२,
पद्मशम्शेर ४.४,
पार्थिवेन्द्र मल्ल २.२,
पुण्यतारा ३.१,
पूर्णकाजी तुलाधर २.३, २.६, ४.४, ४.६,
पूर्णदेवी बनिया २.६,
पूर्णरत्न वज्राचार्य ५.२, ६.१,
पूर्णशीला ५.२,
प्रज्ञानन्द महास्थविर ३.१, ४.४,

प्या

प्यारी तता ४.६,

ब

बद्रीनारायण मानन्धर ४.४,
बर्मी महास्थविर वण्णधज भन्ते ६.१,
बहादुर शमशेर ४.४,
बाबुरत्न तुलाधर ४.६,
बाग्रीन्द्र वज्र (पाछै भिक्षु) ४.२,
बारां साहु २.३,
बुद्धरत्न साहु २.२,
बुद्धराज वज्राचार्य ४.५,
बुद्धिमान बनिया ५.२,

बेखारत्न २.२,
बोधिरत्न तुलाधर २.२,
बेखारत्न सिखाकार ४.७,
बैकुण्ठ प्रसाद लाकौल २.६,

भ

भक्तलक्ष्मी ४.४,
भाइकाजी ४.६,
भाजुरत्न कसाः ४.४,
भिक्षु अमृतानन्द ४.४,
भिक्षु अश्वघोष ४.६,
भिक्षु नारद महास्थविर ४.४,
भिक्षु प्रज्ञारश्मि ४.४,
भिक्षु सुबोधानन्द ४.३, ४.४,
भिमवरसिं थापा ६.२,
भीमबहादुर श्रेष्ठ ५.२,
भीमराज शाक्य ४.५,
भीमशम्शोर ३.३,

म

मञ्जुहर्ष २.३, २.५, ३.३,
मञ्जुहर्ष लामा भिक्षु ४.२,
मणिरत्न तुलाधर ५.२, ६.१,
महानन्दी ४.२, ४.४,
महावीरसिं बनिया १.३,
महाप्रज्ञा भन्ते ४.१, ४.३, ४.६,
महारत्न ४.६,
मागन्धी ५.१,
माणिकधर २.४,
माणिकमान ३.३,
मानकाजी १.१,
मानदास तुलाधर ३.३,
मुदिता ४.२,
मेलवा देवी ३.४,
मौद्गल्यायन ४.५,
म्हासुअजि २.६, ४.१,

य

यशोदा ५.१, ५.२,
युदीमाया तुलाधर २.६,
योगसिद्धि गुरुजु ४.६,
योगवीरसिं कसाः २.६, ३.३,

र

रत्नमाया तुलाधर १.१,
रत्नपाली ३.१, ४.१, ४.२,
रत्नबहादुर ४.७,
रत्नबहादुर तण्डुकार ४.७,
रत्नबहादुर ताम्राकार ४.५,
रत्नमन्जरी गुरुमां ६.१,
रत्नमाया तुलाधर १.१, १.२,
रत्नवीरसिं तुलाधर २.२,
रामदेवी ४.६,
रोशनकाजी तुलाधर ५.२,

ल

लक्ष्मीनानी तुलाधर १.१
लक्ष्मीदेवी १.३, २.४,
लक्ष्मीप्रभा ४.६,
लालकाजी शाक्य (श्रामणेर अमृतानन्द) ४.३,
लोकदर्शन बज्जाचार्य ४.६,
लोकबहादुर शाक्य ६.२,
लोकरत्न तुलाधर (तुयू दाजु) २.२, २.३, ३.१, ४.४,

व

वखतबहादुर चित्रकार ६.१,
विमुखा २.६, ४.४, ४.६, ४.७,
विरति २.६, ४.२, ४.५, ४.७, ५.१, ५.२,
विसाखा, आरति ४.२, ४.५, ५.१,
वृषमान ताम्राकार २.२,

शा

शाक्य भिक्षु श्री सिद्ध २.२,
शाक्यानन्द भन्ते ४.२, ४.३,
शीलाचारी ४.३, ४.४,
शीलप्रभा ४.१,

श्रा

श्रामणेर अरगधम्म ४.४,
 श्रामणेर कर्मशील ३.१,
 श्रामणेर कुमार ४.३
 श्रामणेर कुमार काश्यप ४.४,
 श्रामणेर धर्मालोक ३.५,
 श्रामणेर प्रजारस ४.४,
 श्रामणेर रत्नज्योति ४.४,
 श्रामणेर सुमंगल ४.२,
 श्रीनिवास बिरसिं कंसाकार ६.२,
 श्री ५ महेन्द्रवीर विक्रम शाहदेव ४.६,

स

सम्यकसिं तुलाधर २.२,
 संघतारा ३.१,
 संघपाली ३.१, ४.१, ४.२,
 संघमिता ४.४,
 सानुनानी ४.१,
 साहुजगत रत्न ४.६,
 साहु द्रब्यरत्न ४.६,
 साहु धर्मदास ४.६,
 साहुनि कोछिमा ४.६,
 साहु पूर्णकाजी ४.६,
 साहु पूर्णमान ४.६,
 साहु बाबुरत्न ४.६,
 साहु भाइकाजी ४.६,
 साहु महारत्न ४.६,
 साहु राजमान ४.६,
 साहु हरिदास ४.६,
 सिद्धिरत्न ३.३, ४.६,
 सिद्धिरत्न उपासक ३.१,
 सिद्धिरत्न कसाः २.३, २.४, २.६, ३.१,
 सिद्धिरत्न ताम्राकार २.२,
 सुजाता ५.२,
 सुमित्रा ५.१,

सुशीला शाक्य २.६, ५.१, ५.२,
 सेखलाल श्रेष्ठ ४.५,
 सेतेकाजी बनिया १.३,
 सेराप दोर्जे २.३,

ह

हरिकृष्ण मानन्धर ४.४,
 हरिदास ४.६,
 हर्षदास ३.३,
 हर्षबहादुर ४.६,
 हर्षमान सिं बनिया ४.१,
 हर्षरत्न ४.६,
 हर्षरत्न गुरुजु २.३, २.५,

ज्ञा

ज्ञानीथकुं बनिया १.३,
 ज्ञानदेवी ४.१,
 ज्ञानप्रभा तुलाधर ४.४,
 ज्ञानमानसिं बनिया २.५,
 ज्ञानशोभा तुलाधर २.६

बुखंय् किन्दोलविहार

१. बुद्धधर्म व नेपाल भाषा नेसं १०४९, बुसं २४७३

नेपालय स्वांया पुग्िह

... .. जहंछे टोले नं बौद्ध कुलपुत्रिपिसं छत्रध्वजा पटाका दिं द्वायपा याना उत्सव यात । श्रीलक्ष्मीधाला, लक्ष्मीनानि, नानिमयेजु ज्ञानप्रभा उपासिका मयेजु प्रमुखं सकल मयेजुपिं उपोषध शीलव्रत कथा स्वांया पुन्हिया महिमा कना उत्सव यात । लक्ष्मीधाला व लक्ष्मीनानी उपासिका मयेजुपिसं लछितक उपवास चोना धर्मकथा कना चोन । ... ..

२. नेसं १०७० (थिला) ईसं १९४९/बुसं २४९३/विसं २००६/धर्मोदय ३:२:२७, पौ ४९-५० ।

नेपाले निर्वाण मूर्ति स्थापना

नेपाल कान्तिपुर महानगरे किन्दोल महाविहारया क्वे च्वंगु उपासिकारामे नेपाल संवत् १०६९ साल कर्तिपुनी शुक्रवारखुनु भगवान बुद्धया च्याकु हाकःगु निर्वाण मूर्ति स्थापना जुल । न्यत त्वाःयापिसं मूर्ति आसने तय्धुसैलि सकसिनं दर्शन यात । अले स्थविर कर्मशीलं मूर्ति निर्वाणया विस्तार खं कनाबिज्यातः-

‘ध्व मूर्तिया नितिं लोहं फंपि वनेगु लें हाथिवनया तांया च्वस्सं लुयावोगु खः ।

नेपाल संवत् १०६९ साल चिल्ला गा ६ खुनु वनाः चाहिनाः सप्तमीखुनु धिमेबाजं थाकाः चक्रवीरद्वारा १५० महति मनुखं साजक सालाः पाक्वे ध्यान । कने खुनु खौनायापिसं सालाः ह्याः बागमती तरेयानाबिल । वयांकने नवमी खुनु यलया भीमराज शाक्य व सेखलाल श्रेष्ठ निम्हसिया सल्हां मोटर बन्दोवस्त याना हल, अनहे गांयापिसं मोटरे तयाबिल, निहनस्या २ बजेती मञ्जुश्रीक्वे ध्यान । वयां कने खुनु सुवेदार चक्रबहादुरद्वारा किन्दोलया गांछिं मुनाः किन्दोलया उपासिकारामे दुने थ्यंकाबिल ।

अनं चउला थो रामनवमी खुनुनिसं यल देशया कलाकार बुद्धराज, पञ्चराज बज्जान्चार्य निम्हसिनं मूर्ति दय्केगु ज्या छुनाः १०६९ कौलाथ्व १४ खुनु सिधय्कल ।

व मूर्तियात कौलाथ्व पुनी बसुवाःखुनु बलंबुयापिसं वयाः क्वबुयायंकाः आसनया सत्तिक तया थकल ।

आः थौ ध्व कर्तिपुनीया शुभदिने सकल महानुभावपिनि सहयोगं ध्व आसने भगवान्या निर्वाण मूर्ति स्थापना याय्गु शुभकार्य सम्पन्न जुल । ध्व नेपालवासी सकलया निति सौभाग्यया खं खः कि झीथाय् नं कुशीनगरं थें ज्यागु झी आपासिनं मखंनिगु मूर्ति दर्शन याय्दत । थुकी विशेष धन्यवादया पात्र खः न्हापालाक झीथाय् निर्वाणमूर्ति स्थापना याय्माल धकाः र्वसा र्वोम्ह

अनागारिका धम्मचारी । ध्वयागु हे प्रवल इच्छां ध्वयागु हे प्रयासं प्राप्त जूगु सकल दातापिनि सहयोगं ध्व मूर्ति स्थापना जुल । उकीसनं विशेष धन्यवादया पात्र खः वसपोल कलाकार बुद्धराज पञ्चराज वज्राचार्यपिं गुमिसं गबलें मखनिगु, गबलें दय्केमननिगु मूर्तियात नं थुलित बांलाक दय्काः थःपिनि हस्तकलाजक क्यंगु मखु झी नेपा देयागु नापं न्हाय् तयाबिल कि झी नेपा देया कलाकारपिं आःनं जीवित दिन ।'

अले हानं छको भगवान् दर्शन यानाः सकलें थः थः छैं प्रस्थान जुल ।

३. नेसं १०७२ (कछला/थिला)/ईसं १९५१ नवम्बर दिसम्बर/बुसं २४९५/विसं २००८/धर्मोदय,
५:१-२;५०५१ पौ ३२-३६ ।

निर्वाणमूर्तिया उदघाटन

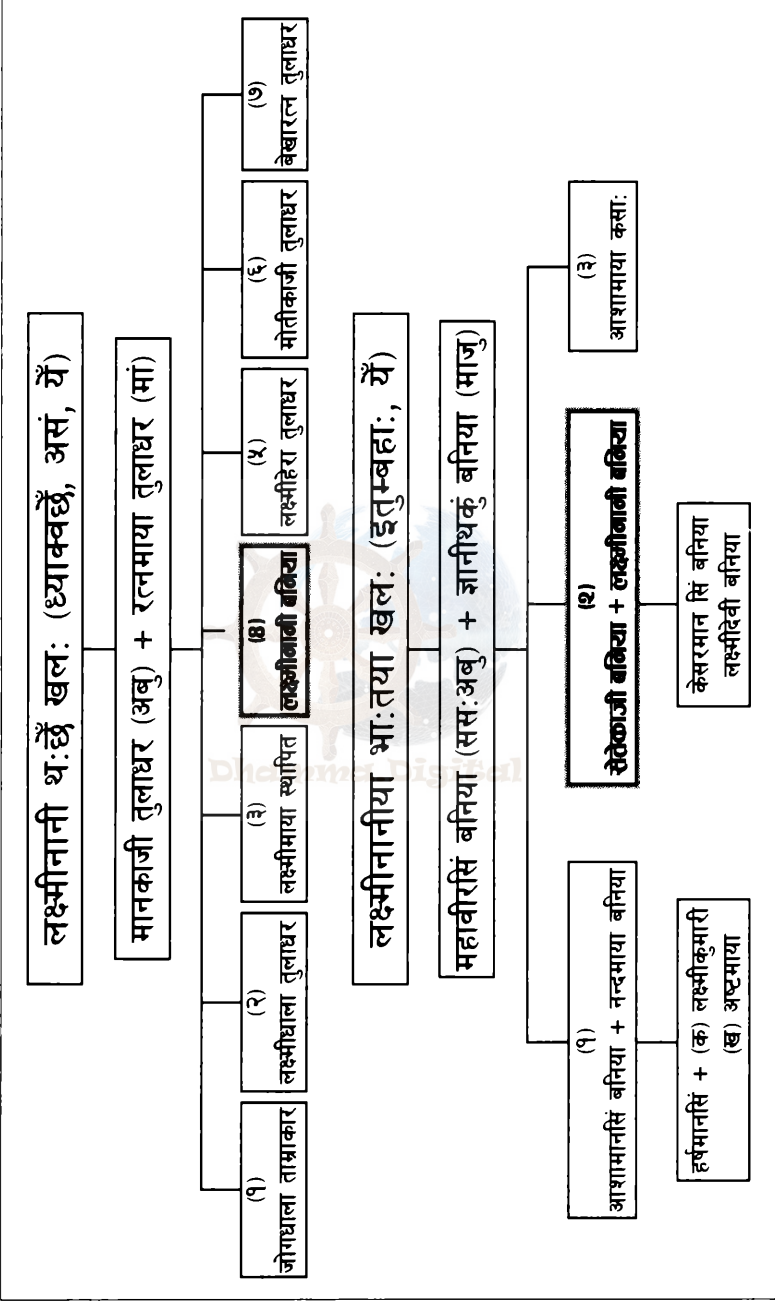
श्री सारिपुत्र व महामौद्गल्यायन अरहन्तपिनि पवित्र धातुया स्वागत समारोह पवित्र धातु कार्तिक २० गते २००८ स गौचरे विशेष हवाई जहाजे हई धयागु समाचारं याना कान्तिपुर शहर छगुलि थासेथासे अनेक नेपाली कलां जाया च्वंगु धवाखा तयार यानातगु जुयाच्वन ।

... ..

ध्व हे हाताया भित्रे किण्डोले अनगारिका धर्मचारी निर्माण याना तगु परिनिर्वाण मूर्तिया उदघाटन श्री ५ युवराजधिराजया ल्हातं अन्तराष्ट्रिय भिक्षु संघया दथ्वी जुल ।

Dhamma.Digital

लित्तसा-१ (Appendix-1) – लक्ष्मीनानीया वंशावली

लितैंसा-२ (Appendix-2)

धर्मचारी गुरुमांनं विसं २००९ सालय् च्वया विज्याःगु पौ
(सौजन्यः अमृतमान ताम्राकार)

लितसा-३ (Appendix-3)

श्री

विन्तिपत्र

२००९ साल

आषाढमास

पूर्णिमा

बारा बजे

उप्रांत महाराज कहरानि भान दया सागर धर्म श्रौतार प्रभू यहि आवण
 १५ गते ना दीन कि डोल विहार को भिक्षु भिक्षुणी हल्ले नेपाल धोडि जहा
 २ भिक्षु भिक्षुणी भये को हो बहि २ जानु भनी होक्या ने बक्से को मा सकोर
 का प्रभा सि मुता बिका भिक्षु हक अज साग भेजे सके को र अब हा भोली
 भुणी हक लाई बड सास सिद्धे पाछि जानु भनी तु नदि बक्से को मा हामि
 भिक्षुणी अनाश हल्ले दया निबे प्रभू को पाउ मा यो विन्ति ब्रह्म भाओहु
 प्रभू विदेश मा हामि खाली पानी स र्जी जाती लाई ताना र वस्ना लाई भा
 बा मा समेत लाई ने मुस्लीत र दुख प्राणां तक हुने कुए र्जी पिता दयाने
 ओ प्रभू वात पुजी बक्से के हो प्रभू तसके हामी अबला अदना उपर
 प्रभू को दया दृष्टि मये प्राणदान जीवदान डि बक्से नेबाले मा वात सके
 र को नित्य जय २ मनाई अवला र्जी जाति हल्ले ईसा को बने गति बलु
 पाउ प्रभू हामी हल्लजा ने गसाग १६ मात्र हो प्रभू तस मये को ३ वर्ष
 ६६।५२।४८।४६।४४।४२। कोई कुबले विगामी पनि भये को छ प्रभू हो
 क ताह २ को कुब शंकुच हुने सले प्रभू ने पुजी बक्से के होला प्रभू सके
 हल्ले नित्य २ सकर को जय २ मनाई भिक्षा हादिगी भे दीन एत धर्मगे
 वल्ल पाउ प्रभू कसे लाई भिक्षुणी हुनु उपदेश गरने प्राप्ति दीन गर्ने पनि
 प्रभू गो सेन तबाल बजो जित सजाई सहला प्रभू जो होकन

सकी को नित्य जये २ पुजाह गर्ने
 भिक्षुणी धर्मपालि वर्ष ६६

(भिक्षुपिं नेपाःगालं पितिना छुवयवं अनागारिकापिनिगु पुचलं श्री ३ सरकारयात च्या तःगु विन्तिपत्र)

लोकतः अतुपान ताबाकर

लितँसा-५ (Appendix-5)

नमोतस्स भगवतो अरहतो सम्मा सम्बुद्धस्स

बुद्ध सम्बत २४९५ नेपाल सम्बत १०७२ विक्रम सम्बत २००८ मार्ग कृष्ण प्रतिपदा बुद्धवार नेपाल मण्डले श्री ५ महाराजाधिराज त्रिभुवन वीर विक्रम शाहदेव सरकारया समये तथागत सम्यक सम्बुद्धया स्थवीरवाद बुद्धधर्मे श्रद्धा पूर्वक गृहत्याग याना बिज्यामह काठमाडौं नगर या असं ध्याक्वछें टोलया श्री मानकाजि तुलाधर व श्रीमती रत्नमायाया म्हाययमचा अथवा अनागारिका श्री धर्मचारीजुं अनागारिका विरति विमुखा प्रमुख सकल अनागारिका तथा श्रद्धालु उपासक उपासिकापिनि नित्य श्रद्धापूर्वक वन्दना पुजा व भावना बृद्धियाना चित्तशुद्ध यायेत कुशीनगरे थें नेपाले नं तथागतया निर्वाणमूर्तिं स्थापना यायेगु कामना याना सकल सज्जनपिके सहयोग कया थुगु मन्दिर निर्माण वा निर्वाणमूर्तिं स्थापना याना उपासिकाराम धैगु नामाकरणयाना भिक्षुसंघपाखे परित्राण पाठ याकाः देश विदेशया बौद्ध प्रतिनिधिपिनिगु सन्मुख श्री ५ युवराजाधीराज महेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव सरकार शाहदेव सरकारया करकमल उद्घाटन सुसम्पन्न जूगु जुल । थुगु मन्दिर लिपा लिपा जीर्ण जुया स्यना वनीगु अवस्थाय् न्ह्याय्महसिनं नं जीर्णोद्धारयाना सुरक्षित यानातयेगु अधिकार दुगु जुल । थुगु कार्ये अर्थ सहायता बिया बिज्यापिं दीपिं महानुभाव पिनिगु नामावली वव सहायता अंक क्वे च्वया तःगु अनुसार जुल । शीलशोभा - असं धालासिको २००१- , सिंहरत्न - महाबौद्ध १५००- , वीरबहादुर - जुद्ध सडक १०००- , माइलाकाजी मरु ५०१- , धर्मवीरसिं - केल ३०१- , कालुराम माडवाडी ३००- , हिरादेवी - चोकाछें गल्ली ३००- , हेरामानसिं - इतुंबहाः २००- , बालकृष्ण - झोछें १७५- , हेलथकुं - न्हैकंतला १२५- , लपुलक्ष्मी - मरु पीगंननी १०४- , देवरत्न - लपु खाछें - १०१- , सच्छिल्याखं तःपि- लतंप्रभा दम्ब्व चुक, चिकाजी असं, नानीमाया तहाचः, गोविन्दलाल जुद्धसडक, भाजुरत्न तःखाछें, धनकुमारी भोटाहित, देवबहादुर दहिसा, सयन्द्र मानसिं इतुम्बहाः, देवरत्न धालासिको, राजमानसिं तुंछेवहाः, वै जेठा गुरुजु तःछे वहाः, काकु तासी कुटी, पूर्णकाजी हाकुबहाः, थुपिं फुक्क जम्मा १३००- , लपुरत्न धालासिको ८१- , दवेरत्न बाकुननि ७५- , बेखारत्न ध्या कुछें - ५५५०, तेजर त्न थुगःननि ५३- न्ययत्का ल्याखं तःपि- पुतलि अजि लपु इलानानि, तिकामाया तानसेन, सहाराबहादुर ताचल, वेलरत्न ध्याक्व छें, ज्ञानरत्न कौत्वाः त्रिरत्न कोहित १०- मा धर्मरत्न मखं ।

हर्षमानसिं इतुंबहा, मोतिमाया किसिघोखा, मैजुलानी हितिमंगः, मोहनमाया प्यंगथां, बुद्धरत्न भौंसिको, कुल नारां दिल्ली बजाः, लक्ष्मी धाला जरुंछें, धर्मचुडामणि कुसुमबियालाछि, रामलाल मूबहाः, हर्षरत्न क्वाःबहा, समुतादेवी भाञ्ज्या, ख. लक्ष्मी प्रसाद भोताहीति, विष्णुमाया बबरमहल, मोतिमाया धालासिको, बाबुदाइ स्वांछपु, कुलरत्न लपु तजाःफः, हेरामाया हःखा, शीलप्रभा हाकुबहाः, थुपि फुक्क जम्मा- १२५०- , भिनिसः व न्यतका जम्मा खर्च जूगु (थुगु पुण्यया प्रभाव लोके बुद्ध धर्म चिर स्थाइ जुयाः सकल सत्व प्राणीपिसं उद्योग यानाः निर्वाण साक्षात्कार याये फुपि ज्वी माल)

(इदं मे पञ्जं जिन सासन चिर तिट्ठतु),

सिल्पकार पञ्चराज ल.पु. भिक्षेवहाः नेसं १०७२ / बिसं २००८

(विसं २००८ सालय् दय्कूगु निर्वाणमूर्तिं देगः दुने च्वंगु शिलापत्रया खं)

चिर्ता-६ (Appendix-6) - नक्सा (Map)

गुरुमापि थौकन्हे चवना विज्याना चवंगु छें

अतिशय नूतन डिजाइन - २०२३

ISBN 99946-2-982-4

9 789994 629824